

**SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖIHIN KUULUVIEN
TURVAPAIKANHAKIJOIDEN KOKEMUKSIA
TURVAPAIKKAPROSESSISTA JA PALVELUJÄRJESTELMÄSTÄ**

Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Sosiaali – ja terveysalan johtaminen ja kehittäminen, kriisityön johtaminen

Syksy 2018

Mimosa Puumalainen

Koulutus: Sosiaali- ja terveystieteiden johtaminen ja kehittäminen, kriisityön johtaminen
Visamäen kampus

Tekijä	Mimosa Puumalainen	Vuosi 2018
Työn nimi	SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖIHIN KUULUVIEN TURVAPAICANHAKIJOIDEN KOKEMUKSIA TURVAPAICAPROSESSISTA JA PALVELUJÄRJESTELMÄSTÄ	
Työn ohjaaja/t	Merja Salminen	

TIIVISTELMÄ Tässä opinnäytetyössä on tutkittu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien turvapaikanhakijoiden kokemuksia siitä, millaisia erityishaasteita he kohtaavat turvapaikkaprosessinsa aikana, onko näitä haasteita tunnistettu sekä miten niihin on vastattu suomalaisessa viranomais- ja palvelujärjestelmässä. Toisena alueena kartoitettiin sitä, millaiset asiat ovat tukeneet kyseiseen ryhmään kuuluvien hyvinvointia.

Opinnäyte toteutettiin laadullisena tutkimuksena, johon haastateltiin kymmentä turvapaikanhakijaa, jotka ovat HeSetan Together-erityistyön asiakkaita. HeSetan Together on seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien turvapaikanhakijoiden ja pakolais- taustaisten parissa tehtävää työtä. Haastattelut toteutettiin kohtaavan haastattelun tyyllillä, kertomuksellisia menetelmiä soveltaen. Aineisto analysoitiin käyttäen aineistopohjaista Grounded Theory -menetelmää.

Haastatellut kuvasivat erityisesti haasteita viranomaisjärjestelmässä pärjäämisen suhteen, kuten Maahanmuuttoviraston toimintaan, oikeusapuun, vastaanottokeskukseen ja tulkkaukseen liittyen. Haasteisiin vaikuttivat osaltaan myös aiemmat kokemukset vainosta ja syrjinnästä sekä kulttuurilliset ja yksilölliset tekijät.

Tuloksista käy ilmi, että viranomaisten tulisi kehittää toimintaansa, jotta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat turvapaikanhakijat tunnistettaisiin paremmin, turvapaikkaprosessi voisi muodostua sujuvammaksi ja oikeudenmukaisemmaksi ja väriä kielteisiä päätöksiä ennaltaehkäistäisiin. Haastateltujen hyvinvointia tukivat erityisesti yhteisöllisyys, ihmissuhteet, ammatillinen erityistuki, kokemukset uskotuksi tulemisesta ja riittävä sekä oikea-aikainen oikeusapu.

Avainsanat seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuus, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, pakolainen, turvapaikanhakija, viranomaiset, palvelujärjestelmä, marginalisaatio, yhteisö, kunniaan liittyvät kysymykset

Sivut 94 sivua, joista liitteitä 2 sivua

Master of Social Services, Degree programme in Social and Health Care Development and Management, Crisis Intervention
Visamäki Campus

Author	Mimosa Puumalainen	Year 2018
Subject	EXPERIENCES OF LGBT+ ASYLUM SEEKERS ABOUT THE ASYLUM PROCESS AND SERVICE SYSTEM.	
Supervisors	Merja Salminen	

ABSTRACT This Thesis researches the experiences of LGBT+ asylum seekers about the special challenges they face when seeking for asylum and how have these challenges been recognized and met by the Finnish service system and officials. Another objective of the Thesis was to determine the aspects that have supported the well-being of these asylum seekers.

The study was conducted through 10 interviews. Interviewees were all clients of HeSeta Together-work. HeSeta Together is specialized professional work targeted for asylum seekers and people with a refugee background who belong to sexual and gender minorities. Interviews were conducted with a style of interview encouraging true encounter, applying also narrative methods. For analysis, a research material-based Grounded Theory-method was used.

Interviewees described especially challenges concerning coping in the service system and with the officials, like with the operation of Finnish Immigration Service, Legal Aid, living in Reception Centers and interpretation. These challenges and coping with them were partially influenced by past experiences of persecution and discrimination and also by individual and cultural factors.

The results of the Thesis brought forth that the official procedures should to be developed in order for LGBT+ asylum seekers to be recognized better, the asylum process to become more proficient and just and to prevent negative decisions that are made on false grounds. The well-being of the interviewees was supported by a sense of community and belonging, human relationships, professional special support, experiences of being believed and timely, sufficient Legal Aid.

Keywords Sexual and gender diversity, sexual and gender minorities, lgbt, refugee, asylum seeker, officials, service system, marginalization, community, honour issues

Pages 94 pages including appendices 2 pages

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet	2
1.2	Tutkimuskysymykset.....	2
2	TUTKIMUKSEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ	3
2.1	HeSeta ry, Together-toiminta ja Yhteisötaideprojekti	3
2.2	HeSetan Together-työn yhteistyötahoja	5
3	KOHDERYHMÄ JA TIETOPERUSTA	6
3.1	Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat turvapaikanhakijat	6
3.2	Turvapaikkaprosessi ja vastaanottojärjestelmä.....	11
3.3	Kriisi ja trauma ilmiönä	12
4	TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄT	13
4.1	Otos, sen valinta ja haastateltavien kuvaus.....	13
4.2	Menetelmät.....	14
4.3	Kertomuksellinen, kokemuksia tavoitteleva ja kohtaava haastattelu	16
4.4	Aineisto ja sen keruu	18
4.5	Huomioita haavoittuvaisen kohderyhmän haastatteluista	19
4.6	Aineiston litterointi.....	24
5	AINEISTON ANALYYSI JA SEN VAIHEET	24
5.1	Analyysimenetelmästä.....	24
5.2	Analyysin vaiheet ja niiden kuvaus.....	26
5.2.1	Avoimen koodauksen vaihe ja kategoriat	26
5.2.2	Pitkittäiskoodauksen vaihe	30
5.2.3	Valikoivan koodauksen vaihe.....	31
6	TUTKIMUSTULOKSET	32
6.1	Yhteisöön ja kulttuuriin liittyvät kokemukset ja käsitykset	32
6.1.1	Kunniaan liittyvä ja sukupuolittunut väkivalta	33
6.1.2	Yhteisöllisyyden merkitys	37
6.2	Viranomaisjärjestelmässä pärjääminen.....	40
6.2.1	Trauman ja kriisin vaikutuksia.....	40
6.2.2	Vaikeiden kokemusten vaikutus pärjäämiseen	44
6.2.3	Tiedonkulun- ja saannin pulmat.....	46
6.2.4	Uskottavuus- ja uskomiskysymykset sekä identiteetistä kertominen ..	49
6.2.5	Oikeusapu ja pääsy sen piiriin.....	53
6.2.6	Tuen hakemisen kynnys, palveluiden välttely ja tuen riittävyys	56
6.2.7	Toiveet viranomaisille.....	58
6.3	Elämäkokemukset odotusaikana.....	61
6.3.1	Odotus, toivo, pelko	62
6.3.2	Kokemuksia vastaanottokeskuksista.....	64
6.3.3	Hyvinvointia tukevat tekijät.....	66

6.4 Tulosten yhteenvetoa.....	70
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISIDEAT	72
7.1 Johtopäätökset	72
7.2 Kehittämideoita.....	76
8 POHDINTA JA ARVIOINTI.....	81
8.1 Pohdinta	81
8.2 Tutkimuksen eettinen arviointi	82
LÄHTEET	86

Liitteet

Liite 1	Haastattelun runko
Liite 2	Suostumuslomake haastateltaville

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä tutkitaan seksuaalisuudeltaan ja sukupuoleltaan moninaisten turvapaikanhakijoiden omia kokemuksia siitä, millaisia erityishaasteita heillä on ja millaista tukea he kaipaisivat. Tutkittavat henkilöt ovat joutuneet kotimaassaan vainon kohteeksi ja tähän ryhmään kuuluvat ovat Yhdistyneiden kansakuntien Pakolaisjärjestön mukaan erityisen haavoittuvassa asemassa (UNHCR 2010, 5–7).

Opinnäytetyössä kartoitettiin haastatteluiden kautta sitä, millaisia kohde-ryhmään kuuluvien kokemukset ovat turvapaikkaprosessista ja siitä millaista tukea he ovat sen aikana saaneet sekä onko saatu tuki vastannut heidän tarpeitaan. Haastattelut toteutettiin kertomuksellisuuteen kannustavalla, kohtaavan haastattelun tyyllillä. Tarkoituksena haastattelutilanteissa oli käydä keskustelua, jossa haastateltavat pääsivät kertomaan tarinaansa omilla sanoillaan ja keskittyen niihin seikkoihin, joita he itse pitävät oleellisimpina.

Opinnäytetyötä varten haastateltiin kymmentä henkilöä, jotka ovat HeSetan Together-toiminnan asiakkaita. HeSetan Together-toiminta on seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville turvapaikanhakijoille ja pakolaisille kohdennettua erityistyötä. Haastattelut tehtiin yksilohaastatteluna kesän 2018 aikana.

Tarkoituksena oli tuottaa tietoa kyseisiin vähemmistöryhmiin kuuluvien identiteettien ja kokemusten moninaisuudesta ja siitä todellisuudesta, jossa he elävät. Tämä tieto voi toimia tukena esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan työntekijöille, jotka kohtaavat työssään seksuaalisuudeltaan ja/tai sukupuoleltaan moninaisia turvapaikanhakijoita ja pakolaistaustaisia henkilöitä.

Aineiston analyysiin sovellettiin Grounded Theory-metodia, joka on aineistolähtöinen laadullisen tutkimuksen menetelmä. Teoriatietoa liitettiin opinnäytteeseen sen mukaan, millaisia asioita aineistossa ilmeni. Tämän pohjalta opinnäytteessä esitetään kehittämisideoita, joiden kautta seksuaalisuudeltaan ja/tai sukupuoleltaan moninaisille turvapaikanhakijoille voitaisiin tarjota kohdennetusti heidän tarpeitaan nykyistä paremmin vastaavaa erityistukea.

Tässä opinnäytteessä kuvataan ensin tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja menetelmät. Tämän jälkeen esitellään tutkimuksen toimintaympäristöä, kohderyhmää ja ympäröivää viranomaisjärjestelmää sekä aiheesta tehtyjä tutkimuksia ja käytävää keskustelua. Sen jälkeen sekä haastattelut ja niiden tulokset hyödyntäen Grounded Theory-menetelmää. Opinnäytteen loppuun on koottu kehittämisideoita, jotka perustuvat sekä

haastateltujen esittämiin toiveisiin että aineistosta ja teoriasta koottuihin johtopäätöksiin. Tutkimuskysymyksiä oli selvittää ensinnäkin, millaisia erityishaasteita kohderyhmään kuuluvilla on ja miten niihin on heidän kokemustensa mukaan vastattu. Toiseksi tutkittiin sitä, millaisia toiveita ja kehittämisideoita seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla turvapaikanhakijoilla on palvelujärjestelmälle ja viranomaisprosesseille. Kolmantena kysyttiin, mikä on erityisesti tukenut heidän hyvinvointiaan ja onko jokin madaltanut sitä.

1.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet

Tutkimuksen tarkoituksena oli tuoda esiin sitä todellisuutta, jossa tämä vähemmistön vähemmistössä oleva ihmisryhmä elää sekä valottaa heidän erityisiä tuen tarpeitaan ja sitä, miten niihin on vastattu. Tarvetta tutkimustiedolle selvästi on. HeSetan Togetherin asiakkaiden asianajajilta tulee usein pyyntöjä Suomessa tuotetusta tutkimustiedosta, jota voisi käyttää lähteenä aiheeseen tutustuesssa ja valituksia tehdessä. Tätä tietoa ei juurikaan löydy, koska ilmiö on sen verran uusi tässä mittakaavassa, että siitä on alkanut vasta hiljattain tulla tutkimustietoa. Osana opinnäytetyön tavoitetta oli myös tuoda esille tutkittavan ryhmän moninaisuus. Kyse ei ole yhtenäisestä vähemmistöstä, vaan heterogeenisestä joukosta erilaisia yksilöitä, jotka voidaan lukea seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden kirjoon.

Tämän tutkimuksen ensisijaisena tarkoituksena oli kerätä nimenomaan seksuaalisuudeltaan ja sukupuoleltaan moninaisten turvapaikanhakijoiden omia kokemuksia siitä, millaisia erityishaasteita heillä on ja millaista tukea he kaipaivat. Alatavoitteena oli kerätä tietoa, joka voi osaltaan ohjata HeSetan Together- toiminnan kehittämistä tulevaisuudessa.

1.2 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyössäni keskityin erityisesti tuen tarpeen ja tarjotun tuen kohtaamiseen: siihen, millaisia erityishaasteita kohderyhmään kuuluvilla on, miten se on tunnistettu, millaista tukea he ovat saaneet ja millaista tukea he ovat kaivanneet. Turvapaikkaprosessin suhteen erityisesti pyrin selvittämään sitä, millaisia erityishaasteita kohderyhmään kuuluvilla on ja miten niihin on vastattu. Kartoitin myös haastateltujen toiveita ja kehittämisideoita sekä viranomaisjärjestelmän että HeSetan tarjoaman tuen suhteen. Hain näihin vastauksia kertomuksellisten haastatteluiden kautta.

Jaoin nämä alueet kolmeen tutkimuskysymykseen/alueeseen:

1. Millaisia erityishaasteita seksuaalisuudeltaan ja sukupuoleltaan moninaisilla turvapaikanhakijoilla on ja miten niihin on heidän kokemuksensa mukaan vastattu, kun he ovat hakeneet kansainvälistä suojelua Suomesta?
2. Millaisia toiveita ja kehittämideoita heillä on palvelujärjestelmälle ja viranomaisprosesseille?
3. Mikä on erityisesti tukenut heidän hyvinvointiaan ja onko jokin maldaltanut sitä?

Kysymysten asettelu luo aina omanlaiset rajansa siihen, millaisia vastauksia saa, sillä kysymys itsessään sisältää oletuksen vastauksen suunnasta (Ronkainen ym. 2014, 43). Tämän vuoksi pyrin pitämään sekä tutkimuskysymykset, että haastattelupohjan kysymykset mahdollisimman avoimina ja kuvailuun, pohdintaan sekä kerrontaan kannustavina.

2 TUTKIMUKSEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Tässä luvussa avataan tutkimuksen toimintaympäristöä sekä muita seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien turvapaikanhakijoiden kanssa työskenteleviä tahoja. Ensin esitellään HeSetaa, HeSetan Together-työtä sekä siihen kuulunutta Yhteisötaideprojektia ja tämän jälkeen kuvaillaan HeSetan Together- työn keskeisiä yhteistyökumppaneita.

2.1 HeSeta ry, Together-toiminta ja Yhteisötaideprojekti

HeSeta on kansalaisjärjestö, jonka tehtävänä on edistää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisoikeuksia muun muassa monipuolisen sosiaali- ja nuorisotyön sekä koulutus- ja vaikuttamistyön keinoin. HeSeta toimii Uudenmaan alueella. (HeSeta, 2018)

Vuodesta 2015 lähtien HeSeta on järjestänyt Together-toimintaa, joka on seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöihin kuuluville turvapaikanhakijoille ja pakolaistaustaisille henkilöille suunnattua erityistyötä. Together-toiminta sisältää sekä yksilö- että ryhmämuotoista työtä, koulutusta ja konsultaatiota. Kaikki ryhmistä kiinnostuneet tavataan ensin kahdenkeskissä tapaamisissa, joissa on mahdollisuus saada tukikeskustelua, palveluohjausta, seksuaalineuvontaa ja taideterapiaa. (HeSeta Together 2017) Tällä hetkellä Together-ryhmätoiminta koostuu useista viikottain kokoontuvista ryhmistä, erilaisista tapahtumista ja työpajoista. Ryhmiä on

teemoitettu sisältöjen ja myös kieliryhmien mukaan. Yksilötyössä tavaan noin 15–20 henkilöä viikottain.

Together-toiminnan kehittäminen ja vahvistaminen on yksi HeSetan sosiaali- ja nuorisotyön pääpainopisteistä. (HeSeta ry 2018; HeSeta ry 2017) Seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöihin kuuluville turvapaikanhakijoille ja pakolaistaustaisille HeSetan tarjoama yksilö- ja ryhmämuotoinen tuki on ainutlaatuista Suomessa ja asiakkaita tulee vastaanottokeskuksista maanlaajuisesti. Lisäksi vastaanottokeskusten ja maahanmuuttajapalveluiden työntekijät kaikkialta maasta konsultoivat HeSetan työntekijöitä.

HeSetan Yhteisötaideprojekti oli puolitoista vuotta kestänyt taidehanke, jonka tein Suomen Kulttuurirahaston apurahalla yhteistyössä HeSeta ry:n kanssa vuosina 2016–2018. Projekti päättyi, mutta minä jäin HeSetalle töihin ja osa projektin toiminnoista vakinaistui osaksi HeSetan Together-toimintaa.

Yhteisötaideprojektin tavoitteena oli tuottaa seksuaalisuudeltaan ja sukupuoleltaan moninaisille turvapaikanhakijoille mahdollisuuksia saada vertaistukea, löytää yhteisö, saada uusia ilmaisun ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Toisena tavoitteena oli tuoda esille kohderyhmään kuuluvien tilannetta. Olen yhdeltä koulutukseltani ekspressiivinen taideterapeutti ja käytin toiminnan pohjana ekspressiivisen taideterapian menetelmiä. (Puumalainen 2018, 2)

Projektin aikana järjestettiin viisi taidenäyttelyä ja palautteita osallistujilta kerättiin seitsemän kertaa erilaisin palautteenkeruutekniikoin. Projektissa osallistujia oli yhteensä 55, ryhmätapaamisia järjestettiin 137 ja yksilötason tapaamisia oli noin 300. Palautteissa toistuivat osallistujien kokemukset yhteisön ja ”kuulumisen” merkityksestä ja siitä, kuinka yhteisöön kuulumisen parantaa.

Projektiin osallistuvat olivat pääosin kotoisin yhteisökeskeisistä kulttuureista ja projektissa he toivat esiin tarvettaan kuulumisen kokemukselle. Osallistajat ilmaisivat tarinoissaan ja palautteissaan kaipuuta uudelle yhteisölle korvaamaan sen, josta heidät hylättiin. He kokivat tämän uuden yhteisön välttämättömäksi tunteakseen voivansa toipua kokemuksistaan ja rakentaakseen uutta elämäänsä Suomessa. Taide ja kokemusten jakaminen ryhmässä tarjosivat monelle myös mahdollisuuden käsitellä suhdetta yhteisöihin, nykyisiin ja vanhoihin ja siihen, kuinka kivuliasta on ollut, kun ei ole voinut vastata ympäröivän kulttuurin ja yhteisön odotteita. (Puumalainen 2018, 5, 9, 10, 19)

2.2 HeSetan Together-työn yhteistyötahoja

Tässä aluvuossa esitellään lyhyesti tahoja, jotka työskentelevät Together-asiakkaiden kanssa ja tekevät verkostotyötä HeSetan kanssa. Osa tahoista tuli esille myös haastateltujen kertomuksissa. Näiden lisäksi vastaanotto-keskukset ja kuntien maahanmuuttajapalvelut ovat oleellisia yhteistyökumppaneita Together-työlle.

Loisto settlementin Sopu-työ ja sen alaisuuteen kuuluva Baher-projekti tekee töitä kunniaan liittyvien kysymysten parissa. Työn tavoitteena on ennaltaehkäistä kunniakäsitteisiin liittyviä konflikteja ja väkivaltaa perheissä ja yhteisöissä. Sopu alkoi ensin kehittämishankkeen muodossa vuosina 2012–2017 ja vuoden 2018 alusta Sopu sai Sosiaali- ja terveystieteiden avustuskeskukselta pysyvän rahoituksen ja jatkoi Sopu-työnä (Sopu, n.d). Sopu on tehnyt paljon töitä myös Together-asiakkaiden kanssa ja heidän kanssaan on toteutettu yhteistyössä myös vertaistuellisia ryhmiä yhteisille asiakkaille.

Kotimajoitusverkosto pyrkii tukemaan turvapaikanhakijoita järjestämällä vapaaehtoistoimintaa, jonka kautta turvapaikanhakijoille järjestetään kotimajoitusta. Verkosto tekee tiivistä yhteistyötä kotimajoituksen järjestämisessä Maahanmuuttoviraston, kunnallisten viranomaisten, vastaanottokeskusten sekä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. (Kotimajoitusverkosto, n.d) Kotimajoitusverkosto on tukenut Together-asiakkaita muun muassa etsimällä heille kotimajoituspaikkoja.

Pro-tukipisteen hallinnoima Majakka-hanke on puolitoistavuotinen hanke, jonka kumppanuusjärjestöinä toimivat Pro-tukipisteen lisäksi Paikallaisneuvonta, Monika-Naiset Liitto, HeSeta sekä Rikosuhripäivystys. Majakka-hanke tarjoaa kohdennettua tukea ihmisryhmille, jotka usein jäävät rikosoikeudellisten ja rikosuhripalvelujen ulkopuolelle, painottuen siihen, että erityisen haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten mahdollisuus päästä rikosoikeudellisen suojan ja rikosten uhrien tukitoimien piiriin kohenisi. (Pro-tukipiste a, n.d) Majakka-hanke on vierailut Together-ryhmissä, järjestänyt Togetherin asiakkaille vertaistukiohjaajakoulutuksen ja tehnyt tarpeen mukaan myös yksilötason tukityötä.

Pro-tukipiste edistää seksi- ja erotiikka-alalla toimivien ihmisten sekä ihmiskaupan uhrien osallisuutta ja oikeuksia asiantuntijajärjestönä, tarjoten matalan kynnyksen palveluita (Protukipiste b, n.d). Pro-tukipiste on tavannut tarpeen mukaan yksilötapaamisissa Togetherin asiakkaita ja lisäksi Together-ryhmä on vierailut Pro-tukipisteellä.

Yksi HeSetan kattojärjestöistä on Seta, valtakunnallinen kattojärjestö, jolla on 25 jäsenjärjestöä. Valtakunnallinen Seta tekee ihmisoikeustyötä, koulutustoimintaa, nuorisotyötä sekä tukee jäsenjärjestöjen toimintaa (Seta, n.d).

Setan yhteydessä toimii sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus Transtukipiste, joka tarjoaa ja kehittää tukipalveluja transihmisille, sukupuoliristiriitaa tai sukupuoltaan pohtiville ja heidän perheenjäsenilleen (Transtukipiste, n.d). Transtukipiste tapaa yksilötapaamisissa sukupuoleltaan moninaisia turvapaikanhakijoita ja pakolaistaustaisia ja tekee näiden suhteen verkostotyötä HeSetan kanssa.

Myös Pirkanmaan Seta työskentelee seksuaalisuudeltaan ja sukupuoleltaan moninaisten turvapaikanhakijoiden ja pakolaistaustaisten kanssa, järjestäen heille ryhmätoimintaa ja yksilömuotoista tukea. Tampereella toimiva Pirkanmaan Seta edistää paikallisesti ihmisoikeuksien ja yhdenvertaisuuden toteutumista riippumatta seksuaalisesta suuntautumisesta, sukupuoli-identiteetistä tai sukupuolen ilmaisusta (Pirkanmaan Seta, n.d).

Hivpoint tarjoaa tukea ja tietoa hiviin, muihin seksitauteihin ja turvallisempaan seksiin liittyen. Hivpointin kautta on mahdollisuus maksuttomaan, anonyymiin seksitautitestaukseen ja myös yksilötapaamisiin. (Hivpoint, n.d)

SOS-kriisikeskus tarjoaa tukea kriisistä selviytymiseen matalalla kynnyksellä ja useilla eri kielillä, tarvittaessa tapaamisiin järjestetään tulkki. Tapaamisen voi varata itse, ilman lähetettä ja palvelut ovat maksuttomia. Puhelimitse apua, tietoa ja tukea tarjotaan englanniksi, venäjäksi, somaliksi, soraniksi ja arabiaksi. (SOS-kriisikeskus, n.d)

3 KOHDERYHMÄ JA TIETOPERUSTA

Tässä luvussa esitellään tutkimuksen kohderyhmää ja suomalaista turvapaikkaprosessia sekä vastaanottojärjestelmää. Lisäksi tämän luvun alaluvussa määritellään kriisin ja trauman käsitteitä, sillä useimpien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien turvapaikanhakijoiden historiassa on hyvin traumaattisia tapahtumia ja turvapaikanhakeminen itsessään voidaan nähdä kriisinä.

3.1 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat turvapaikanhakijat

International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association eli ILGA julkaisee vuosittain raportin maailmanlaajuisesta tilanteesta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksien suhteen. Vuoden 2017 raportin mukaan 72:ssa valtiossa seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön kuuluminen on yhä rikos ja kahdeksassa maassa annetaan yhä kuolemantuomioita. Todellisuudessa niitä maita, joissa henkilöitä tuomitaan

kuolemaan erilaisiin perusteisiin, kuten kunniaan liittyvään lainsäädäntöön, on kuitenkin paljon enemmän. (Carroll & Mendoz 2017, 8)

Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta (tai seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä) puhuttaessa puhutaan tavallisesti seksuaalisesta suuntautumisesta ja sukupuoli-identiteetistä. Molemmat ovat hyvin monitasoisia ilmiöitä, joista opitaan jatkuvasti lisää. Toisaalta näiden ilmiöiden nimeäminen ja erottelu on tärkeää, mutta se voi myös kaventaa käsitystämme ilmiöiden monitasoisuudesta ja elävyydestä. (Nissinen 2011, 14)

Seksuaalisella suuntautumisella tarkoitetaan tavallisesti sitä, kehen seksuaalisuus kohdistuu ja sukupuoli-identiteetillä taas sitä, kuka henkilö itse on. (Nissinen 2011, 14–15) Tähän tutkimukseen on haastateltu sekä seksuaaliselta suuntautumiseltaan että sukupuoli-identiteetiltään moninaisia ihmisiä. Osa haastatelluista on moninaisia sekä seksuaaliselta suuntautumiseltaan että sukupuoli-identiteetiltään.

Identiteetti on muun muassa tietoa siitä, kuka minä olen ja missä olen kotonani ja siihen liittyy käsitys omasta ihmisarvosta. Suhde omaan seksuaaliseen identiteettiin syntyy yhteisvaikutuksessa ympäristön kanssa, muun muassa siitä, millaisia arvolatauksia sille annetaan. Se, miten henkilön seksuaaliseen identiteettiin suhtaudutaan vaikuttaa vahvasti itsetuntoon ja oman itsen hyväksyntään. (Nissinen 2011, 14–17)

Suomeen saapui syksyllä 2015 ennätysmäisen suuri määrä turvapaikanhakijoita, kaikkiaan vuonna 2015 Suomesta kansainvälistä suojelua haki 32 477 henkilöä, vuonna 2016 uusia hakijoita oli 5646 ja vuonna 2017 5046 (Migri tilastot, n.d). Uusien turvapaikanhakijoiden määrä on siis laskenut selvästi, mutta järjestelmää kuormittavat yhä monet vuonna 2015 tulleet hakijat. HeSetan asiakkaissa on paljon heitä, jotka ovat tulleet vuonna 2015 ja odottavat yhä tietoa siitä, myönnetäänkö heille kansainvälistä suojelua Suomessa.

Yhdistyneiden kansakuntien Pakolaisjärjestö UNHCR julkaisi vuonna 2010 lausunnon, jossa käytiin läpi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten erityistä tilannetta. Siinä todetaan näihin vähemmistöihin kuuluvien joutuvan usein moninkertaisen syrjinnän kohteeksi: he joutuvat usein sekä moninaisen väkivallan kohteeksi että rakenteellisen syrjinnän uhreiksi. Heillä ei usein ole mahdollisuutta saada asiallista terveydenhuoltoa, työtä, asuntoa ja tämä heikentää heidän asemaansa entisestään ja lisäksi heitä uhkaa vankeustuomio, muutamissa maissa myös kuolemantuomio. (UNHCR 2010, 5–6)

Erityisiä riskejä liittyy eri vähemmistöryhmien tilanteeseen. Transsukupuolisten tilanteessa erityistä huomiota tulisi kiinnittää majoitukseen, heille kuuluvan terveydenhuollon, kuten hormonihoidon suhteen sekä

ymmärtää se, että heille liikkuminen on kaikkein vaarallisinta. Tämä johtuu muiden syiden lisäksi siitä, että usein heidän henkilöllisyyspaperinsa eivät vastaa heidän identiteettejään. Lisäksi transsukupuoliset joutuvat kaikkein eniten kärsimään väkivallan eri muodoista sekä äärimmäisestä köyhyydestä, sillä heillä on usein vaikeuksia saada työtä tai asuntoa. (UNHCR 2010, 11–14)

Lesbojen tilanteessa on otettava huomioon, että heidän on vaikeampaa lähteä kotimaastaan ja lisäksi heille myönnetään turvapaikka harvemmin kuin homomiehille. He myös joutuvat usein väkivallan kohteeksi turvapaikkaprosessin aikana. Homomiesten tilanteisiin liittyy haasteita siinä, että heitä ei ole uskottu, kun he kertovat heihin kohdistuvasta seksuaalisesta väkivallasta ja lisäksi heitä ei ole uskottu, mikäli he eivät mahdu käsitykseen siitä, millaisia homomiesten yleensä odotetaan olevan. (UNHCR 2010, 11–14)

Biseksuaalit saavat kaikkein harvimmoin turvapaikan, heidän kokemuksensa yleensä käsitellään joko hetero- tai homoseksuaalisten mallien ja käsitteiden kautta ja käsittelijöillä ei ole ymmärrystä biseksuaalisuudesta. Jotkut käsittelijät eivät myöskään usko biseksuaalisuuden olemassaoloon. (UNHCR 2010, 11–14)

Intersukupuolisiin henkilöihin ja heidän perheisiinsä kohdistuvat riskit ovat hyvin moninaisia ja ne vaativat tutkimustyötä. Tiedetään, että kokonaisia perheitä syrjitään intersukupuolisen lapsen synnyttyä ja intersukupuolisten henkilöiden joutuvan tarpeettomiin, vaarallisiin leikkauksiin ja myös erilaisten rituaalien kohteeksi. (UNHCR 2010, 11–14)

Vuonna 2015 UNHCR (2015 b) julkaisi uuden, laajemman raportin aiheesta ja on myös tuottanut koulutusmateriaalia aiheeseen liittyen. Vuoden 2015 raportissa todetaan, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat joutuvat yhä väkivallan ja syrjinnän kohteeksi turvapaikkaprosessin aikana. Lisäksi tilanne sen suhteen, että naiset ja transsukupuoliset ovat turvaa hakevissa aliedustettuina, ei ole muuttunut. Raportissa huomioidaan myös se, että maissa, joissa saattaa jo olla syrjinnänvastaista lainsäädäntöä, vainoa ja syrjintää tapahtuu yhä eikä lainsäädäntö välttämättä suojaa vähemmistöihin kuuluvia. (UNHCR 2015, 7–9)

Yhdistyneiden kansakuntien Pakolaisjärjestön vuoden 2015 raportin mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien turvapaikanhakijoiden tapausten käsittelyyn liittyy usein paljon ongelmia; heillä oli usein vaikeuksia luottaa tulkkeihin ja heille tehdyt päätökset olivat usein heikkolaatuisia. Raportissa myös todetaan tähän ryhmään kuuluvien joutuvan usein sukupuolitettun väkivallan kohteeksi. (UNHCR 2015, 28)

Euroopan perusoikeusviraston, FRA:n raportissa vuodelta 2017 todetaan, että EU:n lainsäädännön mukaan henkilöt, joihin kohdistuu vainoa

seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin vuoksi, ovat oikeutettuja pakolaisstatukseen, mutta käytännön toteutuksessa on kuitenkin paljon kehitettävää. Vain harvalla EU-maalla on selkeät toimintatavat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelyyn ja muun muassa puhuttelukäytännöissä on yhä ongelmia.

Ongelmia on myös siinä, kuinka heidän erityistä haavoittuvuuttaan ei osata tunnistaa ja ottaa huomioon prosessissa esimerkiksi majoitukseen liittyvissä kysymyksissä. Kyseisiin ryhmiin kohdistuu paljon viharikoksia ja syrjintää myös prosessin aikana, esimerkiksi vastaanottokeskuksissa mutta valtaosa näistä tapahtumista ei tule koskaan ilmoitetuksi tai raportoiduksi. Viharikosten kohteeksi joutuminen tai niiden uhka on hyvin tavallista kohderyhmiin kuuluvilla. (FRA 2017, 2–5, 13).

UNHCR:n (2010, 10) mukaan useat vähemmistöihin kuuluvat turvapaikanhakijat ovat säilössä ja vastaanottokeskuksissa erityisen korkeassa riskissä joutua niin seksuaalisen kuin muunkinlaisen väkivallan kohteeksi. Käytännön työssä tämä tulee näkyviin niin, että monet tulevat syrjityiksi sekä vastaanottokeskuksessa että sen ulkopuolella eli kotimaassa alkanut vaino jatkuu.

Kenelläkään ei ole tarkkaa tietoa siitä, kuinka monet Suomeen turvapaikanhakijoina saapuvista kuuluvat seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöihin. Maahanmuuttovirasto (Järvinen 2018, 26) ei tilastoi turvapaikanhakuperusteita ja lisäksi läheskään kaikki tapaukset eivät todennäköisesti tule ilmi. Monet tähän tutkimukseen haastatelluista kertoivat, että toivoivat, etteivät joutuisi kertomaan näin intiimistä asiasta turvapaikkapuhutteluissa ja pyrkivät saamaan turvapaikan muihin syihin, kuten sotaan, vedoten.

Haastateltavista useat olivat kertoneet identiteetistään joko vasta saatuaan asianajajan tai saatuaan vähintään yhden kielteisen päätöksen. Haastatellut kertoivatkin, että on tyypillistä, että turvapaikanhakijat kertovat totuuden identiteetistään ja heihin kohdistuneesta vainosta vasta saatuaan yhden tai useamman negatiivisen päätöksen.

Se, etteivät hakijat kerro heti koko totuutta, herättää epäilyksiä ja voi vaikuttaa siihen, kuinka heidän tapaustaan käsitellään. Maahanmuuttoviraston lausunnossa (Migri, 2017) todetaan, että syynä siihen, ettei asia tule ensin ilmi, voi olla häpeä ja pelko. Samassa lausunnossa kuitenkin esitetään, että jotkut saattavat turvapaikan saadakseen valehdella kuuluvansa seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin. HeSetan Together-toiminnassa on mukana sadoittain henkilöitä, joista huomattavan osan kertomusta omasta identiteetistään ei ole uskottu maahanmuuttovirastossa, vaikka HeSetalla ei ole ilmennyt mitään syytä epäillä heitä (Vaalisto, 2018).

HeSetan Together-työssä on ollut viime vuosina satoja asiakkaita, tällä hetkellä aktiivisessa asiakkuudessa joko ryhmä- ja yksilötason työssä on noin 150 henkilöä. Osa käy sekä vertaistuellisessa ryhmätoiminnassa että yksilötason tapaamisissa mutta osa vain jommassa kummassa. Yksilötapaamisia on mahdollisuus saada 2–5 tapaamista, niiden sisältö on elämänhistorian ja nykytilanteen kartoittamista, palveluohjausta- ja suunnittelua, seksuaalineuvontaa, kriisitukea.

Jokainen ryhmätoimintaan mukaan haluava tavataan 1–5 kertaa yksilötapaamisissa ennen ryhmiin liittymistä. Yksilötapaamisissa tehdään aina palvelusuunnitelma, käydään läpi historiaa ja motiiveja liittyä ryhmään, lisäksi arvioidaan sitä, mahdollistaako henkilön sen hetkinen vointi vertaistuellisesti toimimisen. Kaikki haluavat eivät liity mukaan ryhmiin vaan jokaisen tilanne, tuen tarve ja tuen sopivimmat muodot arvioidaan yksilöllisesti. Asiakkaat tulevat useimmiten vastaanottokeskusten sosiaalityöntekijöiden, sosiaaliohjaajien tai terveydenhoitajien ohjaamana. Asiakasmäärä on jatkuvasti kasvussa, kuukausittain uusia asiakaslähetteitä tulee yli 20.

Tämän tutkimuksen tuloksia tarkastellessa on otettava huomioon, että kohderyhmään kuuluvista kaikki eivät pääse erityistuen piiriin. Erityistuen piiriin päätyvät ovat jo lähtökohtaisesti paremmassa asemassa kuin he, jotka eivät missään vaiheessa turvapaikkaprosessiaan pääse. Syitä siihen, että kaikki eivät pääse erityisen tuen piiriin, voi olla lukuisia; kyse voi olla muun muassa siitä, ettei henkilö uskalla kertoa vastaanottokeskuksessa työntekijöille totuutta identiteetistään tai siitä, että häntä ei uskota.

HeSetan tietoon tulee tasaisesti tapauksia, joissa turvapaikanhakijat ovat kertoneet identiteetistään ja pyytäneet erityistukea, mutta heitä ei ole uskottu vastaanottokeskuksessa. Myös se, että vastaanottokeskuksessa todetaan HeSetaan hakeutumisen olevan ”oma asia”, johon ei saa tukea esimerkiksi matkakulujen, yhteydenottoavun tai tulkki-kulujen muodossa, on arkipäivää. Tätä tapahtuu huolimatta siitä, että seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöihin kuuluvien turvapaikanhakijoiden on todettu olevan erityisen haavoittuvassa asemassa ja suositeltu, että heille järjestetään erityistukea (mm. UNHCR 2015, 7).

Monet turvapaikanhakijat, joilla on tiedonhakumahdollisuuksia ja kielitaitoa, ottavat itsenäisesti yhteyttä HeSetaan, mutta useat saattavat olla Suomessa pitkään ennen kuin saavat tiedon HeSetan kaltaisten järjestöjen olemassaolosta. HeSetan tuen piiriin saapuvat turvapaikanhakijat ovat siis paremmassa asemassa, kuin monet muut samalla tavalla kaksoisvähemmistöön kuuluvat esimerkiksi sen suhteen, millaiset edellytykset heillä on hakea tietoa tai sen, millainen työskentelysuhde vastaanottokeskuksen henkilökunnan kanssa on syntynyt. Myös sijainti vaikuttaa mahdollisuuksiin saada kohdennettua tukea: harvalla vaikkapa Ouluun

sijoitetulla turvapaikanhakijalla on mahdollisuutta matkustaa Etelä-Suomeen tapaamisiin.

3.2 Turvapaikkaprosessi ja vastaanottojärjestelmä

Jokaisella on oikeus hakea kansainvälistä suojelua kotimaansa tai pysyvän oleskelumaansa ulkopuolelta, mikäli hän on siellä vaarassa joutua vakavien oikeusloukkausten tai vainon kohteeksi. Oikeus turvapaikkaan on ihmisoikeus, ja se on kirjattu Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeusjulistukseen ja Euroopan unionin perusoikeuskirjaan. Suomessa turvapaikka-asioihin liittyvät säädökset ovat peräisin Ulkomaalaislaista ja EU:n lainsäädännöstä. (Pakolaisneuvonta, n.d)

Turvapaikkaa voi Suomessa hakea poliisilta tai Rajavartiolaitokselta ja siinä yhteydessä viranomaiset ohjaavat turvapaikkaa hakevan henkilön vastaanottopalveluihin. Maahanmuuttovirasto selvittää puhutteluissa henkilön reittiä, henkilöllisyyttä sekä edellytyksiä saada kansainvälistä suojelua ja tekee päätöksen. Päätöksestä voi valittaa Hallinto-oikeuteen ja Hallinto-oikeuden päätöksestä taas voi valittaa Korkeimpaan Hallinto-oikeuteen. (Pakolaisneuvonta, n.d)

Vastaanottopalveluita säätelee Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta eli niin sanottu Vastaanottolaki (17.6.2011/746). Palveluihin sisältyvät muun muassa majoitus, sosiaali- ja terveyspalvelut, vastaanotto- ja käyttöraha, tulkkaus- ja opintotoiminta sekä erilaisen tärkeä tiedon antaminen, liittyen muun muassa oikeusapuun ja turvapaikanhakijoita auttaviin järjestöihin. (Migri, n.d)

Vastaanottolaki määrittää, että turvapaikanhakijalla on oikeus saada välttämättömiä sosiaali- ja terveyspalveluita, siinä määrin, kuin sosiaalialan ja terveydenhuollon ammattilaiset arvioivat (Vastaanottolaki 17.6.2011/746). Toisin sanoen vastaanottokeskuksessa työskentelevät sosiaalihuollon ja terveydenhuollon ammattilaiset tekevät hoidon ja tuen tarpeen arviot ja ohjaavat turvapaikanhakijoita arvionsa mukaan jatkohoidon- ja tuen piiriin (Helve, Tuomisto, Tiittala & Puumalainen 2016, 2).

Turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskusten ohjaus, suunnittelu ja valvonta kuuluvat Maahanmuuttovirastolle. Virasto seuraa turvapaikanhakijoiden terveydenhuollon toteutumista yhdessä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) kanssa. Turvapaikanhakijoiden saamia terveydenhuollonpalveluita tutkittaessa on huomattu suuria eroja eri vastaanottokeskusten välillä vuosina 2015 ja 2016 toteutetussa tutkimuksessa. Erot kuitenkin hieman pienenevät ajan kuluessa. (Helve, Tuomisto, Tiittala & Puumalainen 2016, 2).

3.3 Kriisi ja trauma ilmiönä

Kriisi tarkoittaa tilannetta, jossa henkilön olemassa olevat keinot eivät riitä ratkaisemaan ongelmaa. Kriisi voi olla kehityskriisi, kuten esimerkiksi eläkkeelle jääminen, elämänkriisi, kuten työuupuminen tai vaikea avioero. Äkillinen kriisi on epätavallisen voimakas tapahtuma, kuten onnettomuus tai ryöstetyksi joutuminen. Joskus nämä kriisien eri tyypit voivat kietoutua yhteen. Äkillinen onnettomuus saattaa tapahtua, kun pitkäaikaista stressiä on jo kasaantunut. (Palosaari 2008, 23–26)

Joskus tapahtumat ja psyykinen kipu ovat yksinkertaisesti liikaa eikä ihminen voi alkaa käymään läpi kriisiin ja sen läpikäyntiin liittyviä luonnollisia reaktioita. Tapahtuma tai sen osat lukittuvat kehoon ja mieleen, jolloin puhutaan traumatisoitumisesta. Silloin henkilön eloonjääntiin liittyneet toiminnat ovat aktivoituneet ja traumamuistot lukkiutuvat erilleen. Persoonan toinen, niin sanottu normaali osa jatkaa näennäisiä normaali-toimintoja, ja toinen, niin sanottu emotionaalinen osa kantaa traumaa ja silloin kyse on dissosiaatiosta. (Palosaari 2008, 26–31)

Traumamuistot voivat tunkeutua kuitenkin niin sanottuun normaalin persoonan puolelle, tuntuen hyvin pelottavilta ja todellisilta. Lukitut muistot myös vievät paljon energiaa ja kaventavat persoonan normaalin osan elämää ja kokemuksia. Vakava traumatisoituminen voi kiinnittää ihmisen koettuun pahaan asiaan niin, että suojautumisjärjestelmä jää päälle ja kaikki huomio kiinnittyy jo tapahtuneeseen. Tämä vaikuttaa siihen, miten uudet tapahtumat koetaan ja miten niihin kykenee reagoimaan. Trauma ja dissosiaatio ovat voimakkaita mekanismeja, jotka usein pelottavat ihmisiä, mutta niillä on kuitenkin paikkansa ja ne ovat työstettävissä. (Palosaari 2008, 26–31)

Pakolaisuuteen liittyy aina traumatisoivia kokemuksia, turvapaikanhakijoiden kohdalla on vielä huomioitava se, että usein myös matka itsessään on ollut vaarallinen. Kaikissa viranomaiskohtaamisissa pakolaisten kanssa on tärkeää ymmärtää traumojen vaikutus heidän kokemukseensa itse tilanteesta ja valmiuksiinsa toimia siinä. (Halla 2018, 3)

Vakavasti traumatisoituneita henkilöitä viranomaisjärjestelmässä tutkinut Riitta Ylikomi (2015, 58) toteaa, että useat turvapaikanhakijat ovat kompleksisesti traumatisoituneita ja heidän toimintansa ja reaktionsa vaikuttavat usein ristiriitaisilta. He saattavat esimerkiksi toisaalta hakea turvaa ja toisaalta palata kerta toisensa jälkeen tilanteisiin, joissa heidän oikeuksiinsa rikotaan. Kompleksiseen traumaan usein kuuluukin se, että selviytyäkseen uhri oppii samaistumaan tekijään ja saattaa esimerkiksi puhutte luissa vaikuttavaa siltä, että ymmärtää tai puolustaa tekijän toimintaa.

4 TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄT

Seuraavissa alaluvuissa käydään läpi tutkimuksen käytännön toteutusta, siinä käytettyjä menetelmiä ja niitä seikkoja, jotka tulee erityisesti ottaa huomioon tutkittavan ryhmän kohdalla. Tutkimus toteutettiin laadullisin menetelmin, haastatteleamalla kymmentä HeSetan Together- työn asiakasta. Haastatteluissa hyödynnettiin tarinallisen ja kohtaavan haastattelun menetelmiä. Analyysiin sovellettiin aineistopohjaista Grounded Theory- metodia.

Koska tutkittava ryhmä on haavoittuvainen, painotettiin eettisiä kysymyksiä erityisesti läpi koko tutkimuksen prosessin. Riittävän tiedonannon, haastateltavien yksityisyyden suojaamisen ja haastatteluihin kuuluvien jälkikeskusteluiden toteutumisesta pidettiin tarkasti huolta.

Aineiston hankinnassa on hyödynnetty kertomuksellisen haastattelun menetelmää ja pyritty kohtaavaan haastattelutilanteeseen, jossa kuunnellaan ja annetaan tilaa esimerkiksi merkitysten rakentamiselle. Koska haastateltavat kuuluvat haavoittuaiseen ihmisryhmään, on se ja myös aiheen sensitiivisyys otettu huomioon aineiston hankinnassa.

4.1 Otos, sen valinta ja haastateltavien kuvaus

Mikäli tutkitaan populaatiotason kysymyksiä, tulisi otoksen olla niin suuri, että se edustaisi koko populaatiota, mutta tutkittaessa kulttuurillista ilmiötä, tulee aineiston olla riittävä siihen, että se antaa kuvan ilmiöstä eikä ainoastaan subjektiivisista kokemuksista. Kun tarkoituksena on hahmottaa ilmiön monimuotoisuutta, tulee aineiston edustaa ilmiön heterogeenisyyttä. Etenkin silloin, kun pyritään antamaan ääni ryhmälle, joka ei yleensä tule nähdäksii yhteiskunnassa, merkitystä ei ole aineiston koolla, vaan sillä, että tutkija luo tutkittaviin suhteen, jossa pystytään sitten aidosti luomaan käsitys näiden henkilöiden tilanteesta. (Ronkainen ym. 2014, 117)

Tämän vuoksi haastateltavia ei valittu perinteisten, laskennallisten otantamenetelmien kautta vaan harkinnanvaraisesti. Harkinnanvarainen otanta on ennemminkin näyte joukosta, jota tutkitaan ja sen avulla saadaan tietoa kyseisestä näytteestä, mutta tätä tietoa ei voi yleistää koko populaatioon (Nummenmaa, Holopainen & Pulkkinen 2014, 27, 33).

Tutkimukseen valittiin kymmenen haastateltavaa niin, että kohderyhmän moninaisuus tulisi näkyville. Tutkimuksen tarkoituksena ei ollut tuottaa tietoa, jota voisi yleistää kaikkiin turvapaikanhakijoihin, vaan tuoda esiin sitä todellisuutta, jossa nimenomaan seksuaalisuudeltaan ja

sukupuoleltaan moninaiset turvapaikanhakijat elävät ja heidän moninaisuuttaan joukkona.

Haastateltavat valittiin siten, että he edustavat eri ikäluokkia, lähtömaita, identiteettejä ja sukupuolia. Tällä pyrittiin varmistamaan etenkin se, että myös biseksuaalit, naiset ja sukupuoleltaan moninaiset tulevat näkyviin, sillä muun muassa Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestön (UNHCR 2010) mukaan näihin ryhmiin kuuluvat saavat turvapaikan suhteessa harvemmin kuin homomiehet. Tämä liittyy muun muassa siihen, että näiden ryhmien tilannetta ja identiteettiä sekä niihin liittyvää uhkaa ei tunneta yhtä hyvin.

Haastateltavat henkilöt ovat alun perin Irakista (3), Ugandasta (2), Sri Lankasta (1), Syyriasta (1), Kamerunista (1), Turkista (1) ja Venäjältä (1). Nuorin haastateltava oli haastatteluajaksi 23-vuotias ja vanhin 52-vuotias. Kolme heistä on lesboja, yksi on biseksuaali, viisi on homomiehiä ja haastatelluista kolme on sukupuoleltaan moninaisia: yksi transmies, yksi transnainen ja yksi muunsukupuolinen.

Sukupuoleltaan moninaiset haastateltavat ovat myös seksuaalisuudeltaan moninaisia. Tässä opinnäytetyössä on pyritty välttämään sitä, että tutkittavia yritettäisiin mahduttaa länsimaisen sanaston mukaiseen luokitteluun seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden kategorioista. Edellä oleva jaottelu on laitettu tähän haastateltavien moninaisuuden avaamiseksi ja perustuu haastateltavien omiin määrittelyihin itsestään.

Haastateltavien henkilöllisyyden suojaamiseksi, heistä käytettiin nimien sijaan numeroita 1–10. Lisäksi analyysissä tarkoituksellisesti sekoitettiin aineisto niin, etteivät tulokset henkilöidy.

4.2 Menetelmät

Tämä opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jossa tehtiin kymmenen haastattelua. Laadullisessa tutkimuksessa tutkittavien määrä on usein melko pieni, siinä pyritään ymmärtämään ihminen kokonaisvaltaisena ja näkemään tutkittavat ilmiöt osana kokonaisuutta, joka nivoutuu ympäröivään kulttuuriin ja aikaan (Ronkainen ym. 2014, 83). Tutkimuksen tavoitteena on luoda näiden kymmenen yksilön tarinan kautta ymmärrystä laajemmasta ilmiöstä, sen taustoista ja merkityksistä siihen, millaisia erityispiirteitä kohderyhmän turvapaikkaprosesseihin liittyy ja millaisia tuen tarpeita heillä on.

Opinnäytetyö soveltaa useita eri tutkimuksen lähestymistapoja ja menetelmiä. Siinä toteutetaan muun muassa fenomenologis-hermeneuttista lähestymistapaa, jossa pyritään siihen, että tutkittavien ääni pääsee kuuluville, ja että juuri heidän kokemukselleen ilmiöiden merkityksestä

annetaan tilaa. Lähestymistavassa keskitytään luomaan dialogia tutkijan ja tutkittavan välille ja sitoudutaan kunnioittamaan tutkittavien kokemusta ilmiöistä. Siinä myös korostetaan sitä, että jokainen ihminen kokee yhteiskunnalliset ilmiöt omasta näkökulmastaan käsin. (Ronkainen ym. 2014, 97)

Koen tämän eettisimmäksi lähestymistavaksi käsiteltäessä seksuaalisuudeltaan ja sukupuoleltaan moninaisten turvapaikanhakijoiden kokemuksia, sillä heidän kokemuksensa ja tulkintansa monista ilmiöistä eroavat todennäköisesti siitä, millaisina kyseiset ilmiöt nähdään tutkimuskirjallisuudessa. Heidän kokemuksensa on jo lähtömaissa eronnut valtaväestöstä vähemmistökokemuksen vuoksi ja Suomessa he kuuluvat myös turvapaikanhakijoissa vähemmistöön.

Fenomenologis-hermeneuttinen metodi ei ole yksittäinen, suoraan aineiston keruuseen ja analyysiin sovellettavissa oleva väline, vaan lähestymistapa, jonka perustana on ihmiskäsitys ja kysymykset kokemuksia koskevan tiedon luonteesta. Fenomenologisessa ja hermeneuttisessa ihmiskäsityksessä tutkimuksen kannalta olennaisiksi nousevat näkemykset kokemuksesta, merkityksistä ja yhteisöllisyydestä sekä tutkijan omien ennako-oletusten ymmärtäminen ja tulkinta. (Laine, 2018, 29)

Fenomenologinen ihmiskäsitys sopii työhön sen vuoksi, että se istuu hyvin itsemäärittely- tai määrittelemättömyysoikeuden pariin, joka on oleellinen tässä opinnäytetyössä. Jokaisen haastateltavan oikeus joko määrittellä tai olla määrittelemättä itsensä on kiistämätön ja sitä kunnioitetaan halki tutkimuksen. Fenomenologinen ihmisenäkemyksellinen toimi siis eräänlaisena perustana tutkimukselle. Haastattelussa hyödynnettiin narratiivisia, kerronnallisia menetelmiä ja analyysivaiheeseen sovellettiin Grounded Theory- metodia.

Fenomenologisessa ihmiskäsityksessä nähdään, että jokaisen ihmisen merkitys- ja kokemusmaailma on yksilöllinen ja rakentuu kunkin yksilön omien elämäkokemusten myötä. Jokaisella on siis yksilöllisesti rakentunut suhde maailmaan ja eri asioiden merkityksiin, joka koostuu muun muassa arvoista, tuntemisen tavoista, eletystä elämästä ja se suuntaa sitä, kuinka näkee tulevaisuuden ja kokee nykyhetkeä. (Laine 2018, 30)

Eletyt kokemukset, arvot ja merkitykset siis vaikuttavat esimerkiksi kokemukseen siitä, millaiset rajat omilla vaikuttamisen mahdollisuuksilla on. Ihmistä ei voi ymmärtää irrallaan omasta maailmastaan, vaan ihmisen merkitykset ja yksilöllisyys rakentuu suhteessa ympäristöön (Laine 2018, 30). Tämä on erittäin oleellista tässä opinnäytetyössä muun muassa sen vuoksi, että suurin osa haastateltavista on alun perin lähtöisin vahvasti yhteisökeskeisistä kulttuureista.

Tässä opinnäytetyössä fenomenologis-hermeneuttinen metodi näkyy siis lähinnä ihmiskäsityksessä, joka on pohjana tutkimukselle sekä itsereflektiona ja pyrkimyksenä tavoitella haastateltavien kokemusten ja merkitysten maailmaa kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Pyrkimyksenä oli tehdä paljon itsereflektiota ja olla kriittinen omille merkityksenasetteluilleni, jolloin lähdin siitä, että olen hyvin huolellinen, että en tulkitse haastateltavien puhetta omien kokemuksieni kautta (Laine, 2018, 35).

Haastatteluissa voidaan käyttää hyvin erilaisia tekniikoita, yksilöhaastattelut voivat olla muun muassa strukturoituja kysymys-vastaus-haastatteluja, teemahaastatteluja tai vapaamuotoisia, esimerkiksi tarinallisia tai muisteluun keskittyviä (Ronkainen ym. 2014, 116). Tutkimuksessa toteutetut haastattelut olivat vapaamuotoisia yksilöhaastatteluja, joissa haastateltavat saivat kertoa tarinaansa melko vapaasti muistellen ja myös ideoida omaa sekä ympäristön, kuten esimerkiksi turvapaikkaprosessin ja HeSetan, tulevaisuutta. Haastatteluissa käytettiin apurakenteena kysymyslistaa (Liite 1), jota käytettiin keskustelun tukena. Tällä varmistettiin se, että jokaiselta haastateltavalta saatiin vähintään samat perustiedot.

Tutkimuksen edetessä haastattelujen kertomuksellisuus johdatti haastattelut vahvemmin narratiivisen, kerronnallisen viitekehyksen suuntaan. Narratiivisessa tutkimuksessa nähdään kertomuksellisuuden ja kertomusten olevan ihmisille olennainen tapa ymmärtää ja jäsenellä itseään, yhteisöjä ja yhteiskuntaa (Ronkainen ym. 2014, 93). Haastatteluissa pyrittiin antamaan tilaa ja kannustamaan haastateltavia kertomaan oman tarinansa omilla sanoillaan.

Aineiston analyysi voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen, joista ensimmäisessä tutkija tutustuu aineistoon mahdollisimman vähin ennako-odotuksin. Tutkija pilkkoo, jäsentää ja järjestää aineistoa. Seuraavassa vaiheessa aineisto käsitteellistetään, silloin tutkija siirtää aineistosta nousevat havainnot teoreettisen viitekehyksen yhteyteen. Tässä vaiheessa havaintoja voidaan jäsentää ja nimetä. Kolmatta vaihetta voidaan kutsua luennaksi, siinä havaintoja tarkastellaan tiettyjen ajattelukehikkojen ja ideoiden pohjalta. Aineiston analyysin tulee olla johdonmukaista ja se tulee avata lukijoille. Lukijan tulee tietää, miten aineiston analyysi on tehty. (Ronkainen ym. 2014, 124–125) Tässä tutkimuksessa sovellettiin Grounded Theory-menetelmää analyysivaiheeseen.

4.3 Kertomuksellinen, kokemuksia tavoitteleva ja kohtaava haastattelu

Kokemuksia tavoittelevalla haastattelutekniikalla tarkoitetaan tutkijan asennetta ja käytännön ratkaisuja muun muassa kysymystenasetteluissa, eli käytetään avoimia kysymyksiä, ei ohjailta haastateltavaa, pidetään haastattelu mahdollisimman luonnollisena keskustelevana tilanteena, jossa mahdollistuu paljon tilaa haastateltavalle. Lisäksi tilannetta pyritään

ohjaamaan niin, että haastateltava pääsee kertomaan kuvailevia, kokemuksellisia kertomuksia tosiasioiden raportoinnin sijaan. Tutkijan käyttämän puhumisen kielen tulee siis selvästi poiketa sellaisesta, jossa kysyttäisiin yleisiä kuvauksia ja merkityksiä. Sen sijaan tehdään selväksi, että halutaan kuulla juuri haastateltavan kokemuksia ja merkityksiä. (Laine 2018, 39)

Myös sanavalinnoissa tulee olla tarkkana: abstrakti, käsitteellistävä kieli vie puheen kauemmas kokemuksellisuudesta. Kokemuksellinen suhde todellisuuteen on jokaisella yksilöllinen ja narratiivinen haastattelutapa linkittyy kokemuksellisuuteen, tosiasioiden raportoinnin sijaan. (Laine 2018, 40)

Kertomuksellinen haastattelu ei ole paras menetelmä esimerkiksi arkeen liittyvien käytäntöjen tutkimukseen. Jos haluaa kuulla tapahtuneet asiat kronologisessa järjestyksessä, eli eräänlaisen raportin, tulee kysymykset esittää sen mukaisesti (Hyvärinen 2017, 177). Haastatteluissa oli tarpeen saada tietoja myös kronologisessa järjestyksessä, esimerkiksi siitä, missä vaiheessa haastateltavien turvapaikkaprosessi oli ja mitä siinä oli siihen mennessä tapahtunut. Näissä kohdissa pyysin haastateltavia kertomaan tapahtumat niiden aikajärjestyksessä ensin, jotta sain käsityksen aikajanaasta ja sitten kannustin kertomaan siitä, mikä oli erityisesti jäänyt mieleen eri vaiheista ja millaisia kokemuksia prosessiin liittyi.

Kun pyrkii kannustamaan haastateltavia kertomaan tarinoita, kannattaa heille pohjustaa se, mistä tutkija on kiinnostunut kuulemaan, eikä niinkään esittää tarkkoja kysymyksiä. Usein haastateltavat esittelevät ensin vain tiivistelmän kertomuksestaan ja sen jälkeen heitä voi erilaisin vihjein ja mahdollisesti kysymyksen kannustaa jatkamaan kertomusta, sen sijaan, että hyppäisi jo seuraavaan aihepiiriin. (Hyvärinen 2017, 179)

Haastattelutilanteessa kertosin aina haastateltavalle sen, mistä aiheista toivoin heidän minulle kertovan ja useat alkoivat puhumaan jo melko suoraan alustukseni jälkeen. Vihjeillä ja apukysymyksillä kannustin heitä kertomaan tarinaansa syvemmin ja tarkemmin. Hyviä keinoja kertomushaastattelussa ovat muun muassa haastateltavan sanoman tiivistäminen, peilaaminen, esimerkkien ja täsmennysten pyytäminen (Hyvärinen 2017, 183).

Pyrin kuuntelemaan ja kohtaamaan haastatteluotteeseen. Kuunteleva asenne tarkoittaa etenkin sitä, ettei edetä tarkan kysymysrunгон tai teemaluettelon pohjalta (Hyvärinen 2017, 182). Koin tärkeäksi myös hiljaiset hetket, koska usein haastateltava jatkoi tarinaansa, jos en heti hänen hiljennyttyään siirtynyt seuraavaan kohtaan apukysymysten listassa. Pari haastateltavaa selvästi myös seurasi sitä, kun tein muistiinpanoja ja rytmitti kertomustaan siihen. Huomasin heidän kiirehtivän kertomustaan,

jos kirjoitin nopeammin tai siirryin seuraavalle kysymysalueelle kynäni kanssa.

En juurikaan tehnyt muistiinpanoja, vaan keskityin läsnä olemiseen, luottaen nauhuriin. Kertomushaastattelun ydintä onkin kysymysten esittämisen sijaan kuunteleminen, toistaminen ja empaattinen vahvistaminen. Hiljaa oleminen ja hiljaisuuden sietäminen ovat tällaisessa haastattelemisessa haastattelijan perustaitoja. (Hyvärinen 2017, 181)

Kohtaava haastattelu korostaa läsnäoloa ja merkitysten jakamista, eritoten läsnäoloa, jossa huomioidaan se, kuinka politiikka ja hallinnolliset kategorisoinnit heijastuvat ihmisten elämään. Haastattelua ei rakenneta kiinteiden positioiden varaan, jotka muodostuvat suhteessa toisiinsa (esim. itse-toinen) vaan siinä kyseenalaistetaan luokittelevat identiteettikertomukset ja otetaan tilaa haastattelun edetessä neuvotella positiosta, joihin ihmisiä on asetettu ja muovata niitä kohtaamisen myötä. (Puumala & Kynsilehto 2017, 369–370) Pysin sanavalinnoissani ja olemiseni tavassa pitämään haastattelutilanteet mahdollisimman vapaina valtahierarkiasta ja luokittelusta.

4.4 Aineisto ja sen keruu

Sain sovittua vapaaehtoiset tulkit haastatteluihin (arabian-, ranskan- ja turkinkielille) ja tein haastattelut HeSetan tiloissa ja työajallani. Aineistoa kertyi nauhoitettuna noin 9,5 tuntia, haastattelut kestivät 45 –75 minuuttia. Litteroituna aineistoa kertyi noin 80 sivua fonttikoossa 11.

Haasteita tutkimuksessa liittyi kielikysymyksiin, tutkimuseetiikkaan, haastateltavien vointiin ja heidän epävarmaan tilanteeseensa. Vapaaehtoiset tulkit, joita käytin, ovat englanninkielisiä, joten tein haastattelut englanniksi. HeSetan Together-toiminnan työkieli on englanti joten teen työtäni pääosin englanniksi, myös vapaaehtoisten tulkkien kanssa työskennellessäni. Tämä tarkoitti sitä, että jouduin haastattelumateriaalia analysoidessani kääntämään materiaalin englanninkieleltä suomenkielelle. Harkitsin tekeväni opinnäytetyöni englanniksi, mutta koska tarvetta on nimenomaan suomenkieliselle tiedolle aiheesta, päätin pitäytyä suomenkielissä. Kielikysymykset tuli ottaa huomioon haastattelutilanteessa ja tuli varmistaa, että käsitteiden merkitys aukeaa samalla tavoin niin haastateltavalle, tulkille kuin haastattelijalle. Haastateltavia pyydettiin tarpeen mukaan haastatteluiden aikana kuvaamaan sitä, mitä he tarkoittivat eri käsitteillä.

Tutkimuseettisenä kysymyksenä näin sen, millainen haastateltavien psyykinen vointi on ja miten hyvin he käsittävät sen, mihin he osallistuvat suostuessaan haastatteluun. Pysin pitämään huolen siitä, että ketään haastateltavaa ei voi tunnistaa opinnäytetyöstä ja lisäksi halusin pitää

huolen myös siitä, että haastateltavat ymmärsivät, mihin heitä haastatellaan ja miksi.

Kävin tutkimuksen merkityksen ja tavoitteet läpi kunkin kanssa tarkkaan, tarvittaessa tulkin kanssa ja annoin sitten heille miettimisaikaa, ennen kuin sovimme, tulevatko he haastateltaviksi. Psykkisen voinnin suhteen haasteena oli pitää huolta siitä, ettei haastattelussa avata vanhoja muistoja, joiden kanssa asiakas jäisi sitten yksin. Seurasin haastateltavien voimia haastattelujen jälkeen ja lisäksi rakensin haastattelutilanteet niin, että ne olivat ratkaisukeskeisiä eivätkä keskittyneet pelkästään muisteluun. Haastattelut päätettiin nykyhetkeen ja tulevaisuuden haaveisiin, ei menneisyyteen.

Rakenteellisena, haastateltavien tilanteeseen liittyvänä haasteena oli se, että jotkut haastateltavista olisi saatettu karkottaa maasta ennen haastattelun tai siihen liittyvien jälkitapaamisten toteutumista. Useat HeSetan Together-toimintojen asiakkaista ovat karkoitushan alaisia. Joku olisi saattanut myös kadota yhteydenpidosta tai lähteä pois maasta vapaaehtoisesti. Näin ei kuitenkaan käynyt, opinnäyteraportin kirjoittamisen hetkellä kaikki haastatellut olivat yhä maassa.

4.5 Huomioita haavoittuvaisen kohderyhmän haastatteluista

Kaikkien haastateltavien elämäntarinoita koskettavat kriisit ja he ovat käyneet läpi useita mahdollisesti traumatisoivia tapahtumia. Tämä oli oleellista ottaa huomioon myös tutkimusta tehdessä, niin haastatteluista toteutettaessa kuin analyysivaiheessa. Kriisit ja traumat voivat värittää koko henkilön elämäntarinaa ja kokemuksia niin itsestä kuin ihmissuhteista, joten tämä oli tarpeen huomioida halki tutkimuksen.

Vaikka kriisitilanteessa olevat ihmiset ovatkin haavoittuvaisia, ei heitä tule tämän vuoksi lähtökohtaisesti sulkea ulos tutkimuksesta, vaan kunnioittaa heidän yhtäläistä oikeuttaan tulla kuulluksi, nähdyksi ja osallistua kuin kaikkien muidenkin ihmisten. Ajankohtaa tulee kuitenkin harkita tutkittavan näkökulmasta ja lisäksi siihen vaikuttavat tutkimuskysymykset; esimerkiksi traumaattisen tapahtuman muistoja ei välttämättä enää muista myöhemmin ja on myös todettu, että aika kulta kokemuksia, esimerkiksi suruun liittyvissä tutkimuksissa, eli kokemukset muuttuvat ajan myötä myönteisemmiksi. (Aho & Paavilainen 2017, 338)

Ajankohdan harkinta näkyi opinnäytetyön haastateltavien valinnassa niin, että kaikki valitut haastateltavat olivat melko sinut oman tilanteensa kanssa, vaikka osalla järkyttyneistä tapahtumista oli pidempi aika kuin toisilla ja vasta neljä heistä oli jo ehtinyt saada oleskeluluvan. He olivat kaikki sellaisessa tilanteessa, että halusivat puhua tilanteestaan ja useampi mainitsi haastatteluun osallistumisen tuntuneen vapauttavalta.

Kun haavoittuvuus yhdistetään ihmisryhmään, on riskinä unohtaa, että ryhmät ovat moninaisia ja moniäänisiä. On tärkeää, ettei haavoittuvuuden tiedostaminen käänny holhoamiseksi tai ylisuojeluksi. Tällainen lähestymistapa poistaa ihmisryhmältä toimijuuden, päätösvallan ja itsemäärittelyoikeuden. Pahimmillaan tämä voi johtaa siihen, että ihmisiä rajataan tutkimuksen ulkopuolelle tai he itse kieltäytyvät haastatteluista. (Luomanen & Nikander 2017, 292)

Haavoittuvaksi haastateltavan voi tehdä muun muassa elämäntilanne, sairastuminen tai väkivallan kohteeksi joutuminen. Haavoittuvuuden tai sensitiivisyyden käsite on yleensä esillä silloin kun tutkimuksen aihe koskettaa muun muassa seksuaalista käyttäytymistä, seksuaaliterveyttä, elämän ja kuoleman kysymyksiä, vammaisuutta tai väkivaltaa ja rikollisuutta. Mikä hyvänsä aihepiiri voi kuitenkin osoittautua sensitiiviseksi, etenkin jos tutkimus koskee esimerkiksi henkilökohtaista kokemusta, käsittelee poikkeavuutta ja siihen liittyvää sosiaalista kontrollia tai liittyy ihmisten varjelemiin, pyhinä pitämiin teemoihin, valtaapitävien etuihin tai erilaisiin alistaviin käytäntöihin. (Luomanen & Nikander 2017, 288–289) On tärkeää erottaa toisistaan sensitiivinen aihe, sensitiivinen kohderyhmä ja sensitiivinen tutkimus. Välillä nämä myös sekoittuvat toisiinsa (Luomanen & Nikander 2017, 291).

Haastateltavien kohdalla oli kyse monien sensitiivisten aiheiden kasautumisesta, sillä useimpien kohdalla aiheina oli sekä väkivaltaa, seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuolen moninaisuuteen liittyviä kysymyksiä että elämän ja kuoleman kysymyksiä. Näiden monimarginalisoitujen eli useaan eri vähemmistöryhmään yhtäaikaaisesti kuuluvien henkilöiden kohdalla tämä haavoittuvuuden kasautuminen liittyy heidän kaikkiin toimiinsa ja kohtaamisiinsa. Heitä voidaan pitää myös sensitiivisenä kohderyhmänä, esimerkiksi heidän erityisen haavoittuvuutensa ja elämäntilanteensa politisoituneen aseman vuoksi (Luomanen & Nikander 2017, 288).

Ajankohtaa kriisitilanteessa olevan tai kriisin läpikäyneen haastatteluun tulee todella harkita. Liian varhain haastattelemisen saattaa olla turhaa tai siitä ei ehkä muodostu niin rikasta aineistoa. Haastatteluajankohtaa suunniteltaessa tulisi ottaa huomioon myös kriisireaktiot. Usein käsittelyvaiheessa ihminen saattaa vetäytyä syrjään mutta taas uudelleen suuntautumisen vaiheessa olla otollinen haastateltava. Tutkimuksen tulee aina perustua vapaaehtoisuuteen. (Aho & Paavilainen 2017, 339)

Yhden haastateltavan kohdalla ilmeni selvää välttelyä, hän ilmoitti ensin osallistuvansa mielellään haastatteluun, mutta siirsi sitten monta kertaa sovittua aikaa. Kerroin hänelle, että haastattelisin häntä edelleen mielelläni, mutta mitään hätää asian suhteen ei ole ja että asiassa toimitaan sen mukaan, miten hän parhaiten katsoo. Kävin hänen kanssaan muita keskusteluita ja kuulumisten vaihtoa, mutta en vähään aikaan juuri kysellyt,

haluaako hän yhä tehdä haastattelun. Noin puolitoista kuukautta alkuperäisen sovitun ajan jälkeen hän ilmoitti, että koki nyt hetken sopivaksi ja tulisi mielellään haastatteluun.

Traumatisoituneen ihmisen haastattelu voi olla hyvin kyseenalaista, mikäli traumaa ei ole päässyt vielä käsittelemään, mikäli traumatisoivan tilanteen muistot yhä kiusaavat jatkuvasti ja tunkeutuvat uniin. Lähtökohteisesti trauma tulisi päästä käsittelemään ensin. (Aho & Paavilainen 2017, 340)

Valitettavasti tämän tutkimuksen kohdalla tällaista mahdollisuutta ei ollut. Turvapaikanhakijoille kuuluva välttämätön hoito sisältää myös mielenterveyshoidon ja psykososiaalisen tuen. Hoidon saatavuudessa ja laadussa on ollut huomattavia eroja eri vastaanottokeskusten välillä. (Helve, Tuomisto, Tiittala & Puumalainen 2016, 2, 7, 12)

Tällä hetkellä tilanne käytännössä on se, että turvapaikanhakijoiden mielenterveyshoito käsittää lähinnä ”tulipalojen sammuttelua”, traumaterapiaa tai muutakaan terapiaa on hyvin harvoin saatavilla. Haastateltavista yksi oli päässyt käymään useita kertoja psykoterapeutin koulutuksen omaavalla mielenterveystyön ammattilaisella saamassa nimenomaisesti keskustelumuotoista tukea, vaikka kahta haastateltavaa lukuun ottamatta kaikilla oli ollut pitkäkestoisesti käytössä lääkitystä muun muassa unettomuuteen, ahdistukseen ja masennukseen.

Luottamuksellisen suhteen luominen kriisitilanteessa olevien haastateltavien kanssa on oleellista ja aikaa vievää, usein järkevää on käyttää haastattelun lisäksi muita aineistonkeruumenetelmiä. Muut aineistonkeruumenetelmät antavat tutkimukseen osallistuville mahdollisuuden syventää tietojaan ja korjata väärinymmärryksiä. Se antaa osallistuville myös aikaa sulatella tutkimukseen osallistumisestaan. (Aho & Paavilainen 2017, 343)

Pidin jokaisen haastateltavan kanssa ensin keskustelun, jossa kerroin tutkimuksesta ja siitä, mitä kaikkea se tarkoittaisi. Puhuimme aiheista ja esimerkiksi tavoista, joilla varmistan jokaisen haastatellun yksityisyydensuojan. Haastattelutilanteen lopuksi pidin pienen jälkipurkutilanteen, jossa kävimme tunnelmat läpi ennen lopettamista ja noin 1–2 viikon aikana haastatteluista kävin vielä jokaisen haastateltavan kanssa jälkikeskustelun.

Jälkikeskustelussa kysyin, millaisia tunnelmia haastatteluista jäi, onko jokin jäänyt askarruttamaan ja olisiko jotain, mitä haluaisivat vielä lisätä tai aihetta, josta muuten haluaisivat vielä jutella. Kahden haastateltavan kanssa haastattelu tehtiin kahdessa osassa. Hyvä haastattelukäytäntö onkin huolehtia haastateltavista jälkikäteen. Haastateltavat saattavat kahtua sitä, mitä ovat tulleet kertoneeksi tai heidän traumansa on saattanut

avautua, joten olotila on hyvä varmistaa esimerkiksi viestillä tai soitolla (Aho & Paavilainen 2017, 347).

Haastattelupaikan on oltava tuttu kriisitilanteessa olevalle ja haastateltavaa on kuunneltava myös esimerkiksi ajankohdan ja muiden käytännön järjestelyiden suhteen (Aho & Paavilainen 2017, 344). Tein haastattelut HeSetan ryhmähuoneessa, joka on kaikille haastateltaville tuttu paikka. Myös tulkit olivat tuttuja. Pysin myös antamaan haastateltaville mahdollisimman paljon vaikuttamismahdollisuuksia esimerkiksi ajan, tulkkien ja muiden käytännön ratkaisujen suhteen.

Turvapaikanhakijoiden haastattelemiseen liittyy omia erityispiirteitään. Haastattelut turvapaikkaa hakevien tai paperittomien kanssa eivät voi olla täysin tasa-arvoisia, sillä rakenteelliset valtasuhteet luovat epätasa-arvoisen asetelman tutkittavan ja tutkijan välille. Haastateltavan itsestään antama tieto voi jopa muodostua kysymykseksi hengissä selviämisestä. Haastateltavat ovat epävarmassa tilanteessa, jossa he eivät voi itse vaikuttaa esimerkiksi siirtoihin tai maasta poistamiseen. (Puumala & Kynsi-lehto 2017, 367)

Oleellista oli antaa haastateltaville sekä suullisesti että kirjallisesti tietoa siitä, kuinka heidän antamaansa haastattelumateriaalia tullaan käsittelemään, minne se voi levitä ja millaisia vaikutuksia sillä voi olla. Haastateltavien kanssa käytiin tarkkaan läpi se, millä tavoin heidän henkilöllisyyksiään suojellaan ja se, etteivät haastattelut voi vaikuttaa millään tavalla heidän turvapaikkaprosessiinsa tai oleskelulupa-asioihinsa.

On tärkeää myös huomioida se, että tutkittavien kyky ilmaista itseään ja kokemuksiaan vaihtelee myös kulttuuri- ja sukupuolierojen myötä yksilöllisten syiden lisäksi, kun tutkitaan kriisitilanteessa olevia (Aho & Paavilainen 2017, 349). Monille haastateltaville tunteiden ilmaisu, niiden tunnistaminen ja kuvailu ei ole kovin tuttua. Tunteiden ilmaiseminen vaikeiden tilanteiden jälkeen ei ole kaikissa kulttuureissa sallittua ja tämä tulee huomioida tutkimusta tehtäessä. Näissä on myös eroja sukupuolten välillä ja usein miesten on haastavampaa avata vaikeita kokemuksiaan ryhmähaastatteluissa, yksilöhaastattelut saattavat olla heille ainutkertaisia tilaisuuksia avata satuttavia kokemuksiaan, ryhmissä miehet usein antavat vastauksia, jotka kokevat yleisesti sallituiksi. Myös haastattelijan sukupuoli voi vaikuttaa. (Aho & Paavilainen 2017, 350) Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina, jotta haastateltaville varmistettiin mahdollisimman turvallinen tila itsensä ilmaisuun.

Haastatteluissa pyrin puhumaan turvapaikka-asioista prosessina, joka on henkilöllä on käynnissä, erottaen selvästi henkilön prosessista. Yksi haastateltava toi oma-aloitteisesti esille sitä, ettei hän identifioitu turvapaikanhakijaksi tai vähemmistöön kuuluvaksi:

En oikeastaan koe olevani turvapaikanhakija tai kuuluvani vähemmistöön, minun mielestäni tämä maailma kuuluu meille kaikille. Minä en ole tehnyt karttaa, johon on piirretty rajat ja uskon, että koko planeetta on minun. Ja kuten jokainen ihminen, olen vain oma itseni ja osa tätä maailmaa. Koska olen anarkisti uskon näin...Se ei tietenkään tarkoita sitä, etteikö minun tarvitsisi noudattaa sääntöjä. Minne vain menenkin, siellä on jotain sääntöjä, joista on hyötyä ihmisille, joten toki meidän tulee noudattaa sääntöjä. Uskon kyllä, että --- olin osa pientä vähemmistöä mutta täällä en. En usko, että täällä minun tarvitsee integroitua, paitsi tietty oppia kieltä. Ja ihmisoikeuksien suhteen, olin siellä sama kuin täälläkin. Uskon, että en ollut siellä omassa paikassani, täällä koen olevani oikeassa paikassa.

Haastateltava kuvasi oma-aloitteisesti sitä, ettei koe asettuvansa hänelle usein tarjottuihin kategorioihin. Kategorioiden olemassaoloa ja niihin liittyviä valta-asetelmia, lähtien jo haastateltavan ja haastattelijan välisestäkin valta-asetelmasta, ei kuitenkaan tule pyrkiä mitätöimään. Mikäli tutkija pyrkii epävarmuuttaan turhan korostuneesti hälventämään valtasuhteen epätasa-arvoa, saattaa hän sillä viedä tilaa haastateltavalta (Puumala & Kynsilehto 2017, 368).

Läpi koko tutkimuksen on pyrittävä avoimuuteen ja rehellisyyteen sekä tehtävä selväksi, ettei tutkimukseen osallistuminen paranna millään lailla tutkittavan turvapaikanhakijan asemaa. Samanaikaisesti tutkija voi kuitenkin tukea haastateltavia esimerkiksi antamalla heille tietoa, vaikkapa avaamalla eri viranomaisten roolia, prosessien kulkua ja esimerkiksi lähiympäristössä liikkumiseen liittyviä seikkoja (Puumala & Kynsilehto 2017, 371).

Turvapaikanhakijat ja paperittomat ovat erittäin haastavassa elämäntilanteessa. Useimmiten heidän taustassaan on hyvin traumaattisia kokemuksia, kuten systemaattista vainoa ja suuria menetyksiä. He ovat usein hyvin haavoittuvassa asemassa, jossa joutuvat uhreiksi väkivallalle ja hyväksikäytölle vailla todellisia mahdollisuuksia saada apua virallisen järjestelmän kautta. Heidän haastattelunsa voi herättää tutkijassa muun muassa kokemuksia merkityksettömyydestä tai turhautumista ympäröivää yhteiskuntaa kohtaan, jopa sijaistraumatisoitumista voi syntyä. Tämä ei ole merkki tutkijan epäonnistumisesta, vaan luonnollinen osa prosessia, jossa asettuu alttiiksi toisen ihmisen hyvin kivuliaille kokemuksille. Omat tunteet ja oman haavoittuvuuden kohtaaminen voivat auttaa ymmärtämään paremmin tutkittavia ilmiöitä. (Puumala & Kynsilehto 2017, 373–374)

4.6 Aineiston litterointi

Litteroin tehdyt haastattelut ja käänsin ne litteroinnin yhteydessä englannista suomenkielille, tämä tuntui järkevältä sillä teinhän analyysin suomeksi. Mikäli tutkimuksen kohdejoukko koostuu kieleltään ja kulttuuriltaan niin erilaisista ryhmistä, on järkevää kääntää aineisto ensin ja tehdä analyysi sitten. On kuitenkin tärkeää pohtia sitä, miten paljon haastattelu rakentuu eri kulttuurien edustajien vuorovaikutukselle ja millaisia vaikutuksia tällä on tutkimuksen validiteetin ja havaintojen tulkinnan kannalta. (Pietilä 2010, 412)

Litteroinnin tarkkuus riippuu siitä, mitä tutkitaan; onko tarpeen tarkastella vuorovaikutuksellisia elementtejä. Jos aineiston analyysi perustuu esimerkiksi sisältöjen teemoitteluun ja käytettyjen ilmaisujen kategorisointiin, pelkkä puhutun sisällön ja yksinkertaisten vuorovaikutuksen piirteiden litteraatio riittää. (Ronkainen & Näre 2008, 119)

Litteroidessani kirjoitin auki puheen sisällön ja merkitsin esimerkiksi tauot kolmella pistellä sekä naurahdukset sulkeisiin. Laitoin myös joitain muita huomautettavia asioita sulkeisiin. Suojatakseni haastateltavien henkilöllisyyttä, en litteroidessani kirjannut ylös esimerkiksi heidän mainitsemiaan päivämääriä, paikkoja ja nimiä, vaan merkitsin nämä viivoilla ---. Haastateltavien puhuessa työntekijöistä nimillä, poistin litterointivaiheessa nimen ja laitoin kirjaimen T nimen tilalle.

5 AINEISTON ANALYYSI JA SEN VAIHEET

Tutkimuksen analyysissä sovellettiin Grounded Theory- menetelmää, joka on kolmivaiheinen, aineistopohjainen menetelmä. Seuraavissa alaluvuissa on kuvattu menetelmää ja analyysin eri vaiheita.

5.1 Analyysimenetelmästä

Aineiston analyysi voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen: analyysiin, käsitteellistämiseen tai tulkintaan ja luetaan. Ensimmäisessä vaiheessa pilkotaan, luokitellaan ja jäsenellään, käyttäen valittua analyysitekniikkaa johdonmukaisesti. Tässä vaiheessa systemaattisesti haetaan ja kokeillaan, tutustutaan aineistoon ja etsitään sen rajoja. Tulkintavaiheessa tutkija siirtää havaintonsa teoreettiseen yhteyteen, etsien eroja ja yhtäläisyyksiä siihen. Tämä johtaa usein tarpeeseen palata aineiston pariin, esittäen sille uusia kysymyksiä. Luennassa aineistosta nousseita havaintoja nostetaan valikoivasti tarkasteluun tiettyjen ajattelun kehyksien kautta ja tällöin irtaudutaan jo aineistokeskeisyydestä. (Ronkainen & Näre 2008, 123–124)

Alasuutarin (2011, 39–40) mukaan laadullinen analyysi koostuu kahdesta vaiheesta: havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Havaintojen pelkistämisessä oleellista on rajata tarkastelu tiettyyn metodologiseen viitekehykseen. Tämä tekee aineistosta hallittavampaa. Seuraavaksi yhdistellään havaintoja, jolloin etsitään havaintojen yhteinen nimittäjä tai muotoillaan sääntö, joka pätee erillisiin havaintoihin.

Havaintojen yhdistämisessä ei ole kuitenkaan tarkoituksena määritellä keskivertotapauksia, eivätkä poikkeukset ole syy luopua esimerkiksi kiinnostavasta teemasta, joka aineistosta nousee. Erot eri ihmisten välillä ovat sen sijaan kiinnostavia vihjeitä siihen, mistä jokin ilmiö johtuu. Arvoituksen ratkaisemisessa on Alasuutarin (2011, 39–44) näkemyksen mukaan kyse siitä, että havainnoista ja vihjeistä rakennetaan merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä.

Valitsin analyysimenetelmäksi Grounded Theory- menetelmän, joka on aineistolähtöinen, jäsentynyt tapa tehdä laadullista analyysia. Menetelmää pidetään toimivana tapana tuoda tutkimukseen konkretiaa ja siinä pyritään löytämään yhteyksiä havaintojen ja ilmiöiden välille. Se sopii erityisesti silloin, kun tutkitaan aiheita tai ilmiöitä, joista ei juuri ole yhteistä teoreettista tietoa. (Luomanen 2010, 352–353)

Aineistopohjainen menetelmä tarkoittaa sitä, että aineiston annetaan kertoa, mitä teorian tietoa se pitää sisällään, joten Grounded Theoryä käytäessä ei ole mielekästä etsiä ensin teoriaa, jota lähtee sitten sitomaan aineistoon (Metsämuuronen 2009, 230). Olin kuitenkin etsinyt teorian tietoa opinnäytetyötä suunnitellessani ja aineiston analyysin loppuvaiheessa, palasin siihen teorian tietoon, jota olin koonnut ennen aineistonkeruuta.

Grounded Theory- menetelmää soveltavassa tutkimuksessa voidaan siis luoda teoria aineiston pohjalta. Menetelmää voi soveltaa eri tavoin muun muassa tutkimuskohteen, tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimuksen aikana ilmenneiden sattumien aikana. Grounded Theory onkin tapa ajatella ja käsitteellistää aineisto. Se ei ole ainoastaan yksittäinen metodi, joka etenisi aina samalla tavalla. (Metsämuuronen 2009, 229)

Tarkoituksena Grounded Theory- menetelmällä ei ole verifioida uutta teoriaa, vaan ainoastaan luoda se (Metsämuuronen 2009, 234). Tässä opinnäytteessä ei pyritty varsinaisesti uuden teorian luomiseen, vaan aineistolähtöiseen tutkimukseen haastateltavien kokemuksista, niihin liittyvistä ilmiöistä ja näiden keskinäisistä suhteista.

5.2 Analyysin vaiheet ja niiden kuvaus

Grounded Theory koostuu kolmesta päävaiheesta aineiston keruun lisäksi: aineiston avoimesta koodauksesta (open coding), pitkittäiskoodauksesta (axel coding) ja valikoivasta koodauksesta (selective coding). Avoimen koodauksen vaiheessa aineistosta haetaan merkityskokonaisuuksia eli kategorioita, jotka liittyvät oleellisesti tutkimusongelmaan tai siihen liittyviin ilmiöihin. Nämä kategoriat, jotka ovat ikään kuin käsitteiden ryppäitä, nimetään ja irrotetaan aineistosta, jotta aineisto käsitteellistyy ja hahmottuu analyysin kannalta selkeämmäksi. (Luomanen 2010, 356–357)

Pitkittäiskoodauksen vaiheessa etsitään kategorioiden välisiä suhteita, jatkumoa ja vuorovaikutusta. Näin kategoriat saadaan asetettua jatku-moon, joka on olennainen muodostumassa olevan teorian kannalta. Valikoivan koodauksen vaiheessa erotetaan ydinkategoria, joka liittää aineis-toa ja tutkimustuloksia yhteen. Tämän kategorian on liityttävä yhteen kaikkien pitkittäiskoodauksen vaiheessa syntyneiden kategorioiden kanssa, se on yleensä hyvin käsitteellinen ja jäsentää aineistoa niin, että lopputulos on selkeämpi. (Luomanen 2010, 356–357)

Sovelsin Grounded Theoryä nimenomaan aineistoni analysoimiseen sen sijaan, että olisin pyrkinyt tekemään niin sanotusti puhdasta GT-tutkimusta. Alustava teoretiedon kokoaminen ennen aineistonkeruuta tuntui luontevalta ja tuli tarpeeseen opinnäytteen kokonaisuuden suunnittelun kannalta, joten esitiedon keruu ei ollut väärä ratkaisu tämän opinnäytetyön kohdalla. Tutkimukseni olisi voinut olla eettisesti hyvin ongelmallinen, mikäli olisin tehnyt haastattelut ilman, että minulla olisi ollut koottuna tietoa muun muassa sensitiivisten aiheiden ja ryhmien haastatteluiden erityiskysymyksistä. Mikäli olisin tehnyt haastattelut ilman min-käänlaista ennakkotietoa, se olisi todennäköisesti välittynyt haastatelta-ville ja saattanut vaikuttaa siihen, miten syvällistä tietoa he olisivat jaka-neet haastatteluissa.

5.2.1 Avoimen koodauksen vaihe ja kategoriat

Kävin läpi aineistoa huolellisesti jo litterointivaiheessa ja merkitsin silloin muistiin käsitteitä ja ilmiöitä, jotka toistuivat. Litteroinnin jälkeen aloin käydä aineistoa läpi haastattelu haastattelulta ja irrottaa sieltä käsitteitä ja kategorioita (käsiteryppäitä) erilleen alkuperäisestä aineistosta.

Avoimen koodauksen tarkoituksena on tuottaa aineistoon sopivia käsitteitä, jotka usein kuitenkin vielä muuttuvat tutkimuksen aikana. Käsitteiden löytäminen on usein haastavaa ja tämä onkin tutkimuksen kriittinen vaihe. (Metsämuuronen 2009, 232)

Jotta sain etäisyyttä aineistooni ja tutkimuskohteeseeni, jotka ovat minulle tuttuja, pidin taukoa litteroinnin ja avoimen koodauksen välissä. Halusin päästä tilanteeseen, jossa näen aineiston vain tekstisisältönsä puolesta, enkä enää sitä tarkastellessa kuule haastateltavien ääniä, joita olin kuunnellut niin paljon litterointivaiheessa.

Tässä vaiheessa on oleellista käyttää intuitiota kategorioiden nimeämisessä, jättämättä liian pitkään etsimään täydellistä nimeä. Nimiä voi muuttaa ja vaikka mielessään hahmotteleekin ryhmittelyä, ei siihen tulisi jäädä jumiin. Muistiinpanojen tekeminen vaiheista ja esimerkiksi muuttuvista nimistä on tärkeitä. (Luomanen 2010, 357–358)

Kategorialistauksen ensimmäiseen versioon Irrotin aineistosta kategorioiden alle meneviä avainsanoja ja myös sitaatteja. Ensimmäinen versio oli lähinnä listaus käsitteistä, joiden alle sain aineiston jaettua ja sen jälkeen aloin yhdistelemään käsitteitä ja työstämään niitä käsitteiden ryppäiksi eli varsinaisiksi kategorioiksi. Mikäli aineistossa on ollut niin paljon suorista sitaateista poistettavaa henkilökohtaista tietoa, että sitaatit olisivat olleet vaikeasti ymmärrettäviä, on asia tiivistetty ranskalaisen viivan alle.

Seuraavassa vaiheessa kävin läpi käsitteiden listauksen, terävöitin käyttämiä nimiä, yhdistelin joitain käsitteitä ja asettelin ne järjestykseen, jossa toisiaan lähellä olevat käsitteet olivat peräkkäin. Tästä tuli listauksen toinen versio, jonka jälkeen jatkoin varsinaiseen kategorioiden listaukseen eli kolmanteen versioon.

Tuossa vaiheessa erotin kategorioita, joiden alle laitoin ison määrän ilmiöitä ja käsitteitä, jotka olivat ikään kuin sukulaisia keskenään tai joissa näin syy-seuraussuhteita. Koin tämän erottelun hyvin haastavaksi, sillä monet ilmiöt asettuisivat usean kategorian alle. Esimerkiksi ”syrjintä” voisi olla oma kategoriansa, jonka alle voisi laittaa useita ilmiöitä tai syrjintä voitaisiin nähdä myös käsitteenä, joka sopisi vaikkapa ”oman identiteetin salaamisen” kanssa samaan käsiteryppääseen. Syrjinnän olisi voinut laittaa myös viranomaisjärjestelmässä pärjäämisen ja uskottavuuskysymyksien kanssa samaan kategoriaan, sillä monet haastateltavat kokivat syrjintää myös viranomaisjärjestelmässä muun muassa sen kautta, ettei heidän identiteettiään nähty totena.

Avoimen koodauksen vaiheessa on hyvä tarttua haastateltujen käyttämiin sanoihin ja pohtia niiden sisältämiä merkityksiä muun muassa kulttuurista ja yhteisöstä (Luomanen 2010, 359). Haastateltavani ovat monesta eri maasta ja huomasin, että he käyttivät erilaista sanastoa ja välillä samoja sanoja tarkoittaen eri asioita. Osittain tämän vuoksi kategorialistaus oli alkuvaiheessa hyvin laaja ja listauksen tiivistäminen tuntui hyvin haastavalta. Ja edellä avattu syrjinnän käsite voisi tämänkin vuoksi mennä monen eri kategorian alle. Aloin tässä vaiheessa myös pohtia, olisiko syrjintä sellainen käsite, joka on läsnä kaikissa kategorioissa, voisiko

se jopa olla pääkategoria tai ainakin yksi pääkategorian rakennuspalikoista.

<u>Ensimmäisessä versiossa käsitteet olivat:</u>			
USKOTTAVUUS	USKONTO	VIRANOMAISILLE VÄHEMMISTÖÖN KUULUMISESTA KERTOMINEN	PRIDE
SYRJINTÄ SUOMESSA	TOIVEET HESETALLE	KÄSITYKSET/MÄÄRITELMÄT	HAAVEET
PUHUTTELUT/PUHUTTELIJOIDEN, TULKKIEN JA LAAJEMMIN MAAHANMUUTTOVIRASTON KANSSA TEHTÄVÄ YHTEISTYÖ			
TOIVEET TURVAPAIKKAPROSESSIN SUHTEEN		TUKI ITSEILMAISULLE JA TAIDETOIMINTA	
EPÄSELVYYDET/TIEDONSAANTI VIRANOMAISTEN YHTEISTYÖN SUHTEEN/PALVELUJÄRJESTELMÄSTÄ			RUTIINI
ODOTUS	DEITTAILU/IHMISTEN TAPAAMINEN /PARISUHTEET/PERHESUHTEET		OIKEUSAPU
ELÄMÄ VASTAANOTTOKESKUKSESSA		SUKUPUOLEN MONINAISUUS JA SUKUPUOLEN ILMAISU	
PELKO/TOIVO	PIILOTTELU/OMAN IDENTITEETIN SALAAMINEN/ VÄLTTELY (ESIM. PALVELUIDEN)		
HESETALLE OHJAUTUMINEN		ITSELUOTTAMUS	HESETALTA SAATU TUKI
YHTEISÖ/PERHE/TURVALLISUUS/KUULUMINEN/LÄHTÖMAAN KULTTUURI			
KOULUNKÄYNTI/TYÖNTEKO	PALVELUJÄRJESTELMÄ	VAPAAEHTOINEN TUKIHENKILÖ	

Kuva 1. Ensimmäisen version käsitteet

Toisessa versiossa käsitteet ja niiden jaottelu ryhmiin (kategorioihin) näyttivät tältä:

PUHUTTELUT/PUHUTTELIJOIDEN, TULKKIEN JA LAAJEMMIN MAAHANMUUTTOVIRASTON KANSSA TEHTÄVÄ YHTEISTYÖ/		
EPÄSELVYYDET/TIEDONSAANTI VIRANOMAISTEN YHTEISTYÖN SUHTEEN/PALVELUJÄRJESTELMÄSTÄ- ja PALVELUJÄRJESTELMÄ- ja VAPAAEHTOINEN TUKIHENKILÖ		
VIRANOMAISILLE VÄHEMMISTÖÖN KUULUMISESTA KERTOMINEN - USKOTTAVUUSKYSYMYKSET - OIKEUSAPU		
DEITTAILU/ IHMISTEN TAPAAMINEN / PARISUHTEET / PERHESUHTEET - ODOTUS		
RUTIINI-kategoria ja KOULUNKÄYNTI/TYÖNTEKO	ELÄMÄ VASTAANOTTOKESKUKSESSA	
SUKUPUOLEN MONINAISUUS JA SUKUPUOLEN ILMAISU		
PIILOTTELU/OMAN IDENTITEETIN SALAAMINEN/ VÄLTTELY (ESIM. PALVELUIDEN)	SYRJINTÄ SUOMESSA	
PELKO/TOIVO	TOIVEET TURVAPAIKKAPROSESSIN SUHTEEN	TUKI ITSEILMAISULLE JA TAIDETOIMINTA
HESETALLE OHJAUTUMINEN	HESETALTA SAATU TUKI	TOIVEET HESETALLE
ITSELUOTTAMUS	HAAVEET	PRIDE
YHTEISÖ/PERHE/TURVALLISUUS/KUULUMINEN/LÄHTÖMAAN KULTTUURI – ja USKONTO- kategoriat yhdistetty tässä vaiheessa		
KÄSITYKSET/MÄÄRITELMÄT		

Kuva 2. Avoimen koodauksen käsitteiden toinen versio

Kolmannessa versiossa sain jo käsitelistausten hahmoteltua todellisiin käsiteryyppeihin. Jaoin käsitteet viiteen kategoriaan, joista jokaisen alle tulivat käsitteet, jotka olivat selvässä sukulaissuhteessa keskenään.

Kolmas versio näytti tältä:

<p>1. Käsitteet ja kokemukset yhteisöön, turvallisuuteen, kulttuuriin ja identiteettiin liittyen:</p> <p>Sisältää käsitteet:</p> <p>YHTEISÖ – PERHE – TURVALLISUUS – KUULUMINEN - LÄHTÖMAAN KULTTUURI – USKONTO – KÄSITYKSET – MÄÄRITELMÄT</p>	<p>2. Viranomaisjärjestelmässä pärjääminen:</p> <p>Sisältää käsitteet: PUHUTTELU - PUHUTTELIJOIDEN, TULKKIEN JA LAAJEMMIN MAAHANMUUTTOVIRASTON KANSSA TEHTÄVÄ YHTEISTYÖ – OIKEUSAPU – EPÄSELVYYDET JA TIEDONSAANTI VIRANOMAISTEN YHTEISTYÖN SUHTEEN JA PALVELUJÄRJESTELMÄSTÄ – PALVELUJÄRJESTELMÄ - VAPAAEHTOINEN TUKIHENKILÖ</p>
<p>3. Omasta identiteetistä kertominen, tai kertomatta jättäminen ja miten siihen suhtauduttu:</p> <p>Sisältää käsitteet:</p> <p>VIRANOMAISILLE VÄHEMMISTÖÖN KUULUMISESTA KERTOMINEN – USKOTTAVUUS - PIILOITTELU/OMAN IDENTITEETIN SALAAMINEN/ VÄLTTELY (ESIM. PALVELUIDEN)</p>	<p>4. Elämä odotusaikana:</p> <p>Sisältää käsitteet: ODOTUS, DEITAILU/IHMISTEN TAPAAMINEN/PARISUHTEET/PERHESUHTEET RUTIINI- KOULUNKÄYNTI/TYÖNTEKO - ELÄMÄ VASTAANOTTOKESKUKSESSA, SUKUPUOLEN MONINAISUUS JA SUKUPUOLEN ILMAISU PELKO/TOIVO SYRJINTÄ SUOMESSA</p>
<p>5. Toiveet, haaveet, parannusehdotukset ja hyvinvointi:</p> <p>Sisältää käsitteet: TOIVEET TURVAPAIKKAPROSESSIN SUHTEEN - TUKI ITSEILMAISULLE JA TAIDETOIMINTA - HESETALLE OHJAUTUMINEN - HESETALTA SAATU TUKI - TOIVEET HESETALLE – ITSELUOTTAMUS – HAAVEET - PRIDE</p>	

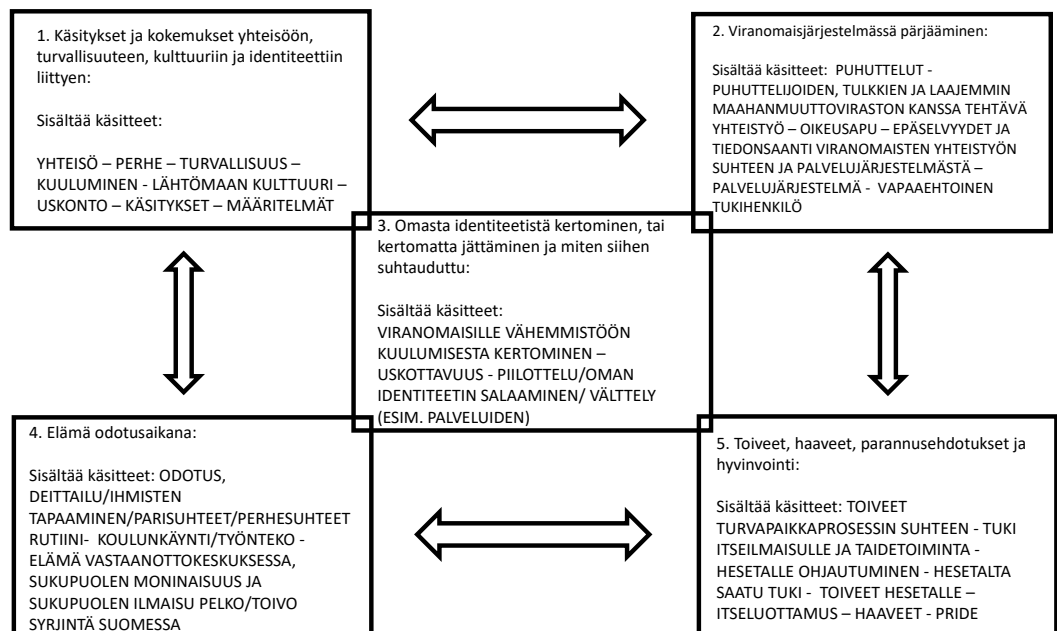
Kuva 3. Kolmas vaihe avoimessa koodauksessa

Ongelmallisimpina tässä vaiheessa jaottelun kannalta koin yhteisön, turvallisuuden, kuulumisen ja syrjinnän käsitteet, jotka olisivat sopineet hyvin useampaan kategoriaan. Samoin piilottelun, omasta identiteetistä kertomisen/kertomattomuuden ja sen seurauksien kategoriat koin haastavina. Näiden ilmiöiden moninaiset vuorovaikutussuhteet olivat jo vahvasti näkyvissä.

5.2.2 Pitkittäiskoodauksen vaihe

Tässä vaiheessa etsin kategorioiden välisiä suhteita, jatkumoina ja vuorovaikutusta. Kategorioiden vuorovaikutukset ja suhteet alkoivat näkyä jo käsitelistausten toisessa versiossa, jossa järjestelin ikään kuin ”sukulaiskategoriat” peräkkäin.

Pitkittäiskoodauksen vaiheessa valitsin jo yläkategorioita, joiden alle järjestelin useita alakategorioita (kuva 4). Yläkategorioiksi erottuivat kategoriat 1: Käsitteet ja kokemukset yhteisöön, turvallisuuteen, kulttuuriin ja identiteettiin liittyen ja 2: Viranomaisjärjestelmässä pärjääminen, jotka selvästi ovat vuorovaikutussuhteissa keskenään ja vaikuttavat kaikkiin muihin kategorioihin. Ylipäätään, kaikki viisi kategorioita ovat moninaisissa suhteissa keskenään, ne olisi melkein voinut asettaa yhteen ympyrään, jonka kaikki osat ovat yhteydessä toisiinsa.

Kuva 4. Pitkittäiskoodauksen vaihe ja hahmottelua kategorioiden välisistä suhteista.

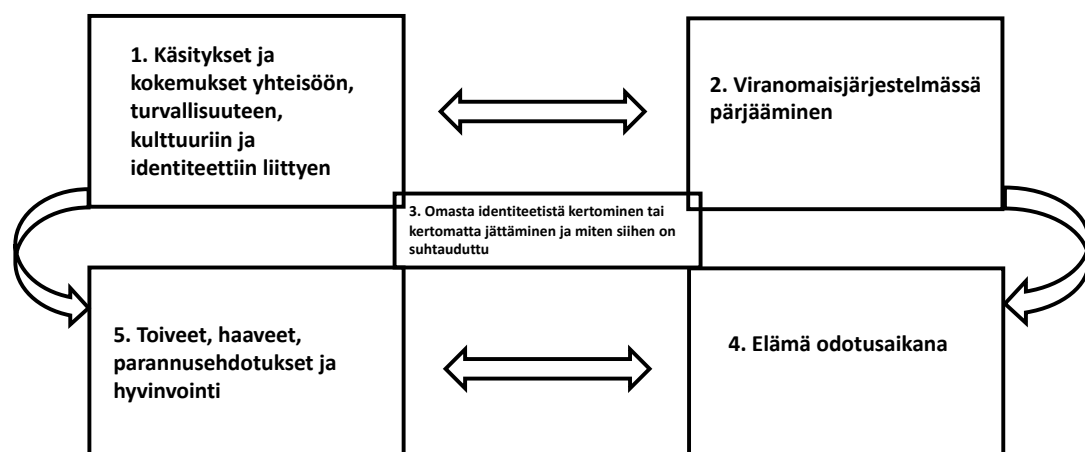
Yläkategorioiden ja alakategorioiden välille, eräänlaiseksi yhdistäväksi tekijäksi asettui kategoria 3: Omasta identiteetistä kertominen, tai kertomatta jättäminen ja miten siihen suhtauduttu. Se vaikutti paljon viranomaisjärjestelmässä pärjäämiseen, elämään odotusaikana eli kategoriaan 4. Kategoriaan 3, joka sisälsi muun muassa valmiudet kertoa viranomaisille vähemmistöön kuulumisesta, taas vaikutti paljon kategorian 1 osa-alueet, kuten kokemukset syrjinnästä ja viranomaisten turvallisuudesta lähtömaassa. Kategoria 5 sisälsi paljon osa-alueita, kuten ammatillisen erityistuen, jotka mahdollistuivat vasta sen myötä, että henkilö kertoi vähemmistöön kuulumisesta ja häntä uskottiin.

Lisäksi myös se, millaisia kokemuksia suomalaisista viranomaisista ja palvelujärjestelmästä muodostui, vaikutti haastateltavien uskallukseen kertoa omasta identiteetistään. Se, ettei viranomaisjärjestelmässä oltu uskottu haastateltavien identiteettiin, väritti paljon suhtautumista viranomaisiin. Kategoria 4, joka sisälsi paljon haastateltavien kokemuksia pitkittyneestä odotuksesta ja elämästä vastaanottokeskuksessa, olisi monin osin voinut sisältyä kategoriaan 2. Viranomaisjärjestelmässä pärjäämisellä eli kategoriolla 2 oli selvästi myös vaikutusta elämään odotusaikana eli kategoriaan 4. Viranomaisjärjestelmässä pärjäämisellä oli myös monen kohdalla vaikutusta elämänlaatuun odotuksen aikana ja sitä kautta kategoriaan 5, joka sisälsi toiveet, haaveet, parannusehdotukset ja hyvinvoinnin.

5.2.3 Valikoivan koodauksen vaihe

Ydinkategoriolla tarkoitetaan sellaista kategoriaa (tai kategorioita), jotka selittävät mahdollisimman suuren osan aineiston vaihtelusta. Tarkoituksena on tuottaa teoria, joka selittäisi aineistoa, ydinkategoria on siis aineiston pääteema, joka kokoaa ja jäsentää koko aineistoa. Ydinkategorian etsiminen on Grounded Theoryn toinen hyvin kriittinen vaihe. Teoreettinen saturoiminen ja teoreettinen otos tarkoittavat sitä, että kun kategoria on riittävän saturoitunut, se alkaa ohjata tutkimusta. Asiaa voi testata etsimällä aineistosta otoksia, joita testaa teoriaansa (ydinkategoriaansa) nähden. Näin voidaan testata muodostuvan teorian paikkansapitävyyttä. (Metsämuuronen 2009, 232–233)

Ydinkategorioiksi (kuva 5) erottuivat kategoriat 1 ja 2 sekä eräänlaiseksi niiden välikategoriaksi kategoria 3. Kategoriat 4 ja 5 ovat selvästi näiden kolmen ensimmäisen kategorian vaikutusten alaisia.

Kuva 5. Ydinkategoriat ja alakategoriat.

Testasin valikoitunutta pääkategoriajärjestelyä ottamalla otoksia aineistosta. Luin aineistoa läpi uudestaan ja huomasin, että pidemmissä tarinoissa lähestulkoon kaikki kategoriat olivat näkyvissä, kuten yhden haastateltavan vastauksessa siihen, millaisia erityishaasteita seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöihin kuuluvat kohtaavat enemmistöihin kuuluviin turvapaikanhakijoihin verrattuna. Vastauksessa haastateltava tuo esille kulttuurillisia käsityksiä, erityisesti kunniaan ja häpeään liittyviä, seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuteen liittyen lähtömaansa kulttuurissa ja sitä, kuinka ne vaikuttavat hänen elämäänsä yhä (kategoria 1 ja kategoria 4). Hän kuvaa myös yhä Suomessa jatkuvaa syrjintää (kategoria 4). Hän myös kertoo siitä, kuinka haastavana kokee viranomaisten toiminnan pitkin odotusaikoinen (kategoria 2), kuvailee vastaanottokeskuselämän haasteita (kategoria 4) sekä haasteita psyykkisen hyvinvoinnin suhteen pitkän odotuksen ja negatiivisten päätösten myötä (kategoria 5). Hänen kuvauksensa lähtömaan kulttuurista, viranomaisten harjoittamasta vainosta ja yhä Suomessa jatkuvasta syrjinnästä tekee ymmärrettäväksi sen, että seksuaali- tai sukupuoli vähemmistöön kuulumisesta kertominen viranomaisille on kuvatus kaltaisessa tilanteessa hyvin haastavaa.

Samana tyyppinen kaava toistui useiden haastattelujen kohdalla – pidemmissä vastauksissa haastateltavat kuvasivat sekä lähtömaansa käsityksiä, niiden vaikutuksia itseensä ja toivat esille haasteitaan viranomaisjärjestelmässä turvapaikkaprosessin aikana. Etenkin pitkä odotusaika ja siihen liittyvät kokemukset, pelko vastaanottokeskuksessa elämiseen liittyen sekä haasteet omasta seksuaalisuudesta ja identiteetistä puhumiseen tulivat toistuvasti esille kertomuksissa.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Seuraavissa kappaleissa käsittelen analyysissä esiin tulleita aiheita heijastellen haastateltavien kokemuksia ja kertomaa teoretietoon. Käytän sekä haastatteluotteita, jotka on erotettu aina leipätekstistä ja sisennetty, että tekemiäni tiivistyksiä haastatteluaineistosta. Haastateltavien henkilöllisyyden suojaamiseksi en ole eritellyt millään tavalla sitä, kuka haastatelluista sanoi mitään. Koska kyseessä on aineistopohjainen tutkimus, pyrin antamaan mahdollisimman paljon tilaa aineistolle, käyttäen teoretietoa ainoastaan tukena.

6.1 Yhteisöön ja kulttuuriin liittyvät kokemukset ja käsitykset

Useimpien HeSetan Together -erityistyön asiakkaiden tapauksissa heihin kohdistuva vaino on lähtöisin ympäröivän kulttuurin kunnian ja häpeän käsityksistä sekä seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyvistä normeista ja

tabuista. Esitänkin, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuva vaino ja väkivalta on lähtöisin kunniakäsityksistä ja osa kunniaan liittyvän väkivallan ilmiötä. Kunniaan liittyvä väkivalta on usein tapa rangaista niitä, jotka rikkovat normia, tai joita epäillään normin rikkomisesta.

Haastatellut toivat esille kokemuksia kunniaista ja siitä, että yhä, kaiken vainon ja väkivallan jälkeen, he usein uskovat edelleen ansaitsevansa rangaistuksen siitä, etteivät mahtuneet kulttuuriensa normeihin. Useat haastateltavat mainitsivat sivulauseessa, että olisivat ”normaaleja” jos voisivat. Olen ottanut teorialähtökohdiksi kunniaan liittyvän väkivallan sekä yhteisökeskeisten kulttuurien ja sukupuolittuneen väkivallan aiheista löytyvää tietoa.

6.1.1 Kunniaan liittyvä ja sukupuolittunut väkivalta

Muun muassa sukupuolittunutta väkivaltaa sekä häpeän rangaistusten historiaa tutkinut historioitsija Satu Lidman (2015, 180) kuvaa kunniaan liittyvän väkivallan olevan usein linkittynyt siveyteen, seksuaalisuuteen ja suhteisiin. Kunniaan liittyvä väkivalta on usein tapa valvoa ja hallita naisten ja tyttöjen siveyttä. Naisia ja miehiä koskevat erilaiset kulttuurilliset normit ja odotukset siihen liittyen, millainen käytös, seksuaalisuus ja suhteet ovat oikeanlaisia ja sallittuja. Näihin voi liittyä niin sanottuja haitallisia perinteitä.

Useissa tapauksissa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat joutuvat pakenemaan niin sukuaan kuin maansa viranomaisia:

Lyhyesti, perheeni sai tietää homoudestani ja he yrittivät tappaa minut, mutta pääsin pakoon, minun piti piiloutua koko klaaniltani ja koin, ettei kukaan suojele minua koko ---. Ei ole mitään tahoja, ei edes poliisi suojelisi, jos menisin poliisiin luokse, he laittaisivat minun vankilaan. Joten minun täytyi päästä pois ---.

Toinen haastateltava kuvaa tilannetta, jossa hän on joutunut jo jonkun aikaa epäilyksien kohteeksi sukunsa taholta ja jää sitten kiinni, kun viranomaiset pidättävät Pride-tapahtumiin osallistuneita:

Kotimaassani kenestäkään seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin kuuluvista ei pidetä. Se on iso tabu maassani ja kun he saavat tietää, ihan lähtien lähisukulaisistakin, he eivät halua olla enää kanssasi tekemisissä ja useimmiten kuolee. Sen vuoksi minä pakenin maastani ja tulemaan Suomeen. Lähellä olevat ihmiset ensin käyvät kimppuun ja ihmisiä lynkataan, tapahtuu tällaista väkijoukkojen oikeutta, en

tiedä tapahtuuko sellaista Suomessa lainkaan. Mutta maasani, jos sinut löydetään ja tiedetään seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin kuuluvaksi, ihmiset kokoontuvat ja hakkaavat kuoliaaksi. Jos poliisin saapuessa, oletkin vielä hengissä, silloin poliisi ottaa mukaan ja he kiduttavat ja vangitsevat pitkäksi aikaa. Mutta jo kidutus itsessään voi viedä hengen...Läheiset sukulaiseni epäilivät jo jonkin aikaa ja kielsin sen mutta sitten osallistuin kerran Pride- tapahtumaan. Se oli ensimmäinen kertani, en ollut aiemmin osallistunut kun televisiosta näin, että ihmisiä hakattiin ja heidän kimpuunsa käytiin ja sanoin, etten koskaan mene tuollaiseen. Mutta --- tyttöystäväni oli sitä mieltä että voimme mennä. Sanoin, että haluan mennä ensin syömään ja tulen sitten tapahtumaan ja soitan hänelle. Kävin syömässä ja menin Pride- tapahtumaan mutta sitten poliisit ratsasivat sen. Heillä oli siviilivaatteet yllänsä joten en erottanut kuka on poliisi. Sen jälkeen kaikki levisi käsiin ja jouduin lähtemään pakoon.

Kunniaan liittyvä väkivalta on kulttuurisidonnaista, sillä on erityinen jalkansa yhteisökeskeisissä, kollektiivisissa kulttuureissa. Toisin kuin yksilökeskeisessä länsimaisessa kulttuurissa, yhteisökeskeisissä kulttuureissa jokaisen yksilön teolla on valtava merkitys, yhteisten pelisääntöjen rikkominen voi järkyttää yhteisöä. Usein kunnian nähdään sijaitsevan (naisen) kehossa ja normeista poikkeava seksuaalinen käytös nähdään asiana, joka turmelee koko suvun. (Lidman 2015, 181–183) Kuoleman nähdään korjaavan tai ainakin pyyhkivän asiaa pois:

Ensinnäkin, isäni uhkasi minua. Hän on hyvin vaikutusvaltainen alueella, ikään kuin pienen kylän pormestari. Hän uhkasi laittaa kaikki alueen ihmiset perääni sillä hän halusi minun kuolevan koska hän tiesi homoudestani. Toisekseen yhteiskunta ja ympärillä asuvat ihmiset olivat uhka, kaikki vahivat ja tieto levitetään nopeasti. Tämän vuoksi elämäni oli hyvin vaikeaa, minua ei hyväksytty lainkaan. Kaikki homot ovat vaarassa ---. Ainoa ratkaisu oli lähteä maasta.

Välillä vähemmistöön kuuluvan perheenjäsenet toivovat henkilön lähtevän pysyvästi maasta, kenties, jotta ongelma katoaisi ja kenties, jotta he voisivat tietää perheenjäsenen säilyvän hengissä. Seuraavan haastateltavan äiti oli auttanut tätä saamaan väärennetyn passin, jonka turvin tämä pääsi Eurooppaan:

Yksinkertaisuudessaan, jouduin lähtemään kotimaastani sen vuoksi, mitä olen. Meitä ei sallita siellä, minun oli pakko lähteä, menin ensin ---, koska minun oli helppo lähteä sinne

kun minun oli pakko lähteä turvallisuuteni vuoksi jonnekin ja yksi ystävä pystyi järjestämään minut sinne. Olin siellä muutaman vuoden ja sitten palasin kotimaahani ja olin siellä väärällä nimellä motellissa piilossa koko sen ajan kun olin siellä. Olin siellä vain sen aikaa, että sain äidiltäni paperit ja pääsin lähtemään.

Lidmanin (2015, 184–185) mukaan yhteisöllisessä kulttuurissa elävä henkilö tietää, mitä häneltä odotetaan ja rikkoo harvoin normeja, ellei ole tilanteessa, jossa odotteet ovat mahdottomat tai häneen esimerkiksi kohdistuu ristiriitaisia, vastakkaisia vaatimuksia. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt ovat juuri tällaisessa tilanteessa, sillä he eivät voi muuttaa itseään. Heille se, että he joutuivat tuottamaan yhteisölleen pettymyksen ja tulivat poissuljetuiksi, on valtava kriisi, jonka kanssa elämään oppiminen tuntuu mahdottomalta. Usein henkilöt, jotka joutuvat kunniaan liittyvän väkivallan kohteiksi, tietävät millainen rangaistus heitä odottaa ja he saattavat kokea sen täysin luonnollisena, oikeana.

Seksuaalisuuden tai sukupuolen moninaisuuteen kohdistuvaa vainoa paenneet henkilöt ovat usein kamppailleet itsensä kanssa siitä, lähtevätkö he edes pakoon vai tulisiko heidän jäädä perheensä, yhteisönsä luokse ottamaan vastaan se seuraamus, jonka he kokevat oikeaksi sen valossa, mitä heidän kulttuurinsa on heille opettanut. Useat Togetherin asiakkaat ovat paenneet ja palanneet, jotkut moniakkin kertoja, ennen kuin ovat lopulta lähteneet lopullisesti kotimaastaan.

UNHCR:n (2010, 15) mukaan tulisi saada lisää huomiota sille, että kunniaan liittyvä väkivalta, joka kohdistuu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluviin turvapaikanhakijoihin, ei lopu kotimaasta lähtiessä, vaan se jatkuu vielä uusissa oleskelumaissa. Kunniaan liittyvästä väkivallasta on kyse siis myös silloin, kun vähemmistöihin kuuluvien kimppuun hyökätään vastaanottokeskuksissa. Eräs haastateltava kuvasi kokemustaan yksityismajoitukseen muuttamisesta vastaanottokeskuksessa elämisen jälkeä seuraavasti:

Vastaanottokeskuksesta lähteminen, siitä pidin paljon. Keskuksessa on vaikeaa olla, kun ei voi välttää monien ihmisten kanssa tekemisiin joutumista ja sielläkin on paljon rasismia ja myös syrjintää seksuaalivähemmistöihin kuuluvia kohtaan. Siinä ensimmäisessä sosiaaliohjaajajassa pidin niin paljon siitä, että hän saattoi aina kutsua minut yksityisiin tapauksiin toimistoonsa ja jos hänellä oli jotain HeSetaan liittyen, hän pyysi aina toimistoon mutta keskuksessa oli todella paljon syrjintää. Jos vaikkapa menimme syömään ravintolaan ja joku tietää keitä olemme, valtava mekastus

alkaa. Samoin huoneessa, jos joku näkee vaikka paperin He-Setalta, niin siitä tulee iso ongelma. Mutta kun lähdin keskuksesta, tunsin oloni todella hyväksi. Ensimmäisen ihmisen luona olin vain kuukauden ja sitten hän muutti pienemmälle paikkakunnalle kauas ja sanoin, että minä en tule mukaan. Sitten T auttoi löytämään uuden paikan ja olen siellä yhä.

Usein syrjintä ei toteudu vakavina väkivallantekoina, vaan ulossulkemisenä:

Haluan puhua vastaanottokeskuksessa elämisestä, jos olet homo ja elät vastaanottokeskuksessa, ihmiset saavat sen selville, siitä, miltä näytät, miten pukeudut. Kaikki vahtivat kaikkia koko ajan ja he haluavat selvittää, miksi olet erilainen kuin muut, mikset ole normaali ja vaikka sanotaankin, että ammattilaiset eivät kerro kenellekään mutta tiedän että joissain tapauksissa tieto siitä, että joku on homo, on tullut muille asukkaille työntekijöiltä. Enemmistöihin kuuluva ihminen voi elää miten vain ja missä vain mutta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvan on hyvin vaikeaa löytää asuinpaikkaa. Jos mietitään yksityiskohtia, useimmiten emme joudu vastaanottokeskuksessa tavallisten ihmisten taholta raa'an väkivallan kohteeksi mutta kaikessa jokapäiväisessä viestinnässä tehdään selväksi, että olen kuvottava, etten saisi olla. Hetero voi elää onnellisesti missä tahansa kenen tahansa kanssa, mutta homoille tätä ei sallita. Minulle on tapahtunut sitä, että vastaanottokeskuksessa suljetaan ulkopuolelle, katsein ja puhein tehdään olostä hyvin kamala. Tällaisten katseiden jälkeen, on hyvin selvää, mitä niillä tarkoitetaan.

Seksuaalivähemmistöihin kohdistuu usein poissulkemista, hiljaisuuteen ja piiloutumiseen pakottamista samalla tavalla kuin seksuaalirikosten uhreihin (Tuovinen 2011, 324). YK:n Pakolaisjärjestön mukaan, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluviin turvapaikanhakijoihin ja pakolaisiin kohdistuva väkivalta juontaa juurensa siitä, että he rikkovat kulttuurillisia käsityksiä siitä, kuinka kuhunkin sukupuoleen oletetun henkilön tulisi käyttäytyä. Heihin kohdistuva väkivalta tulee lausunnon mukaan nähdä sukupuolittuneena väkivaltana, sillä se kumpuaa seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liitetyistä normeista ja odotuksista.

Perinteisesti sukupuolittuneen väkivallan käsitettä on käytetty puhuttaessa naisiin ja tyttöihin kohdistuneesta väkivallasta mutta nykyään se nähdään laajempänä käsitteenä, väkivaltana, joka liittyy sukupuolittuneisiin odotteisiin ja seksuaalisiin normeihin. (UNHCR 2010, 5–6) Erityisesti seksualisoitunut ja sukupuolittunut väkivalta tekee haavoittuvaksi, sillä se riistää henkilöltä intimitetin. Väkivaltaa aiheena käsiteltäessä, tulee

ymmärtää sen kohteeksi joutuneiden haavoittuvuutta ja sitä, millaiset tekijät syventävät haavoittuvuutta ja muun muassa traumaoireiden syntymistä. Sukupuoli voidaan nähdä yhtenä tekijänä, mutta kyse on ennemminkin kulttuurisista merkityksistä, seksuaalisuuden ja sukupuolen narratiiveista. (Ronkainen & Näre 2008, 13–14)

Kaikki haastatelluista kokivat, että heidän tilanteensa eroaa selvästi niiden turvapaikanhakijoiden tilanteesta, jotka kuuluvat enemmistöihin. Yksi haastatelluista koki, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuululle on helpompi antaa kielteisiä päätöksiä, koska heillä on yhteiskunnan normien ja vainon pelon vuoksi vaillinaisemmat mahdollisuudet vaikuttaa tilanteeseensa. Hänen kokemuksensa mukaan myös tulkkien asenteet vaikuttavat siihen, miten turvapaikkaprosessi sujuu:

Toisaalta, olemme erilaisia mutta toisaalta, olemme kaikki samassa veneessä. Myös ihmiset, joiden kotimaassa on sotatila, saattavat saada kielteisen päätöksen. Joten se on kuin arvontaa, koskaan ei voi olla varma. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuululle on helpompi antaa kielteinen päätös, sitä ei tarvitse juuri selittää eikä ole sellaista suurta julkista palautetta tai ulostuloja koska kukaan ei halua tulla heti tapetuksi jos palautetaan kotimaahan. Ei ollut kovin miellyttävää kun ei saanut tukea mukaan puhutteluihin ja esimerkiksi yksi tulkeista oli hyvin homofobinen, tunsin sen. Hän käänsi huonosti, jätti pois yksityiskohtia ja en voinut tehdä sille mitään. Vastaanottokeskuksessa en kertonut kellekään niistä syistä, joiden vuoksi olen täällä. Pyrin pitämään etäisyyttä. Mutta oli hyvä tavata muita seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia turvapaikanhakijoita ja jakaa kokemuksia.

6.1.2 Yhteisöllisyyden merkitys

Fenomenologisen ihmisenäkemyksen mukaan ihminen on aina pohjimmiltaan yhteisöllinen olento. Yhteisöllisyyden myötä ne merkitykset, joiden valossa asiat koetaan, eivät ole synnynnäisiä vaan muodostuvat yhteisössä. (Laine 2018, 30) Kun merkitykset syntyvät yhteisössä, kenties niitä voidaan myös muuttaa ja muokata yhteisössä? Uusi, hyväksyvä yhteisö on antanut haastateltaville mahdollisuuksia saada kokemuksilleen omasta itsestään uusia merkityksiä:

Jos puhun lisää HeSetasta ja täältä saadusta tuesta, en puhu siitä, että saisimme täältä rahaa vaan saamme jotain muuta. Ensinnäkin sen, että työntekijät täällä uskovat, kuka olet, uskovat kun kerrot seksuaalisesta suuntautumisestasi. He pitävät sinua kädestä, kulkevat kanssasi, näet, että työntekijät

hymyilevät ja saat tilaa selittää, ilman mitään tuomioita. Konkreettinen asia, jonka olen oppinut HeSetalla on kuvailla itseäni, olen oppinut kertomaan itsestäni ilman pelkoa ja lisäksi, olen oppinut kuinka tulla osaksi yhteisöä, sekä kuinka puhua arabien että suomalaisten kanssa. HeSeta ei saa minua tuntemaan oloani oudoksi vaan että olen osa jotain, minulla on perhe. Tänne tulemisesta tulee aina sellainen olo, että palaan kotiin ja kuulun tänne.

HeSetan Yhteisötaideprojektissa kerätyissä palautteissa toistui osallistujien kokemus siitä, että he ovat tuhonneet oman ja perheen kunnian ja ansainneet sen, että heidät on hylätty yhteisöstään. He usein sanoittivat sitä, kuinka HeSetan ryhmätoiminnoissa he ovat löytäneet uuden perheen, joka on heille mahdollisuus toipua. Uusi perhe nähtiin mahdollisuutena kuulua johonkin, jossa heitä rakastetaan sellaisina kuin he ovat. (Puumalainen 2018, 10) Samankaltaiset kuvailut toistuivat tämän opinnyttien haastatteluissa, kun pyysin haastateltavia kuvaamaan Together-toiminnan merkitystä heille:

Se (Together-toiminta) merkitsee paljon, se on yhteisöllisyyttä, se on rakkautta, se on yhdessä oloa eri taustoista ja tilanteista ja sitä, että jaamme jotain yhteistä. Se merkitsee paljon minulle. Se on perhe.

Perhe, siihen riittää se yksi sana...Kyllä, täällä saa todella tuntea olevansa kotona ja perheen parissa.

Minun perheeni, siinä se.

Yhteisökeskeisistä kulttuureista tuleville korvaava kokemus, uusi yhteisö, jossa saa elää itseään todeksi, piilottelun ja häpeän sijaan, on olennainen osa kuntoutumista. Kyse on vertaistuen voimallisuudesta, johon osaltaan vaikuttavat myös henkilöiden lähtökulttuurit, niihin liittyvät käsitykset yhteisöstä ja ihmissuhteista. Kriisin keskellä ihminen erityisesti kaipaa toista ihmistä, mahdollisuutta tulla ymmärretyksi ja sanoittaa omaa kokemustaan, jotta voi alkaa toipua (Hammarlund 2010, 19–26). Onkin ymmärrettävää, että kohderyhmään kuuluville on ollut hyvin merkityksellistä löytää uusi yhteisö, jossa voi olla oma itsensä eikä tarvitse kilpailla:

Se, että oli ryhmä läheisiä ihmisiä, oli paikka minne mennä, mistä pyytää apua ja tietoa. Paikka, jossa saa olla oma itsensä ja saa tunteen siitä, että on yhdessä muiden ihmisten kanssa, jotka kaikki toivovat toisilleen parasta eivätkä kilpaile.

Monelle haastateltavalle Togetherin myötä muodostunut yhteisö on tuonut myös kokemusta turvasta ja joukkoon liittyvästä voimasta:

Yhdellä sanalla, voin sanoa, että tunnen olevani turvassa Suomessa, kun olen osa HeSetaa. Turvallisuudella en tarkoita, etteikö Suomi olisi turvallinen maa, se on, vaan turvallisuudella tarkoitan sitä, että HeSeta on kuin seinä, jota vasten voin selkäni nojata ja olla rauhassa.

Sanoisin, että kun emme voi tuntea oloamme seksuaalisuutemme suhteen niin hyväksi yhteiskunnassa, vaikka sanomekin, ettemme välitä mitä he sanovat mutta silti, on tärkeää että HeSeta on paikka, jossa olo on todella hyvä, jossa meillä on meidän oma yhteiskunta. Suosittelisin ehdottomasti ystävääni tulemaan HeSetalle. Ja vaikka olenkin anarkisti niin uskon organisaatioiden vahvuuteen, että kun ihmiset ovat yhdessä, niin heillä on enemmän voimaa.

Myös tieto siitä, että joku tietää oman tarinan, voi itsessään olla rohkaiseva, turvaa tuottava. Lisäksi merkityksellistä on kokemus uskotuksi tulemisesta:

Niistä (Together-tapaamisista) saa moraalista tukea, sitä tunnetta, että on joku, joka tuntee osan minusta. Jo pelkäänsä se tunne, että on ihminen, joka tietää tilanteeni, uskoo tarinani ja uskoo minuun, on minulle suuri mahdollisuus ihmisenä. Meillä on ollut tapaamisia joissa on paljon kaikenlaista mutta tuo on minulle tärkeintä, että joku tietää tarinani ja uskoo minuun ja rohkaisee, se on paljon.

Yhdelle haastateltavalle HeSetaan kuulumisen oli osa omaa identiteettiä aktivistina:

Olin aktivisti --- ja olin mukana samankaltaisessa järjestössä siellä, minulle HeSeta on osa minua täällä Suomessa, voisin sanoa, että se on minun perheeni ja olen todella onnellinen ollessani osa sitä. HeSeta on auttanut minua kertomaan itsestäni tässä maassa ja löytämään asianajajan, kaikkea tätä apua turvapaikkaprosessiin. Lisäksi ryhmien tuomat rutiinit ja uusiin ihmisiin tutustuminen täällä Helsingissä. En tuntenut ketään täältä, nyt on ihmisiä, joita voin tavata myös ryhmien ulkopuolella ja se on jotain.. tiedän, että ja mitä vain pahaa tapahtuu minulle, voin aina ottaa yhteyttä HeSetaan.

Kuten yllä olevassa otteessa, monelle yhteisöön kuulumisessa oleellista oli myös sen tuomat aikataulut ja rutiinit sekä että oli paikka jossa tavata samoja ihmisiä aina tiettyinä aikoina. Vertaisuus voi olla myös tulevaisuudessa esimerkiksi kaltoinkohtelulta suojaava tekijä. Yksi haastateltava tiivistä yhteisöllisen toiminnan merkityksen myös sen oppimiseen, miltä tuntuu olla turvallisessa tilassa, vertaisten parissa:

Minulle henkilökohtaisesti, Together on sitä, että olen täällä. Että olemme kaikki samassa tilanteessa ja olemme täällä ja voimme puhua siitä, mitä olemme kokeneet ja pyrimme tuntemaan toisemme. Se on myös oppimista, sen oppimista, miten asioiden tulisi olla.

6.2 Viranomaisjärjestelmässä pärjääminen

Tässä luvussa ja sen alaluvuissa esittelen haastateltujen kokemuksia viranomaisjärjestelmään ja siinä pärjäämiseen liittyen. Kokemuksia värittivät usein pelko ja puutteellinen tieto. Monet epäröivät lisätiedon pyytämistä erilaisista syistä. Suomessa jokaisella on oikeus saada tietoa itseensä liittyen muun muassa asiakas- ja potilasprosesseissa, tarpeen mukaan tulkittuna kielelle, jota ymmärtää ja lisäksi viranomaisten tulisi pitää prosessinsa mahdollisuuksien mukaan läpinäkyvinä. Suomessa on kaiken kaikkiaan vahva lainsäädännöllinen pohja avoimuudelle, läpinäkyvyydelle ja osallisuudelle (esim. Suomen Perustuslaki 11.6.1999/731, Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 17.8.1992/785, Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621).

Kielikysymyksillä on eittämättä vaikutuksensa asiaan, mutta viranomaisten vastuulla on varmistaa, että henkilö on ymmärtänyt häntä koskevat tiedot. Vastaanottolain (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 17.6.2011/746) mukaan vastaanottokeskuksella on velvollisuus (mahdollisuuksien mukaan) varmistaa, tarvittaessa tulkausta järjestämällä, että henkilö ymmärtää turvapaikkaprosessiinsa, omiin oikeuksiinsa ja velvollisuuksiinsa liittyvät asiat. Useiden haastateltujen tarinoissa toistui epätietoisuus siitä, miten heidän asioitaan käsitellään ja epäröinti siihen liittyen, voivatko he kysyä lisätietoa viranomaisilta.

6.2.1 Trauman ja kriisin vaikutuksia

Äkillisellä kriisillä tarkoitetaan yllättävää, järkyttävää tilannetta, johon kokijan olemassa olevat työvälineet eivät riitä. Joskus tällainen kriisi saattaa tapahtua silloin, kun taustalla on jo pitkäaikaista kuormittumista.

(Palosaari 2008, 26) Monet haastatelluista ovat tämän tyyppisessä tilanteessa, jossa pitkäaikaisen stressaavan tilanteen lisäksi tapahtuu järkyttävä, äkillinen tapahtuma. Useimpien taustalla on pitkäaikaista stressiä, piilottelua, seksuaalista hyväksikäyttöä tai esimerkiksi kotiin vangitseminen. Sitten on tapahtunut jotain äkillistä, joka on käynnistänyt sen prosessin, että henkilö on joutunut lähtemään pois kotimaastaan.

Erytisesti turvapaikanhakijoiden kohdalla olisi huomioitava trauman vaikutus muistiin. Useampi haastatelluista kuvasi vaikeuksia muistaa asioita, etenkin tarkkoja järjestyksiä, päivämääriä tai nimiä. Yksi haastateltava oli saanut oleskeluluvan hiljattain, muttei haastattelutilanteessa muistanut, milloin oli sen saanut:

Sen joudun tarkistamaan... tiedäthän kun en muista mitään...

Haastateltavat toistuvasti viittasivat muistamattomuuteensa arkipäiväisenä normalisoituneena ilmiönä. Traumaattiset tapahtumat ovat usein taustatekijöitä erilaisille psyykkisille häiriöille ja ne voivat myös kanavoitua somaattisena sairastumisena. Tyypillisiä ovat myös univaikeudet (Saari 2000, 94).

Haastateltavat myös toistuvasti kuvailivat sitä, kuinka menneisyyden tapahtumiin liittyi vahvaa ahdistusta ja kehollisia kokemuksia. Traumaattinen tapahtuma tallentuu mieleen sillä tunnelatauksella, joka siihen liittyi tapahtumahetkellä ja trauma voi aktivoitua, kun jokin liittyy sen nykyhetkeen. Tällöin ihminen ei välttämättä itsekään tiedosta, mistä voimakkaat tunteet nousevat (Saari 2000, 317). Tulee ottaa myös huomioon, että tiettyjen kriiseihin ja traumoihin liittyvien lainalaisuuksien ja mekanismien lisäksi ihmisillä on yksilöllisiä erilaisia tapoja käsitellä asioita liittyen aiempiin kokemuksiinsa. Nämä aiempien kokemusten myötä muodostuneet tavat eivät välttämättä edistä tilanteesta selviytymistä (Saari 2000, 41).

Kun traumaattiseen tapahtumaan liittyvät reaktiot eivät etene, vaan jäädään jumiin reaktiovaiheen tunteisiin, puhutaan traumaperäisestä stressihäiriöstä (PTSD). Se voi tulla viiveellä tai välittömästi ja sillä voi hoitamattomana olla pitkäaikaisia vaikutuksia henkilön hyvinvointiin ja muun muassa työkykyyn. (Saari 2000, 77, 79–80)

Jotkut haastateltavat reagoivat stressaavaan tilanteeseen pitämällä itsensä kiireisinä:

Tunteeni ovat menneet ylös ja alas, mielialat ovat ailahtelleet paljon, välillä pohdin koko ajan, mitä minulle tulee tapahtumaan ja välillä saatoin suuttua jostain ihan pienestä mitä toinen on sanonut. Tunteet menivät koko ajan ylös ja

alas, koskaan en tuntenut itseäni normaaliksi. Tarkoitukseni on ollut pitää itseni kiireisenä. Olen sellainen ihminen, joka ei haluaisi olla vaivaksi kenellekään muulle ja olen usein vain odottanut, ennen kuin keron kenellekään, miten pahalta minusta tuntuu. Sen vuoksi olen pysytellyt kiireisenä. Nyt yhäkin on vaikeaa, en ole saanut nukuttua. Uni on ylipäätään ollut pahimmalla tolalla tämän kaiken vuoksi. Lääkäri on tarjonnut lääkkeitä mutta en halua ottaa niitä. Josain vaiheessa en nkkunut yhtään, ehkä muutamia tunteja mutta kävin silti töissä. Saatoin mennä töihin ja vain yrittää selviytyä mistä tahansa ja sanoa itselleni, että niin pitkään kuin olen tässä tilanteessa niin en voi saada parempaa työtä. Olin aivan, aivan... tein töitä vain ollakseni töissä. Pidin siis itseni kiireisenä.

Teen sen vuoksi erilaisia töitä, usealle eri firmalle, teen töitä kutsuttaessa. Teen erityisesti siivoustyötä, se ei stressaa minua. Voin olla miettimättä omia asioitani. Teen vain parhaani työssäni. En tee töitä joka päivä, mutta aina kun pyydetään. Yleensä siivoan päiväkodeissa, maanantaisin, keskiviikkoisin ja perjantaisin. Tämä on nyt jatkunut tammikuusta asti.

Useat haastatelluista puhuivat unettomuudesta. Eräs hiljattain oleskeluluvan saanut kuvasi tunteitaan seuraavasti:

Joo, joo, joo, niin paljon stressiä ja pelkoa. En voinut nukkua. Nyt saan sentään nukuttua. Nyt minusta tuntuu hyvältä.

Trauma voi myös ketjuuntua mikäli psyykkisesti kuormittavia asioita tapahtuu useita, ennen kuin aiempia tapahtumia on ehtinyt käsitellä. Ketjuuntuneessa traumassa aiemmat kokemukset eivät ole avuksi tilanteiden ratkaisuun, kun niitä ei ole vielä ehtinyt ratkaista. Sen sijaan aiempien kokemusten tunnelataus saattaa aueta ja sekoittua uuteen, jolloin kärsimys saattaa moninkertaistua. Pitkäkestoinen rasisustila voi aiheuttaa muutoksia keskushermostoon ja tämä voi johtaa muun muassa tunteiden säätelyn kykyyn ja oppimiseen. (Palosaari 2008, 33, 46)

Trauma voidaan myös eritellä yksittäiseen ja pitkäkestoiseen traumaan. Yksittäinen trauma voi syntyä esimerkiksi onnettomuuden myötä ja pitkäkestoinen vaikkapa toistuvan seksuaalisen hyväksikäytön seurauksena. Traumamat vaikuttavat aina henkilön persoonallisuuteen ja elämäntapaan, muun muassa värittäen ihmisen minäkuvaa eri tavoin. Trauma saattaa luoda kokemuksia muun muassa omasta huonoudesta, siitä että

ansaitsee pahaa tai siitä, että olisi itse paha. Myös useisiin traumaattisiin tilanteisiin liittyvä tunne on avuttomuuden kokemus, joka voi tuottaa uskomuksen siitä, ettei voi vaikuttaa mihinkään. Usein traumoihin liittyy turvattomuutta ja tämä voi synnyttää erilaisia fobioita. Käsityksiä itsestä ja esimerkiksi syntyneitä pelkoja on mahdotonta muuttaa purkamatta alkuperäistä traumaa ja tämä tapahtuu aina terapiasuhteessa. (Saari 2000, 316–321)

Terapiaan turvapaikanhakijat pääsevät harvoin, vaikka pakolaiset, maahanmuuttajat ja turvapaikanhakijat käyttävätkin suhteessa enemmän muuhun väestöön nähden psykiatrian akuuttipalveluita. Kulttuuripsykiatrian poliklinikan erikoislääkäri Venla Lehden (2017) mukaan eri vastaanotokeskusten ja kuntien ohjauskäytännöissä sekä mielenterveystyön resursseissa on paljon eroja.

HeSetan Together-asiakkaat kuvaavat usein kokemuksia muistamattomuudesta ja kyvyttömyydestä oppia uusia asioita, kuten kieltä tai reittiä. Onkin otettava huomioon, että useista traumaattisista kokemuksista toipuminen vie pidemmän ajan ja vaatii sille otollisen tilanteen (Saari 2000, 72). Myös taustalla olevat kokemukset oppimisesta voi vaikuttaa kokemuksiin omasta oppimiskyvystä. Näin yksi haastateltava kuvaa kokemustaan:

Niin ja minä haluan kertoa, että minulle se, etten opi kieltä, on todella suuri tuska. Rakastaisin osata kieliä ja tiedän, että kielitaito on avain muun muassa ihmisiin tutustumiseen. Olen yrittänyt kovasti mutta en vain voi keskittyä, jos minulla on muita asioita mielessäni. Minulla vaikuttaa sekin, etten ole koulutettu omassa maassani, jos osaisin Englantia, jos osaisin muuta kuin oman kieleni aakkoset se auttaisi varmasti suomenkin oppimisessa. Mutta en ole koskaan oppinut mitään. Nyt toivon vain, että pääsisin muuttamaan pois vastaanottokeskuksesta ja saisin käydä koulua, oppia suomenkieltä. Sain keväällä vihdoin oleskeluluvan, noin puoli vuotta oikeuskäsittelyn jälkeen.

Toinen pohtii hiljattain oleskeluluvan saatuaan, että miksi oli välttämätöntä ”viedä” hänen elämästään niin pitkä aika. Hän punniskelee myös sitä, että kenties joidenkin on helpompi oppia uutta myös stressaavissa olosuhteissa:

Mietin paljon, miksi elämästäni vietiin kolme vuotta, kolme vuotta jonka aikana vain stressasin enkä tiennyt, mitä tapahtuu. Niiden vuosien aikana en voinut olla koulussa tai oppia uutta kieltä, koska mietin koko ajan sitä, saanko oleskeluluvan. En pystynyt keskittymään mihinkään muuhun.

Minulle, jokainen ihminen on erilainen eikä mielestäni voida olettaa, että jokainen käyttäytyisi samalla tavalla.

Jos kriisi tapahtuu sellaisissa olosuhteissa, ettei henkilön ole mahdollista alkaa sitä käsittelemään, saattaa mieli turvautua siihen, että sokkivaihe pitkittyy. Tällöin tunne-elämä pysyy puutuneena pidempään, eikä henkilö lähde oikeasti käsittelemään hänelle tapahtuneita asioita. (Palosaari 2008, 62) Tämä on hyvä suoja tilanteessa, jossa ihmisen ei olisi vielä turvallista alkaa käsittelemään hänelle tapahtunutta. Psykykinen sokki voi jatkua jopa kuukausia (Saari 2000, 77).

Harvalle vastaanottokeskus on turvallinen paikka asioiden käsittelyyn, joten useimmilla haastatelluilla kokemukset ovat ikään kuin jäädytetyssä tilassa niin pitkään kunnes he ovat saaneet oleskeluluvan ja oman kodin. Omaan kotiin muuttamisen jälkeen, reaktiot saattavat vyöryä päälle yllättävänkin voimakkaina. Yksi haastateltava kuvasi tilansa huonontuneen oleskeluluvan saamisen jälkeen:

Tunsin, että tilanne on hyvin epäreilu, ---, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat turvapaikanhakijat lähetettiin takaisin, ilman hyvää syytä. Ja minulla oli ihmisiä, joiden kanssa kommunikoida läpi koko prosessin ja se teki siitä minulle paremman mutta luulen että toisen päätöksen jälkeen tai ennen sitä, aloin masentua pahasti. Aloin tuntea, etten kestä enää. Aloin syödä masennuslääkkeitä ja se paransi oloa taas. Sain tilani stabilisoitua, kunnes tulin tänne takaisin keväällä. Ja sitten tuntuu, että suunta oli kateissa, en tiennyt, minne mennä seuraavaksi. Nyt yritän etsiä sitä suuntaa.

Turvapaikanhakijat kärsivät usein kompleksisesta traumasta, joka syntyy esimerkiksi pitkäkestoisen, toistuvan seksuaalisen väkivallan tai systemaattisen vainon seurauksena. Kompleksisesti traumatisoitunut henkilö on ollut tilanteessa, jossa hän ei ole voinut luottaa ympäröivään maailmaan, esimerkiksi viranomaisiin tai läheisiinsä ja tämä vaikuttaa hänen mahdollisuuksiinsa hakea turvaa ja pärjätä viranomaistilanteissa. (Ylikomi 2015, 45)

6.2.2 Vaikeiden kokemusten vaikutus pärjäämiseen

Lähestulkoon kaikki haastateltavat saapuivat Suomeen vailla pohjatietoja suomalaisesta yhteiskunnasta ja viranomaisjärjestelmästä. Yksi kertoi kuulleensa, että Suomessa on turvallista kuulua seksuaalivähemmistöön, mutta muilla haastatteluihin osallistuneilla ei ollut senkään vertaa

taustatietoja. Useilla haastateltavilla on taustallaan pelottavia kokemuksia lähtömaansa ja mahdollisesti myös läpikulkumaiden viranomaisista ja se vaikuttaa heidän valmiuksiinsa toimia suomalaisten viranomaisten kanssa. Vaikeat taustakokemukset voivat myös aiheuttaa sen, että palveluita ja niihin hakeutumista vältellään.

Saavuini Suomeen tammikuussa 2018 ja kun olin saapunut, olin lentokentällä hyvin peloissani, en tiennyt yhtään minne olin tullut. En tiennyt mitään Suomesta, valitsin sen vain kun piti päästä nopeasti jonnekin kauas. En tiennyt mitään. Joten lentokentällä, kun minut otettiin kiinni, en ensin kertonut mitä olen ja miksi olen tullut, koska en tiennyt yhtään, miten he reagoisivat. Olin nähnyt millaisia viranomaiset ovat --- ja --- ja sen vuoksi pelkäsin kovasti.

Yksi haastateltava kuvaili saaneensa varmuutta saatuaan asianajajan, se vahvisti hänelle sen, että hänellä on oikeuksia:

...hän oli läsnä kun rajavartijat kuulustelivat minua. Hän sanoi silloin, ettei ehkä ole asianajajani jatkossa, mutta on ainakin siinä kuulustelussa tukena. Ja kun näin, että minulla on asianajaja, sain itseluottamusta ja ajattelin, että voin todella kertoa tarinani. Koska sain asianajajan niin tiesin että minulla on jotain oikeuksia. En tiennyt vielä yhtään, miten homoja kohdellaan täällä. Mutta kun näin, että minulla on asianajaja, uskalsin kertoa rajavartijalle, että en oikeasti ollut kertonut kaikkea siitä, kuka minä olen ja pyysin uutta mahdollisuutta kertoa tilanteestani.

Toinen haastateltava vahvisti kysyttäessä, että on yleistä, että homoudesta kerrotaan vasta kun on asianajaja:

Kerroin olevani homo asianajajalleni saatua ensimmäisen kielteisen päätöksen ja hän laittoi siitä valitukseen.

M: Käykö useille niin, että vasta kun on asianajaja, tulee kerrottua homoudesta?

H: Kyllä, se on totta, niin käy usein.

Eräs haastateltava purskahti nauruun kun kysyessäni, millaisia kokemuksia hänellä on kotimaansa viranomaisista. Ilmeisesti häntä nauratti koska hänestä tuntui niin oudolta että edes kysyin:

(Nauraa) Ooooo... kun sanotkin noin, kun kysyt. Ne ovat kaksi täysin eri maailmaa, siellä viranomaiset, he eivät edes

halua kuulla homoista tai transsukupuolisista tai mistään, he eivät halua kuulla siitä tai ajatella sitä. Puhutaan jo pelkäämistään viranomaisista mutta kaikki ihmiset myös, koko yhteiskunta, heille se on.. se on kuin demoni. Se on kuin saatanalista, jos kerrot olevasi, olet heille saatana. Eivätkä he halua kuulla siitä, he vain eivät halua kuulla. Voi hyvä jumala. (Nauraa) Ei, se on täysin päinvastaista, täällä sentään voi tuntea olevansa jossain määrin vapaa. Sanon jossain määrin, koska ei täälläkään kaikki hyväksy, tiedäthän? Mutta jos vertaa siihen, millaista siellä on niin... ei voi verrata. Ei ole olemassa vertailua.

Yksi haastateltava kuvasi pettymystään suomalaisiin viranomaisiin:

Kuten tiedät, jouduin rasistisen hyökkäyksen kohteeksi seitsemän suomalaisen miehen toimesta ja menin kolmeen eri sairaalaan ja minulle annettiin yksi burana. Että näin. Pahinta ei ollut se, miten tyhmiä ne hyökkääjät olivat, nehan oli tyhmiä teini-ikäisiä mutta se, miten poliisit hoitivat tilanteen. He eivät pidättäneet heitä tai edes tarkistaneet kaikkien henkilöllisyyksiä, he ottivat kolmesta kuvaa ja nimet ja jättivät nämä hyökkääjät kadulle. Puolen vuoden kuluttua poliisit ottivat minuun yhteyttä ja nyt yhä odotan.

Hyökkäyksen ja sen, miten asiaa hoidettiin, jälkeen kyseinen haastateltava vältteli aiempaa enemmän kaikkiin palveluihin hakeutumista:

No jos olen rehellinen, niin minä yritin koko ajan välttää avunhakemista heiltä. En halua pyytää apua, se ei tunnu minusta hyvältä.

6.2.3 Tiedonkulun- ja saannin pulmat

Eräälle haastateltavalle oli jäänyt käsitys, että sosiaalityöntekijä olisi kieltänyt hänen asianajajaansa tulemasta mukaan puhutteluun:

Aluksi, asianajaja ei auttanut minua ollenkaan. Puhuttelija puhui minulle sillä tavalla, että se tuntui siltä että minä itse olen tehnyt väärin. Hän myös kysyi minulta asioita väärin, en ymmärtänyt kysymyksiä. Minä pyysin asianajajaa mukaan puhutteluun mutta se ei hyväksynyt sitä....Henkilökunta vastaanottokeskuksessa on kyllä auttanut, mutta en

vain ymmärrä sitä kun asianajaja ei päässyt paikalle mukaan. En tiedä kielsikö sosiaalityöntekijä.

Asia oli selvästikin jäänyt vaivaamaan haastateltavaa, sillä hän palasi siihen vielä myöhemmässä vaiheessa haastattelua. Kävimme asiaa läpi ja kerroin hänelle, ettei sosiaalityöntekijä tee sellaisia suosituksia asianajajille ja ettei sosiaalityöntekijä ylipäättään puhu hänen asianajajalleen ilman hänen suostumustaan.

Eräs haastateltava on luku – ja kirjoitustaidoton kielitaidottomuutensa lisäksi, joten hän ei pysty esimerkiksi kääntämään saamiaan viranomaiskirjeitä käännösohjelmien avulla. Hän kertoi, ettei asiaa ole otettu mitenkään huomioon. Lisäksi haastattelun yhteydessä kävi ilmi, ettei hän ollut ymmärtänyt senhetkistä tilannettaan:

Kukaan ei ole selittänyt minulle, miten asia etenee. Tiedän vain, että se on nyt Hallinto-oikeudessa mutta kukaan ei ole kertonut, tuleeko suullinen käsittely, minulle on vain sanottu, että kaikki paperiasiat on kunnossa ja minun tarvitsee nyt vain odotella. En tiedä, kuinka pitkään. Perheen yhdistämisestä olemme tehneet kaikki paperit ja maksaneet sen rahan, jota he pyysivät ja kävimme yhtenä päivänä Maahanmuuttovirastossa, näytimme naamamme ja allekirjoitimme papereita.

(tulkki selventää haastateltavalle sitä, että kyse on kahdesta erillisestä hakemuksesta ja että Hallinto-oikeudessa päätetään, järjestävätkö he suullisen käsittelyn vai palauttavatko tapauksen Migriin ja jos palauttavat Migriin niin siellä tullaan puhuttelemaan uudestaan. Tulee ilmi, että haastateltava ei ole ymmärtänyt, että kyse on kahdesta erillisestä prosessista, kun hän on hakenut sekä perhesuhteisiin perustuvaa oleskelulupaa, että turvapaikkaa.)

M: Tiedän, ettet osaa kirjoittaa tai lukea ja haluan kysyä, onko sitä otettu huomioon kun olet asioinut suomalaisten viranomaisten kanssa?

H: Ei, osaan hieman kirjoittaa omalla kielelläni mutta en osaa yhtään suomea tai englantia ja ei sitä ole mitenkään erikseen huomioitu.

Turvapaikanhakijoita tutkiessa tutkijan tulee pitää huolta siitä, että tutkitavat tietävät, ettei tutkimukseen osallistuminen voi millään lailla parantaa heidän asemaansa esimerkiksi oleskeluluvan saamisen suhteen. Tutkija voi kuitenkin antaa tietoa ja sitä kautta pyrkiä parantamaan tutkimukseen osallistuvien asemaa (Puumala & Kynsilehto 2017, 371). Haastatteluissa kävi ilmi useita asioita, jotka olivat haastateltaville epäselviä heidän omassa tilanteessaan. Otin tuolloin aina aikaa ja kävin läpi

tilanteen haastateltavan kanssa, pyrkien varmistamaan, että he ovat ajan tasalla oman tilanteensa suhteen. Tiedonpuute aiheuttaa monelle suurta stressiä ja pelkoa:

En osaa sanoa, ensin kun minulle sanottiin, että menemme oikeuteen, en tiennyt, mitä se tarkoittaa, minne menemme, minä pelkäsin paljon, luulin että kaikkialla olisi poliiseja. Mutta kaikki menikin rauhallisesti ja tapaaminen tehtiin etänä, tietokoneen kautta. Minulta kyseltiin hyvin monimutkaisia kysymyksiä ja annoin vastaukseni, välillä olin hyvin tunteellinen ja itkin, mutta siinä se, ei mitään isompaa. Minua vain itketti paljon.

Osa haastateltavista tuntuu ajattelevan, ettei heille kuulu tieto siitä, miten heidän asioitaan käsittelevän. Yksi haastateltava kuvasi asiaa näin:

...en oikeastaan tiedä, mitä he tekevät, miten he työskentelevät kun he ratkaisivat tapaustani.

M: Olisitko halunnut lisää tietoa siitä, miten he käsittelevät asiaasi?

H: Minä ajattelen, että siihen on syynsä, miksi heidän täytyy salata, että se on heidän henkilökohtainen salaisuutensa enkä voi mennä kysymään heiltä, miten he... tämä on heidän työtään Maahanmuuttovirastossa ja se, millaisia strategioita he valitsevat, minulla ei ole siitä mitään käsitystä. Uskon, että edes asianajaja ei tiedä, miten siellä työskennellään.

Osalla haastateltavista on selvästi väärää tietoa, esimerkiksi yhdellä haastateltavalla, joka oli siinä käsityksessä, että Maahanmuuttovirastolla puhutellaan vain kerran. Todellisuudessa Maahanmuuttovirasto kutsuu tarvittaessa uuteen puhutteluun, mikäli tapauksessa ilmenee jotain uutta.

Ensimmäinen puhuttelut oli yhdeksän kuukauden odotuksen jälkeen. Sitten me saatiin kielteinen päätös ja sitten enää tehnyt toista puhuttelua. Ensin teet puhuttelun, sitten saat päätöksen, voit valittaa ja sitten odottaa uutta päätöstä, et pääse enää puhutteluun. Ja uudestaan ja uudestaan, puhutteluja ei tarvitse enää tehdä.

Eräs haastateltava, joka on mennyt suomalaisen kanssa naimisiin, koki, ettei hänelle oltu perusteltu sitä, miksi häneltä kaivattiin niin paljon tietoa avioliittoon liittyen. Hän myös koki, etteivät Maahanmuuttoviraston valitsevat kysymykset vieneet asiaa eteenpäin:

Joo, tiedän että siellä tehdään päätös. Mutta kukaan ei esimerkiksi kertonut, että tekeekö päätöksen se sama ihminen, joka haastattelee. Eivätkä he kerro, miksi kaipaavat niin paljon tietoa. Mitä tulee esimerkiksi avioliittoon, näin seksuaalivähemmistöön kuuluvana, he olivat hyvin tiukkoja kaikkien kysymysten suhteen. Osa kysymyksistä on todella tyhmiä ja niihin kaikkiin on vastattava. Jos he kysyisivät jotain merkityksellistä, joka auttaisi heitä ymmärtämään lisää ja rakentamaan päätöstä sen pohjalle niin sen ymmärtäisin. Mutta he kysyivät ihan tyhmiä kysymyksiä, esimerkiksi he kysyivät vaimoltani minun siskojeni ja äitini ja isäni syntymäpäiviä.. mitä he tekevät sillä tiedolla? Esimerkiksi, miksi käyttäisin kolme tuntia tällaisiin kysymyksiin, jotka eivät vie asiaa yhtään eteenpäin.

6.2.4 Uskottavuus- ja uskomiskysymykset sekä identiteetistä kertominen

Omasta identiteetistä kertominen on hyvin kytkeytynyt siihen, miten paljon turvapaikanhakija on saanut tietoa. Eräs haastateltava oli tullut Suomeen Venäjän kautta ja viipynyt siellä useita kuukausia matkaa tehdesään. Suomeen tultuaan hän ei uskaltanut kertoa homoudestaan, koska pelkäsi, että täällä olisi samanlaista kuin Venäjällä. Hän joutui ensin säilöönottoyksikköön ja kokee sen vaikuttaneen paljon siihen, miten paljon sai tietoa ja miten paljon uskalsi tietoa antaa:

Tulin Venäjältä lentäen, saavuin Suomeen Helsingin kentälle ja kerroin rajavartijoille tarinani. Mutta ensin en kertonut mitään, kun pelkäsin niin paljon, en tiennyt miten he reagoisivat. Minulla ei ollut kokemusta mistään tällaisesta...Joo, en kertonut, että olen homo... Luulin silti, että pahoja ihmisiä olisi täälläkin joten olin hyvin varovainen, etten paljastanut sitä...Kerroin asianajajalleni vasta viimeisellä tapaamisella, että olen homo ja hän lupasi jatkaa tapaukseni parissa. Olin silloin jo saanut negatiivisen päätöksen. Hän teki vetoomuksen ja pari-kolme päivää sen jälkeen, minut vapautettiin ja pääsin vastaanottokeskukseen ---. Kun olin --- (säilöönottoyksikössä), en saanut mitään tietoa turvapaikkaprosessista tai vaikka asianajajan kanssa työskentelystä mutta kun tulin vastaanottokeskukseen niin sain tietoa, info-päivissä kerrottiin oikeusavusta, sosiaaliavusta ja terveysasioista, jos olisin saanut nuo tiedot jo säilössä, olisin tiennyt miten asiat menevät. Tieto tuli myöhässä mutta en jää miettimään sitä... mutta jos joku tulee suoraan säilöön, hän ei tiedä mitään, kuten minä ja kärsin siitä paljon. Sen haluan kertoa, että jostain perustietoa tulisi antaa hallituksen myös niille, jotka

tulevat ---. Se on hyvä, että sain asianajajan ja sain myös tietoa puhuttelupäivistä mutta siinä se, ei mitään muuta tukea.

Tämän jälkeen kyseinen haastateltava on saanut kaksi uutta kielteistä päätöstä, joissa hänen identiteettiään ei ole nähty totena. Eli päätöksissä on todettu, ettei haastateltavan uskota olevan homoseksuaali. Se, kuinka henkilön identiteettiin suhtaudutaan, vaikuttaa vahvasti hänen itsetuntoonsa ja oman itsen hyväksyntään (Nissinen 2011, 17) Onkin huomattava, että oman minän hyväksymistä ei helpota se, että sitä ei nähdä totena. Tämä voi vaikeuttaa entisestään omien oikeuksien puolustamista.

Usein seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvan turvapaikanhakijan selviytyminen on ollut kiinni siitä, että on tunnistanut kenelle voi kertoa todellisesta minästään ja kenelle ei. Monet seuraavat vaistoaan yhä Suomessaakin. Eräs haastateltava kertoi luottavansa vaistoonsa ja puhuvansa luottamuksellisista asioistaan ainoastaan sellaisten henkilöiden kanssa, joista hänelle tulee tunne, että henkilö on ”avoin”:

Itse asiassa, sairaanhoitajan luona kävin ja koin, että hänelle pystyin puhumaan, hän oli siis se siellä säilössä. Kun puhuin hänelle, tunsin, että hän on sellainen ihminen, jolle voi kertoa asioita ja kerroin hänelle kuka olen... Tunsin todella hän oli hyvin avoin ja hän oli hyvä mutta, kun minut siirrettiin vastaanottokeskukseen niin hoitaja siellä... en tosiaan tuntenut että hänelle voisin puhua. Näin hänestä ettei hän ole sosiaalinen, ettei hän ole avoin, minulle tuli se tunne ja pelkäsin puhua hänelle. Ja sitten en puhunut. Kun tiedäthän, kun olemme tässä tilanteessa jossa olemme, on joitain ihmisiä, jotka yrittävät hyväksyä sen mutta sisimmässään he eivät todella hyväksy.

Useat toivat esille haastatteluissa sitä, että erityistuki ja omasta identiteetistä puhuminen jonkun kanssa ennen puhutteluita, auttoi niissä pärjäämisessä ja rohkaisi:

Etukäteen pelkäsin paljon puhutteluita, sitä uskoisivatko he minun identiteettiäni siellä, että ehkä he eivät näkisi minua totena. Identiteetti on hyvin vaikeaa todistaa. Voin kuvitella, että ilman täältä (HeSetalta) saatua tietoa ja mahdollisuutta puhua, ja pelko ja se, että on hengenvaarassa, puhuttelu ei voisi mennä kovin hyvin. HeSetassa käyminen oli minulle todella hyvä haaste ja prosessi ennen puhutteluita.

Eräs haastateltava kuvaa seuraavassa otteessa sitä, kuinka vaikeaa hänen oli alkuun puhua seksuaalisesta suuntautumisestaan ja kuinka se hänen

mielestään liittyi kulttuurillisten tapojen lisäksi hänen itsetuntoonsa, joka koheni vertaistoiminnan myötä:

Intiimeistä asioista puhuminen on ollut minulle hyvin vaikeaa, minulle oli hyvin vaikeaa vastata, selittää vastauksia kysymyksiin, joita minulta kysyttiin ja ehkä sen vuoksi sain ensin kielteisen päätöksen koska asioiden selittäminen oli minulle hyvin vaikeaa. Kotimaassani kukaan, edes heterot, eivät puhu mitään seksistä, edes läheisille. Mutta täällä, se tuntuu olevan normaalia, näin sen käsittän, että se on normaalia puhua siitä. Menin ensimmäiseen puhutteluun kaksi kuukautta sen jälkeen kun olin tullut ja kaikkien niiden asioiden sanominen ääneen oli... ja kun minulla oli niin huono itsetuntokin, en ollut silloin vielä viettänyt niin paljon aikaa HeSetalla ja itsetuntoni oli hyvin matala. En voinut tuntea olevani oma itseni silloin.

Eräs haastateltava pelkäsi aluksi jopa erityistuen piirissä liikaa ollakseen rohkeasti oma itsensä ja puhuakseen itsestään. Useille haastateltaville omasta identiteetistä puhuminen on helpottanut uuden yhteisön löytymisen myötä.

Jos vertaan itseäni ensimmäisessä tapaamisessa ja sitä, millainen olen nyt, tuntuu, että mietin kahta täysin eri ihmistä. Muut puhuivat, mutta en uskaltanut sanoa juuri mitään. Nyt puhun loputtomiin. Opin olemaan enemmän oma itseni ja myös olemaan vahvempi. HeSetalla olen saanut tuntea, että olen turvassa ja olen saanut tuntea olevani juuri se homo ihminen, joka olen aina ollutkin. En enää pelkää olla oma itseni. Juuri tätä ystäväni minulle silloin sanoikin, että ole oma itsesi, olet turvassa siellä. Mutta alkuun pelkäsin silti. HeSeta auttoi minua myös tulemaan osaksi yhteisöä, tunnen, että on ryhmä ihmisiä, joiden osa olen.

Vain kolme haastateltavaa oli alusta alkaen kertonut koko tarinansa. Yksi heistä oli käynyt HeSetan tapaamisissa jo ennen puhutteluitaan ja kaksi muuta kertoivat tienneensä, että kyseessä on niin tärkeät asiat, että ne tulee kertoa heti:

Kyllä totta kai, kerroin heti, että olen lesbo ja myös että en ole uskonnollinen. Se on myös iso asia ---. Joo, totta kai kerroin.

Toinen heistä oli myös poliittinen aktivisti kotimaassaan ja häneen kohdistunut väkivalta oli vahvasti politisoitunutta:

Ensimmäinen syy on se, etten voinut elää transsukupuolisenä siellä... Ei, mikään ei ole muuttanut tarinassani. Ensimmäisessä tapaamisessa käytiin läpi vain se, miksi on tullut ja kerroin, että syynä transsukupuolisuus ja se, että olen poliittinen aktivisti.

Tutkittavien kyvyssä ilmaista itseään ja kokemuksiaan on sekä kulttuuri-että sukupuolierojen lisäksi myös yksilöllisiä eroja, kun tehdään tutkimusta kriisitilanteissa olevista (Aho & Paavilainen 2017, 349). Tämä tuli esille myös haastatteluissa, osan kertoessa hyvin rohkeasti itsestään ja kokemuksistaan, osan käyttäessä yhä kiertoilmaisuja tai vältellen tiettyjä aiheita. Useampi haastateltava kommentoi vapaammin esimerkiksi syrjinnän kokemuksia sen jälkeen, kun nauhuri oli suljettu ja yksi haastateltava puhui seksuaalisen kaltoinkohtelun kokemuksistaan haastattelun jälkeen, ollessaan jo melkein ovensuussa. Voidaan todeta, että yksilöllisiä ja myös kulttuurillisia eroja valmiuksissa kertoa identiteetistään on syytä huomioida vahvemmin myös viranomaisprosesseissa. Tunteiden ilmaisussa on suuria eroja eri kulttuurien välillä, osassa kulttuureista tunteiden ilmaisu järkyttävien tilanteiden jälkeen ei ole sallittua. Myös tutkittavan ja tutkijan sukupuolella voi olla vaikutusta tunteiden ilmaisuun. (Aho & Paavilainen 2017, 350)

Useampi haastateltava ilmaisi, että ei olisi halunnut kertoa identiteetistään, koska kyse on niin henkilökohtaisista asioista.

Olen saanut kielteisen päätöksen, useita ja minua yritetään käännättää. Olen vienyt heille (Maahanmuuttovirastolle) paperin myös kirkosta, sillä olen kristitty mutta joka tapauksessa he eivät usko minun pitävän miehistä. Nyt en ole yli vuoteen kuullut heistä mitään.

M: Missä vaiheessa kerroit heille pitäväsi miehistä?

H: Minä en sanonut siitä heti, sillä koen sen olevan henkilökohtaista, en haluaisi joutua puhumaan siitä saadakseni oleskeluluvan mutta mä kerroin sekä perheelleni että Maahanmuuttovirastolle tilanteestani, siitä, että minua on uhattu kuolemalla. Ja kerroin myös siitä, että minua on raiskattu.

Kuten aiemmin todettiin, mikäli traumaattista tapahtumaa ei ole vielä päässyt käsittelemään, voi siitä haastattelemisen olla epäeettistä, tuhoisaa henkilön hyvinvoinnille (Aho & Paavilainen 2017, 340). Yllä oleva haastateltava puhui nauhurin sulkemisen jälkeen siitä, kuinka kamalalta hänestä tuntui joutua puhumaan kokemuksistaan. Kokemuksista

puhutteluissa kertominen oli käynnistänyt myös erilaisia epämääräisiä ki-putiloja ja univaikeuksia. Turvapaikanhakijoille tulisi siis varmistaa riittävä psykososiaalinen tuki sekä ennen että jälkeen puhuttelujen, jotta he eivät jäisi yksin reaktioiden kanssa, jotka lähtevät liikkeelle vaikeista muistoista kertomisesta. Tämä voisi parantaa myös puhuttelujen sujumista inhimillisen kärsimyksen lieventämisen lisäksi.

6.2.5 Oikeusapu ja pääsy sen piiriin

Turvapaikanhakijalla on oikeus henkilökohtaiseen oikeudelliseen neuvontaan ja myös asianajajan paikalla oloon puhutteluissa, mikäli asialle on painava syy, kuten haavoittuvaan ryhmään kuuluminen tai traumatausta. (Pakolaisneuvonta, n.d) Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nähdään erityisen haavoittuvana ryhmänä (esim. UNHCR 2010: UNHCR 2015) ja sen vuoksi heillä on mahdollisuus hakeutua oikeusavun piiriin.

Haastattelujen perusteella välittyy kuva siitä, että pääsy oikeusavun piiriin on hyvin epätasaista; osalle haastatelluista oikeusapua on järjestetty ikään kuin automaattisesti, osa joutuu itse etsimään. Osa on maassa useita vuosia ennen kuin saavat tietää, että heillä olisi oikeus saada asianajaja mukaan esimerkiksi puhuttelutilanteisiin. Haastatellut eivät olleet saaneet tietotasoonsa nähden riittävästi tietoa oikeusapu- tai turvapaikkaprosessista. Useat haastatelluista olivat vaihtaneet asianajajaa prosessinsa aikana:

Kun halusin ensin asianajajan auttamaan minua puhutteluihin, minut lähetettiin, ei sosiaalityöntekijä vaan muut työntekijät vastaanottokeskuksesta, lähettivät oikeusaputoimistoon ja tapasin siellä asianajajan, jolle sain kertoa tarinani ja hän antoi neuvoja, mutta hän ei voinut olla mukana puhutteluissa. Niin hän ainakin sanoi. Sitten ensimmäisen kielteisen päätöksen jälkeen minä löysin uuden asianajajan, jota ystävänä suosittelivat minulle. Menin vain tämän luokse ja kerroin tilanteestani. Halusin vaihtaa asianajajaa, sillä se ensimmäinen ei juuri ollut yhteyksissä minuun eikä juuri yrittänyt todella vaikuttaa tilanteeseeni ja hän ei edes kertonut että sain kielteisen päätöksen. Sain siitä sattumalta tiedon. Menin siis Pakolaisneuvontaan ja sain juristin, joka taisi olla muiden asianajajien esihenkilö ja oli erikoistunut seksuaali- ja sukupuolivähemmistötapauksiin, hän oli paljon parempi, meni syvemmälle yksityiskohtiin tapauksessani ja antoi minun olla aktiivinen, lisätä tietoa tapauksestani, kuunteli näkemyksiäni. Mutta Korkein Hallinto-oikeus ei edes perustellut päätöstään kun se tuli, siis eivät kertoneet miksi he antoivat kielteisen päätöksen, se oli hyvin turhauttavaa, kun he eivät edes selittäneet. Joten asianajaja ei voi hyötyä siitä

mitenkään, ei voi oppia, mitä tehdä seuraavalla kerralla ja minulle, ei annettu mitään, mihin vedota. He eivät antaneet mitään kerrottavaksi lehdistölle (nauraa).

Yksi haastatelluista koki asianajajansa odottaneen, että haastateltava katoaisi ajan myötä:

Ensimmäinen asianajaja ei ollut mukava, tunsin, että hänellä on monia asiakkaita samankaltaisten tilanteiden kanssa ja että hän vain antoi ajan ratkaista ongelmat... sitten vaihdoin ja tämä nykyinen on todella, todella hyvä.

Tiedonkulun ongelmia liittyy myös oikeusapuun ja esimerkiksi asianajajavaihdoksiin:

Ensimmäinen asianajaja oli vastaanottokeskuksesta asetettu, en edes tiedä hänen nimeään. Hän teki valituksen ensimmäisen negatiivisen jälkeen. En muista lainkaan miten asiat menivät. Tapasin hänet vain silloin, kun hän teki valituksen. Hän oli koko vastaanottokeskuksen asianajaja ---, kuulin keskuksen käytävillä huhua, että lyhythiuksista asianajajaa ei ole enää. Kukaan meistä ei tiennyt hänen nimeään, puhuimme kaikki vain lyhythiuksista asianajajasta. Menin keskuksen työntekijältä kysymään onko minulla enää asianajajaa ja hän vahvisti, ettei ole. Olin silloin jo HeSetalla ja kysyin eräältä ryhmäläiseltä, tietääkö hän hyvää asianajajaa ja hän suositteli erästä Oikeusaputoimiston oikeusavustajaa, joten menin tapaamaan tätä yhdessä ryhmätoverini kanssa. Hän oli todella ystävällinen ja kannustava, annoin hänelle tekemäni videot.

Kokemukset oikeusavusta saattoivat jopa vaikuttaa siihen, millainen kokemus puhutteluista jäi:

Ja siitä puhutteluprosessista, siitä en pitänyt, koska minun ensimmäinen asianajajani ei auttanut minua yhtään. Tapasin hänet vain kerran ja sitten kun menimme puhutteluihin, hän tuli myöhässä. Soitin hänelle monta kertaa ennen kuin hän saapui. Ja viimeisessä puhuttelussa, hän vain jätti minut sinne ja sanoi, että hänellä on niin kiire joulun ohjelman kanssa, ettei hän voinut jäädä. En siis saanut häneltä yhtään apua. Kun sain päätöksen, sosiaalityöntekijä yritti soittaa hänelle mutta hän ei vastannut, hän sai vasta myöhemmin tiedon, että olin vienyt hänelle paperit ja olin hakenut ne poliisilaitokselta, olin siis poliisilaitoksella aivan yksin ja minua

pelotti niin paljon. Siitä asianajajasta en tykännyt lainkaan, hän ei ollut mielestäni yhtään ammatillinen...Kun sitten minä menin toimistoon viemään hänelle uutta osoitettani, minulle kerrottiin ettei tämä enää ole asianajajani. Olin että mitä! Mutta sain uuden asianajajan ja hän oli todella hyvä, menin aina hänen luokseen kun jotain tapahtui ja hän kuunteli minua.

Monella oli epäselvyyksiä myös sen suhteen, onko asianajajan saaminen mahdollista:

Alunperin en tiennyt, että minulla on oikeus saada asianajaja, emme saaneet siitä mitään tietoa, vasta ensimmäisen kielteisen päätöksen jälkeen yksi vastaanottokeskuksen työntekijä sanoi ohimennen että voithan hankkia asianajajan. En tiennyt mistä sellaisen saa joten kyselin kavereilta ja yksi heistä antoi X:n kortin ja kertoi, että tällä on toimisto Helsingin keskustassa. Menimme poikaystäväni kanssa hänen luokseen ja hän varasi ajan kolmen päivän päähän. Hän tapasi minut vain kerran ja sitten tapasimme vasta oikeudenkäsitelyssä. Muistan yhä kun tapasimme --- vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijää ja kerroimme hänelle, että menemme tapamaan asianajajaa... sosiaalityöntekijä oli todella mukava meille, hän tiesi meidän suhteestamme ja hän käytti sen vuoksi keskuksen ulkopuolisia ihmisiä tulkkeina, koska hän halusi suojella meitä huhuilta ja kaikelta keskustassa. Hän kehotti menemään tapaamaan asianajajaa ja lupasi lähettää jo etukäteen asianajajalle kirjeen meistä molemmista ja hän lähettikin sen heti samana päivänä.

Näkemykset asianajajista saattavat olla myös yksilöllisiä tai kulttuurisidonnaisia ja vaikuttaa kynnykseen olla yhteydessä oikeusavustajaan. Eräs haastateltava vastasi näin kysymykseen siitä, miten pitää yhteyttä asianajajaansa saatuaan hiljattain kielteisen päätöksen:

En halua häiritä häntä, kun tiedän, että hän on todella, todella kiireinen asianajaja ja hänellä on paljon tapauksia hoidettavana. Hän ei ole kuten minä tai muut ihmiset, joten en häiritse häntä. Viimeksi tapasin hänet kun vein HeSetan paperin hänelle.

Eräs haastateltava oli saanut asianajajaltaan tiedon siitä, että turvapaikan saaminen on vaikeaa ja kehotuksen olla itse aktiivinen asiassa:

Ja sitten kun tapasin asianajajaani tulkin kanssa, hän kävi läpi kanssani sitä, millainen puhuttelu tulee olemaan ja kertoi, että Suomessa on hyvin vaikeaa saada turvapaikka tällä hetkellä, että tilanne on vaikeutunut paljon. Hän myös sanoi, että hän ei voi auttaa minua vaan minun täytyy auttaa itseäni.

Yhdellä haastateltavalla oikeusavun saaminen oli ollut onnistunut kokemus ja asianajaja oli ollut hänen mukanaan myös puhutteluissa:

Kaiken kaikkiaan oikeusavun saaminen on sujunut helposti. Ensin tapasin jonkun muun henkilön ja se varmistettiin, että voin saada asianajajan ja sen jälkeen minulle nimettiin oma asianajaja, joka sitten ilmoitti minulle, että tapaamme ennen ensimmäistä puhutteluani. Ja näin tapahtui, tapasimme ennen puhuttelua.

Hän kertoi myöhemmin haastattelussa tunteneensa olonsa turvalliseksi puhutteluissa, kun asianajaja oli läsnä. Useimmilla haastatelluilla asianajaja ei ole ollut mukana puhutteluissa.

6.2.6 Tuen hakemisen kynnyksen, palveluiden välttely ja tuen riittävyys

Useat tutkittavat ovat joko kokeneet kynnyksen avun hakemiseen korkeaksi tai vältelleet palveluita, pyrkien olemaan näkymättömiä. Palveluiden vältteleminen ja itsensä elättäminen työnteolla olivat toistuvia teemoja haastateltavien puheissa. Eräs haastateltava kuvaa aikaansa vastaanottokeskuksessa seuraavasti:

Erityisesti olin hyvin... en hirveästi halunnut mennä minnekään, ihmisten luokse, olla vaivaksi, joten pyrin vain tekemään kaiken kuten normaalisti tulisi tehdä.

Toinen haastateltava kuvasi vältelleensä tukien hakemista ja tehneensä kovasti töitä heti Suomeen tultuaan ”todistaakseen”, että on tullut tänne tehdä töitä:

Kukaan ei haluaisi tunteita näitä tunteita. Jos --- ei olisi so-
taa tai jos --- ei olisi niin vaikea tilanne, en minä olisi mis-
sään hakemassa turvapaikkaa. Se ei ole minun valintani tai
se, kuka haluan olla. Mutta se on minun ainoa vaihtoehtoni,
jotta selviän tässä maailmassa. Se tuntuu todella kovalta,
eikä lainkaan mukavalta koska ole nähnyt niin paljon vaivaa
osoittaakseni ihmisille, että olen tullut tänne tehdäkseni ko-
vasti töitä. Aloin välittömästi tehdä töitä ja tein töitä vaikka

ilman palkkaa, halusin osoittaa, että teen töitä enkä tarvitse tukea valtiolta. Olen ollut täällä melkein kolme vuotta enkä ole ollut hetkeäkään ilman töitä tai jotain muuta. Se tuntuu minusta surulliselta, kun vertaa ihmisiin, jotka vain istuvat kodeissaan tekemättä mitään. Noita ihmisiä arvostetaan enemmän ja heillä on enemmän oikeuksia.

Kuten aiemmin mainittu (kappaleessa 6.1.2), useat haastatelluista tekivät töitä myös saadakseen turvallisia rutiineja ja tekemistä sekä voidakseen olla miettimättä omaa tilannettaan. Palveluiden vältteleminen voi liittyä myös siihen, että piilottelu ja näkymättömissä pysyminen ovat tuttuja, turvallisia toimintamalleja. Usein seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat joutuvat jatkuvasti uusissa tilanteissa tulemaan uudestaan ulos identiteettinsä kanssa ja tämä aina itsestään kertomaan joutuminen voi olla hyvin haastavaa, jopa vaarallista. Monet joutuvat arvioimaan jatkuvasti eri tilanteissa sitä, onko turvallista paljastaa identiteettinsä. Ihmiset ratkaisevat näitä tilanteita eri tavoin, jotkut tekemällä vähemmistöön kuulumisensa hyvin selväksi eri tilanteissa ja osa piilottelemalla. (Nissinen 2011, 22)

Vähemmistöihin kuuluville turvapaikanhakijoille palveluihin hakeutumisen kynnyksiä voi nostaa sen pohtiminen jo etukäteen, joutuisiko palveluun hakeuduttuaan kertomaan identiteetistään ja miten siihen mahdollisesti suhtauduttaisiin. Haastateltujen kokemuksen tuen riittävydestä olivat hyvin vaihtelevia ja keskittyivät pääosin vastaanottokeskuksiin ja HeSetaan:

Olen saanut paljon tukea, ensinnäkin HeSetan antama tuki, joka on rohkaissut minua, antanut itseluottamusta, antanut elämää, saanut mahdollisuuden tavata kaltaisiani ihmisiä, puhua asioista, jakaa tämä elämä Suomessa. Toisekseen, olen saanut tukea vastaanottokeskuksesta, olen saanut asua siellä, he tukevat ja ovat hyviä ihmisiä. Olen saanut paljon tukea täällä.

Osa koki, että vastaanottokeskuksissa oli haastavaa saada tukea ja eri vastaanottokeskusten epätasaisuus palveluiden saatavuudessa tuli myös esille. Muutama haastatelluista kuvaili saaneensa eniten apua ystäviltään ja tuttaviltaan, jotka olivat olleet Suomessa heitä pidempään:

Sain tukea kun asuin vastaanottokeskuksessa, siellä oli hoitaja ja sosiaalityöntekijä. Heille oli vaikeaa saada aikaa ja onnistuin tapaamaan heitä vain kerran. Mitäs muuta... no, kun saavuin, kävin ensin vertaistukiryhmässä Sopulla, joka järjestettiin yhteistyössä HeSetan kanssa. Kun se loppui niin aloin käydä HeSetan ryhmissä ja myös yksilöllisissä tapaamisissa. (nauraa) Ja siinä se taisi olla... ehkä he ajattelevat, etten

tarvitse niin paljon apua, koska osaan jo suomea, tai no, pääsin läpi kielikokeesta ja he eivät anna edes tietoa ja heidän kanssa on vaikeaa saada pidettyä yhteyttä... on tosi vaikeaa ymmärtää miten se toimii, miten täyttää ja mitkä paperit, mihin etuuksiin minulla on oikeus ja mihin ei. Ja pankkiasiat, koko pankkijärjestelmä täällä on hyvin erilainen kuin ---. Joten oikeastaan, kaikki tieto, siis hyödyllinen tieto, jota olen nyt saanut on tullut omista sosiaalisista verkostoistani. Löysin koulun kavereideni kautta ja ystävät, jotka olivat myös turvapaikanhakijoita, joilla on jo oleskelulupa selittivät mitä tehdä Kelan suhteen ja myös miten käyttää pankkijärjestelmää täällä. Se oli... tuli paljon uutta informaatiota kerralla ja tarvitsin siihen aikaa.

Eräs haastateltava oli yllätynyt saamansa tuen määrästä ja siitä, että hänet oli osattu ohjata pääkaupunkiseudulle, jossa hänen oli mahdollista saada yksityinen huone ja erityistukea:

On outoa, että heti kun tulin Suomeen, aloin saada apua. Tuntuu, että tosi monet eri tahot haluavat auttaa minua. Nyt ymmärrän, etten voinut jäädä sinne --- vastaanottokeskukseen, siellä oli ihmisiä, jotka olivat juuri paenneet sotaa, ei ollut mahdollisuutta yksityisiin tiloihin, esimerkiksi vessojen suhteen. Siellä oli työntekijä joka sanoi, ettei se ollut minulle oikea paikka, koska olen trans ja minun olisi pitänyt asua samassa paikassa naisten kanssa mutta Helsingissä voin saada apua erilaisilta erityisjärjestöiltä.

6.2.7 Toiveet viranomaisille

Haastatteluilta kysyttiin myös heidän toiveitaan viranomaisprosessien ja palvelujärjestelmän suhteen. He esittivät toiveita ja kehittämisideoita muun muassa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien turvapaikanhakijoiden turvallisemman majoittamisen, maakohtaisen taustatiedon päivittämisen, riittävämmän oikeusavun, laadukkaamman tulkkauksen, asioiden aktiivisemmän selvittämisen ja paremman tiedottamisen suhteen. Suurin osa toiveista keskittyi turvapaikkaprosessin pituuteen, odotusaika koettiin liian pitkäksi ja toisaalta vaikeaksi koettiin se, ettei odotusajan kestoista ollut saanut varmaa tietoa. Myös YK:n Pakolaisjärjestön mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden suhteen tulisi pyrkiä nopeampaan käsittelyyn ja aikaa kuluu usein liikaa (UNHCR 2010, 13).

Useampi haastatelluista koki, että Maahanmuuttovirasto täysin käsittänyt sitä, mikä on todellinen tilanne vähemmistöihin kuuluville heidän

kotimaissaan. Lisäksi yksi toivoi erityisesti sitä, että puhutteluissa kohdat-taisiin vähemmistöihin kuuluvat osaavammin:

Ihan ensinnäkin, Maahanmuuttoviraston tulisi hankkia lisää tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien tilanteista eri maissa, siis ajantasaista tietoa, ei kymmenen vuoden takaista. Ja kouluttaa työntekijöitään olemaan ei nyt herkkätunteisia, mutta ettei nyt ainakaan satuttaisi lisää ihmisiä, jotka ovat jo traumatisoituneita. Olemaan kohteliaita, tai siis he ovat kohteliaita mutta heidän tulisi tietää esimerkiksi eri sukupuolista ja ettei heillä olisi ennakkoluuloja ja stereotyyppisiä odotuksia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien suhteen. Olisi mukavaa jos seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat turvapaikanhakijat voitaisiin majoittaa samaan paikkaan, joko omaan vastaanotto-keskukseen tai eri puolille sijoitettuihin asuntoihin, erillään muista turvapaikanhakijoista. Olisi mukavaa, että asianajaja olisi paikalla puhutteluissa ja että olisi mahdollisuus vaihtaa tulkkia tai että tulkki pysyisi samana... Juu ne tulkit eivät vaikuta ammattilaisilta, he ovat vain ihmisiä, jotka osaavat molempia kieliä, eivätkä ehkä niin hyvin. He saavat kyllä pääasian käännettyä mutta myös yksityiskohdat olisivat hyvin tärkeitä. Minun ei myöskään annettu tehdä puhutteluja englanniksi, joka olisi minulle ollut helpompaa, kertoa ilman tulkkausta.

No, tietenkin toivoisin, että jos Maahanmuuttovirastolla joku työntekijä laittaisi tapaukset eri kategorioihin ja ottaisi huomioon miten erilaista tämä on homoille, kuten minulle. Ei ymmärretä, että meillä on kokemusta vain omasta maastamme, ei Euroopasta, Euroopassa ollaan hyvin avoimia ja monissa maissa voidaan kertoa ylpeänä homoudesta. En minä voi olla ylpeä kun olen minun maastani, täällä voin olla ylpeä nyt mutta moni ihminen ei uskalla kertoa olevansa homo ja se on iso ongelma. Ensin ajattelen, että kun joku tulee hakemaan turvapaikkaa, Migri voisi heti tulopäivän jälkeen antaa tietoa. Ensin siitä, miten prosessi menee, mitkä ovat sinun oikeutesi ja kaikkea. Jos minä voisin muuttaa jostain prosessissa, muuttaisin sitä niin.

Luulen, että olisin tarvinnut enemmän apua asianajajaltani. Mielestäni, jos asianajaja on paikalla puhutteluissa, hän voi ainakin puuttua tilanteeseen, jos tuntuu siltä että jokin kysymys on liikaa tai jotain ei ole ymmärretty. Kun sain sen toisen asianajajan ja hän luki puhuttelupöytäkirjani ja päätökseni hän sanoi, että vaikuttaa siltä, ettet ole ymmärtänyt mitä sinulta on kysytty. Eli tämä toinen olisi puuttunut

tilanteeseen ja selventänyt sen jo puhuttelun aikana. Hän olisi varmistanut, että ymmärrän kaiken. Minusta tuntuu, ettei kaikilla Maahanmuuttoviraston työntekijöillä ole sydämessään sitä halua todella auttaa, todella kuunnella ja analysoida saamaansa tietoa. Mielestäni he ovat todella ennakkoluuloisia.. Mutta joidenkinhan siellä täytyy istua alas ja käydä läpi ihmisen tilanne ja tehdä päätös, kyllähän heidän täytyy sitä analysoida ja en ymmärrä mikseivät he pyydä ihmisiä takaisin kertomaan lisää, jos jokin on epäselvää.

Monet keskittyivät odotusajan pituuteen toiveissaan, yksi heistä perusteli sen iällään, erityisesti liittyen transprosessiin. YK:n Pakolaisjärjestön (UNHCR 2015) mukaan tulisi varmistaa, että transsukupuolisilla on pääsy hormonihoitoon piiriin, mutta tämä ei toteudu Suomessa:

Ehkä heidän tulisi jaotella tapaukset, niille, joilla on ikää, niin tapaus tulisi käsitellä nopeammin kuin nuorempien. Ja ehkä heidän tulisi antaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville nopeampi käsittelyaika, koska meillä on jo vaikea elämä, sen vuoksi tulimme tänne. Viimeisimmän sähköpostin jälkeen, jonka sain asianajajaltani, jossa hän kertoi, että kestääkkin pidempään niin olen puhunut ihmisten kanssa ja moni on sanonut, että tässä voi kestää vuosikausia. Aloin sitten ajatella, että olen jo viisikymppinen ja jos tässä kestää muutamia vuosia ja sitten muutamien vuosien jälkeen pääsen vasta aloittamaan prosessin, jossa pääsen sitten muutamien vuosien päästä leikkaukseen, joten minulla tule olemaan se keho, jossa olen koko ikäni halunnut elää, vasta joskus kun olen yli kuusikymppinen ja kun mietin sitä, tulen hyvin ärtyneeksi.

Ajan tulisi olla rajattu. Koen, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvilla prosessin ajallinen kesto on liian pitkä.

Eräs haastateltava kuvasi vaikeimpana asiana sen, ettei ollut saanut tietoa siitä, kuinka kauan joutuisi odottamaan. Hän myös toivoi lisää toimintaa vastaanottokeskukseen:

Vastaanottokeskuksissa olisi hyvä järjestää lisää toimintaa, koska useimpina päivinä ei ole mitään tekemistä paitsi istua siellä, meidän tulisi tehdä enemmän. Yksi asia, jonka haluaisin tuoda esiin on se, että turvapaikkaprosessin kesto tulisi kertoa hakijoille. Olipa se aika puoli vuotta tai vuosi, haluaisin tietää siitä.

Yksi haastatelluista sanoitti rajavartijoiden olleen pelottavia ja että olisi toivonut toisenlaista kohtaamista:

Jos voisin muuttaa jotain, muuttaisin sitä, miten rajavartijat toimivat lentokentällä, he olivat hyvin pelottavia. Se tapa, millä he kyselevät asioita, kun he haastattelevat, se on... en tiedä, onko se kaikille samanlaista, mutta siitä en tiedä. Mutta minulle, se toinen haastattelu, joka kesti kahdeksasta kahteen, siellä sain taukoja mutta silti, ei se helppoa ollut. Kun en minä ollut koskaan elämäni aikana puhunut näin, puhunut näin pitkään ja se ei ollut helppoa.

Toiveita myös siitä, että Maahanmuuttovirasto selvittäisi asioita aktiivisemmin, mikäli jokin jää epäselväksi, esitettiin:

Ensinnäkin, ihan pienenä konkreettisena asiana, jos puhut kanssani, etkä ymmärrä minua, on sinulla oikeus kysyä heti uudestaan tai kertoa, ettemme ymmärrä toisiamme. Mikset soittaisi minulle viikon päästä ja kertoisi sen, tai tekisit jonkun päätöksen sen pohjalta? Tarkoitan siis sitä, että kun Migri ei ymmärrä ihmisiä ja saa kuvaa heidän seksuaalisesta suuntautumisestaan, mikseivät he varaa uusia puhutteluaikoja sen sijaan, että antavat kielteisiä päätöksiä. Asiaa tulisi tutkia niin pitkään, kunnes se on selvä. Ja toistan, että Migrillä on oikeus kysyä niin paljon kysymyksiä ja selvittää täydellä varmuudella, onko ihminen sitä, mitä sanoo olevansa, että kuuluuko hän seksuaalivähemmistöön. Kolme vuotta elämästäni meni siihen, koen ne täysin menetettyinä vuosina, eikä kukaan palauta niitä. Prosessi on aivan liian pitkä. Pitkä prosessi voi vaikuttaa kaikkiin, mutta jos palataan aiempaan kysymykseen siitä, miten erilaista vähemmistöihin kuuluville on elää vastaanottokeskuksissa, miten paljon joudumme koko ajan pelkäämään ja me emme voi aloittaa omaa elämäämme millään tavalla, niin pitkään kuin olemme yhä prosessissa.

6.3 Elämänkokemukset odotusaikana

Yhtenä tutkimuskysymyksenä oli se, millaiset asiat tukivat ja millaiset alensivat haastateltujen hyvinvointia. Seuraavissa alaluvuissa käydään läpi haastateltujen kokemuksia turvapaikkaprosessinaikaisesta elämästä, sitä helpottaneista ja vaikeuttaneista asioista.

6.3.1 Odotus, toivo, pelko

Kuten edellisen kappaleen viimeisestä sitaatista käy ilmi, haastatellut joutuivat odottamaan pitkiä aikoja ja kokivat vastaanottokeskuselämän olevan erityisen haastavaa, pelottavaa ja jopa vaarallista vähemmistöihin kuuluville. Odottaminen on oleellinen osa turvapaikanhakijoiden tilannetta, haastatelluista kolme oli jo saanut oleskeluluvan ja seitsemän yhä odotti. Viisi heistä, jotka yhä odottivat, on ollut Suomessa jo kolme vuotta. Näistä kolme vuotta Suomessa olleista yhdellä haastatellulla on sellainen tilanne, ettei hän ole kuullut mitään Maahanmuuttovirastosta tai asianajajastaan melkein puoleen toista vuoteen.

Monien kokemus oli, että odottaminen on psyykkisesti hyvin raskasta ja muutenkin vaikean tilanteen päälle:

Odottaminen, siis päätöksen ja puhutteluiden odottaminen Maahanmuuttovirastolta, se aika on hyvin hyvin pitkä ja minä olen aina ollut tyytyväinen, että he todella tarkistavat asiat ja tutkivat tarkkaan. Mutta kun tässä on kestänyt niin pitkään niin se on todella kamalaa, kamalaa vain odottaa. Sukupuolivähemmistöön kuuluminen ei ylipäätään ole helppoa ja kun vielä tulee kolmannen maailman maasta, niin se on entistäkin vaikeampaa. Uskon, että se käy todella rasokkaaksi psyykkeelle.

Odotuksen lisäksi kielteiset päätökset ovat järkyttäneet monen haastateltavan hyvinvointia:

Minulle soitettiin keskukselta kun olin töissä, että olen saanut virallisia papereita. Minut kutsuttiin kirjeessä poliisilaitokselle ja siellä kerrottiin kielteisestä päätöksestä ja että on 21 päivää aikaa valittaa. Sen jälkeen tapasin asianajajani ja kerroin päätöksestäni ja hän sanoi, että hän tekee taas valituksen. Hän lupasi tehdä parhaansa. Olen hyvin pelokas ihminen, se 21 päivää oli hyvin pelottavaa aikaa.

Se on totta, että tunnen valtavasti pelkoa ja tunnen oloni vainotuksi ja en tunne, että olisin vakaa mutta kun tapaan HeSetan työntekijää, tunnen olevani turvassa ja rentoudun hieman. Joka kerta kun olen saanut päätöksen, ne rikkovat minut ja itken tuntikausia, valvon ja tunnen olevani täysin eksyksissä eikä ole toivoa mutta kun tapaan HeSetan ihmisiä, tunnen olevani turvassa, tuntuu, että jotain toivoa on. Muistan yhä kun sain viimeisimmän päätöksen, minun piti hakea se poliisiasemalta ja se oli ensimmäinen negatiivinen toisella kierroksellani ja tiesimme kaikki, että se tulisi

olemaan negatiivinen, en mennyt yksin vaan menin --- ja --- kanssa, jotka lupasivat, että saamme sinut sieltä ulos, sinua ei tulla pidättämään.

Saatu oleskelulupa taas voi olla suuri kiittollisuuden ja helpotuksen aihe ja yksi haastateltavista kuvasi sitä, miten hän pyrkii antamaan saamansa hyvän takaisin:

Minulla on viesti, jonka haluaisin lähettää. Haluan kiittää Suomea siitä, että minut otettiin vastaan ja minut on hyväksytty. Minulla ei ollut toivoa. Tunsin että mitään ei ole tehtävissä. Haluan kiittää kaikkia työntekijöitä, joita olen kohdannut. Tiedän, että he tekevät vaikeaa työtä, joten haluan kiittää heitä. Olen todella kiitollinen. En tiedä mitä voin tehdä Suomen hyväksi, mutta mitä voin tehdä, tulen sen tekemään. Tämä maa on saanut minut tuntemaan itseni vapaaksi ja antaa minun olla rauhassa. Teen esimerkiksi nyt vapaaehtoistyötä ja jos voin jatkossa tehdä lisää niin teen. Olen käynyt läpi niin vaikeita tilanteita läpi elämässäni joten olen kiitollinen koko Suomelle... olen kysynyt itseltäni, mitä voin antaa takaisin Suomelle, kiittääkseni, kaikesta siitä, mitä olen saanut, jo silloin kun odotin vielä oleskelulupaa ja minulle annettiin huolenpitoa, ruokaa ja rahaa. Vaikka olinkin hyvin stressaantunut niin se merkitsi todella paljon. Niin paljon, niin paljon... minulla ei edes ole sanoja sille. Voisin itkeä.

Toiselle haastateltavalle tilanne oli tuntunut vaikeutuvan oleskeluluvan saamisen jälkeen:

Ensin tilanne ei ollut niin paha kuin olin odottanut, vastaanottokeskuksen olosuhteet olivat hyvät ja minulla oli ihmisiä, ystäviä, jotka olivat jo täällä. Luulen että ensimmäisen päätöksen jälkeen aloin tuntea oloni toivottamaksi, etten tiennyt, mitä tehdä seuraavaksi, olo oli avuton, että en voi vaikuttaa tilanteeseen. Tunsin, että tilanne on hyvin epäreilu, -- - seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat turvapaikanhakijat lähetettiin takaisin, ilman hyvää syytä. Ja minulla oli ihmisiä, joiden kanssa kommunikoida läpi koko prosessin ja se teki siitä minulle paremman mutta luulen että toisen päätöksen jälkeen tai ennen sitä, aloin masentua pahasti. Aloin tuntea, etten kestä enää. Aloin syödä masennuslääkkeitä ja se paransi oloa taas. Sain tilani stabilisoitua, kunnes tulin tänne takaisin keväällä. Ja sitten tuntuu, että suunta oli

kateissa, en tiennyt, minne mennä seuraavaksi. Nyt yritän etsiä sitä suuntaa.

6.3.2 Kokemuksia vastaanottokeskuksista

Tähän alalukuun olen koonnut haastateltavien kokemuksia vastaanottokeskuksista. Koska vastaanottokeskukset ovat niin suuressa osassa turvapaikanhakijoiden arkea ja niihin liittyvää aineistoa oli paljon, päätin erottaa tämän aiheen vielä erilliseksi kappaleekseen, vaikka aihe onkin esillä muissakin kappaleissa. Vastaanottokeskuksissa eläminen nousi haastatte- luissa yhdeksi merkittävimmistä osa-alueista kysyessä seksuaali- ja su- kupuolivähemmistöihin kuuluvien turvapaikanhakijoiden erityishaasteista ja hyvinvoinnista.

Yksi haastateltava ei uskaltanut kertoa nauhuriin kaikista vastaanottokes- kuksessa tapahtuneista asioista. Nauhurin sulkemisen jälkeen haastatel- tava alkoi puhua Suomessa tapahtuneesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä (joka liittyy tiiviisti hänen identiteettiinsä, asiakas on yhä kaapissa trans- naisena ja pukeutuu omaksi itsekseen, meikkaa ja laittaa peruukin vain tietyissä tilanteissa, hänestä oli saatu käsiin valokuvia meikattuna ja näillä kiristämällä painostettu seksuaalisiin tekoihin) ja siitä, kuinka häntä on uhkailtu yhä Suomessakin. Hänet on myös raiskattu Suomessa vastaanot- tokeskuksessa, eikä hän ole uskaltanut kertoa tästä kenellekään.

Kotimaassaan tapahtuneista raiskauksista hän on kertonut Maahanmuut- tovirastolle ja hänen identiteettiään ei ole nähty totena. Tämä nosti kyn- nystä kertoa Suomessa tapahtuneista hyökkäyksistä, etenkin koska hän kokee hyökkäysten linkittyvän hyvin tiiviisti identiteettiinsä. Hän kokee, että raiskaukset ovat olleet rangaistuksia siitä, ettei hän ole ”normaali”. Raiskaus voi tosiaan olla rangaistus häpäisyn muodossa (Lidman 2009, 123).

Välillä, kriisi voi tuottaa traumaattisen lukon ja silloin henkilö saattaa läh- teä hakeutumaan samankaltaisiin tilanteisiin, joissa traumaattinen tapah- tuma toistuu. Tämä ei kuitenkaan helpota oloa, vaan luo uutta painolas- tia. Toistamisen taustalla voi olla monenlaisia syitä, joku saattaa hakea onnellisempaa loppua alkuperäiseen tilanteeseen. Usein kyse on muutok- sista minäkuvassa: henkilö on alkanut uskoa, ettei ansaitse parempaa ja hakeutuu uusiin tilanteisiin, joissa hänelle käy huonosti. (Palosaari 2008, 81, 82) Tässä saattaa olla taustalla vaikuttamassa myös henkilön käsitys siitä, että hän olisi voinut vaikuttaa traumaattiseen tapahtumaan. On yleistä, että ihmiset uskovat jälkikäteen, että he olisivat voineet vaikuttaa tai estää tapahtuman, vaikka yleensä näin ei ole vaan traumaattiset ta- pahtumat ovat jotain, mihin emme voi vaikuttaa. (Saari 2000, 23,24)

Haastateltavilta tuli myös viestiä siitä, ettei heihin kohdistuvaa uhkaa ole otettu riittävän vakavasti vastaanottokeskuksissa:

Kun mietitään meidän kulttuuriamme, jossa ei voi olla homoseksuaali, niin kyllä se tulee ottaa huomioon ja ottaa vakavissaan. Nämä ihmiset voivat oikeasti kuolla, jos ihmiset kuulevat heidän homoudestaan joten sen tulisi olla selvästi ratkaiseva tekijä kaikkialla. Jos olen rehellinen, niin en asunut pitkään vastaanottokeskuksessa mutta minulla on joitain ystäviä, jotka todella on otettu huomioon keskuksissa ja taas joitain ystäviä, joita ei ole huomioitu ja uskottu. Samanaikaisesti, siellä ei todella ymmärretä miten iso asia tämä on meidän kulttuurissamme ja että vaikka ollaankin Suomessa, niin joku voi silti tehdä todella kamalia asioita. Joten ei, vähemmistöihin kuuluvien turvallisuutta ei oteta huomioon.

Monen elämää leimasi yhä kaapissa oleminen, piileskelyn jatkaminen:

Vastaanottokeskuksessa suurin osa ei tiedä, kuka olen, he eivät tiedä, ketä tapailen tai että olen nainen omassa huoneessani. En kerro, jos joku kysyy. Autoit saamaan oman huoneen ja nyt minulla on siellä omia tavaroita, vaatteita ja meikkejä ja niitä kortteja, joita sinä annoit (viittaa HeSetan ja muiden järjestöjen esitteisiin). Jos ihmiset näkisivät ne, olisin pulassa. Pidän ne aina kaapin sisäpuolella. Haluaisin tutustua vastaanottokeskuksessa muihin kaltaisiini, mutta kukaan ei edes puhu siitä ääneen. Siihen on joku syy, ettei kukaan uskalla ja kaikki peittelevät. En enää tässä vaiheessa tiedä, mitä tehdä koska ei enää kiinnosta muuttaa asioita ja jos joku salailee niin se on heidän asia.

Erityinen haaste meille vähemmistöihin kuuluville on se, että vaikka olen vastaanottokeskuksessa, en yhäkään voi tuoda identiteettiäni esille, joudun valikoimaan tarkkaan. Elän yhä varjoissa. En voi tietää muiden asukkaiden reaktioista, joidenkin saattavat olla väkivaltaisia. Se on suurin haaste minulle.

Joo, se on todellakin stressaavaa, kun ei voi sielläkään tietää, kuka on kuka, ei voi tuntea olevansa turvassa. Ja esimerkiksi minulle, suurimman osan ajasta, jos en käynyt esimerkiksi kuntosalilla tai kirkossa tai täällä, olin vain sisällä koko ajan omassa huoneessani, olin vain omassa huoneessani, koska en halunnut joutua hankaluuksiin. Joo.

Monet kokivat vastaanottokeskuksissa väkivaltaa tai sen uhkaa mutta useimmiten vastaanottokeskuksissa tapahtuu ulos sulkemista, rangaistuksena normien rikkomisesta. Ulos sulkemista tapahtuu usein rangaistuksena seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville etenkin uskonnollisissa yhteyksissä ja se voi olla hyvin traumatisoivaa (Tuovinen 2011, 324–326).

6.3.3 Hyvinvointia tukevat tekijät

Hyvinvointia tukevina tekijöinä haastateltujen kertomuksissa nousi esiin muun muassa aiemmin jo mainittu rutiini ja työnteke, yhteisö ja ihmissuhteet, erityistuen piiriin pääseminen, kokemus siitä, että heitä uskotaan ja mahdollisuudet ilmaista itseään. Lisäksi myös tiedonsaanti koettiin hyvinvointia tukevaksi. Eräs haastateltava, joka oli joutunut rikoksen kohteeksi, koki Majakka-hankkeen tapaamisen helpottavana, vaikka tapaaminen ei hänen kohdallaan johtanutkaan jatkotoimiin:

Minulla oli täällä HeSetalla kerran sellainen tapaaminen, jossa, miten sanoisin englanniksi... paikalla oli juristi ja puhuttiin rikoksen uhrin oikeuksista.. se auttoi.

Erilaisten vertaistuellisten ryhmien koettiin auttavan muun muassa tunteiden säätelyssä. Ne myös toivat rutiinia, joka auttoi pitkänä odotusajana, vaikka yhden haastateltavan mukaan välillä olikin raskasta, kun muut ryhmien jäsenet saivat jo oleskeluluvan ja etenivät elämässään:

Sosiaaliohjaajani vastaanottokeskuksessa, ihailin häntä kovasti, hän auttoi minua todella paljon ja hän myös toi minut HeSetalle. Hän muutenkin etsi minulle koko ajan erilaisia aktiviteetteja eri paikoista. Kävin monissa erilaisissa paikoissa. Se auttoi minua paljon säätämään tunteitani, auttoi minua olemaan tuntematta koko ajan oloani masentuneeksi. Se auttoi minua että hän järjesti paljon tekemistä menemistä. Hän varmaankin arvasi, että jos hän ehdottaa jotain, niin minä menen, pysyäkseen kiireisenä. Ja HeSetalle tuleminen auttoi valtavasti. Siirron jälkeen myös toisen vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijä ohjasi minut käymään --- ja kävin myös siellä ryhmässä, siitäkään on ollut paljon apua. Ryhmät ovat minulle iso apu.

Se tuntui vähän masentavalta, joskus ajattelen että vain odotan pitkään ja näen muiden jäsenten (tarkoittaa HeSetan ryhmien jäseniä) etenevän, muuttavan pois ja se masentaa välillä. Sen vuoksi olen tosi kiitollinen HeSetasta, jo sen ajattelu, että ryhmätapaamisia on tulossa, piristää. Muuten

mietin koko ajan sitä, onko minulle kutsua puhutteluun, millainen päätös tulee. Se on masentavaa.

Myös seurustelu ja uusien ihmissuhteiden luominen koettiin tärkeäksi, ystävien ja uuden yhteisön lisäksi. Monet haastatelluista sanoittivat HeSetan Together-toiminnan ryhmiä perheeksi. YK:n Pakolaisjärjestö (2010, 13) huomauttaakin, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat pakolaiset tarvitsevat usein enemmän psykososiaalista tukea senkin vuoksi, että he ovat vailla perheensä tukea. Haastatelluille Together-ryhmät ovat muodostuneet uudeksi perheeksi, johon tukeutua Suomessa:

Odotusaika on ollut pitkä ja onneksi on ollut semmoinen paikka mihin on voinut mennä ja on ollut ohjelma, jonka kautta tutustua ihmisiin (tarkoittaa seuranhakuapplikaatioita) ja sitten minulla on tuo ihminen, josta olen sinulle puhunut, jonka luokse voin mennä kotiin ja olemaan siellä oma itseni.

HeSeta on minun perheeni, minulla ei ole täällä perhettä mutta HeSetalla tiedän, että minulla on perhe, siellä tunnetaan kaikki, jotka tulevat sinne ja tuetaan sataprosenttisesti. Sen tiedän, he antavat isoa apua ja auttavat papereiden kanssa ja mikä on asumistilanne, miten matkustaa kokouksiin, jos tarvitsee apua matkakustannuksiin, että pääsee tapaamisiin. Kuin äidit ja isät, miten he auttavat, sellaista apua täältä saa.

Vähemmistöihin kuuluvien ihmisten tilanne on hyvin vaikea, monet asiat eivät ole mahdollisia, se on iso ongelma, en voi puhua muiden puolesta mutta minun puolestani puhun. Tiedän, että moni muu voi kertoa taustansa ja syynsä hakea turvapaikkaa kenelle vain, kaikki esimerkiksi ymmärtävät eri tavalla niitä, jotka tulevat maasta, jossa on sotaa, heidän ei tarvitse selittää miksi ovat täällä. Mutta minun tapaukseni on niin erilainen, en voi kertoa suoraan kenellekään. Sen vuoksi en uskaltanut kertoa myöskään viranomaisille rajalla tai ---. Mietin jatkuvasti silloin mielessäni, että kerronko vai en, kerronko vai en, se oli huono kokemus. Mutta joka tapauksessa viimeisellä kerralla kerroin asianajajalleni, että minulle on tällainen ongelma ja tarvitsen apua... Sitten tulin HeSetalle ja tapasin T:n ja myös T:n. Tapasin myös uusia ystäviä, he tukevat minua ja tämä on ollut minulle tärkeä kokemus elämässäni. Nyt mietin, että olen hvin vahva, kun ennen minulla ei ollut ketään Suomessa, nyt ajattelen, että minulla on perhe, minulla on ihmisiä tässä maassa ja se tuntuu hyvältä.

Together -toiminnassa käytetään runsaasti taidelähtöisiä menetelmiä ja haastatellut kokivat taiteen tekemisen tuovan uusia taitoja tunteiden tunnistamiseen, säätelyyn ja ilmaisuun. Taidepohjaisilla menetelmillä kommunikoidaan, ei ainoastaan nonverbaalisti vaan myös aisti- ja kuva-pohjaisesti. Nonverbaalinen lähestymistapa on merkittävää sellaisten asiakkaiden kanssa työskennellessä, joilla ei ole pääsyä yhteiseen kieleen ja myös traumojen suhteen. Traumamat eivät jäsenny narratiivisesti, vaan ne usein varastoituvat muun muassa tunteisiin ja somaattisiin kokemuksiin. (Estrella 2005, 234)

Uusien ilmaisumenetelmien saaminen sekä uusien taitojen oppiminen on haastateltujen kokemusten mukaan voimaannuttavaa ja vapauttavaa. Parhaimmillaan taidemenetelmät voivat vahvistaa henkilöiden valmiuksia pärjätä muilla elämän osa-alueilla, ilmaisten itseään ja ottaen tilaa rohkeasti. Osa haastatelluista koki taidemenetelmien tukeneen jopa viran-omaisjärjestelmässä pärjäämisessä:

En ole ollut koulussa, en osaa juuri mitään, en osaa lukea ja kirjoittaa mutta taide teki minusta ihmisen, joka voi selittää asioita, joka voi kertoa tarinansa. Taide, jota teen, tulee sisältäni ja edustaa jotain minussa. Saatan olla ainoa, joka ymmärtää sen tarinan. Minulle taiteen tavoite on pystyä kertomaan asioita. Ja minulle, taideryhmiin osallistuminen on ollut... kun ensin kerroit alkavista taideryhmistä, ajattelin, etten ole koskaan tehnyt mitään sellaista, en ole koskaan käynyt yhtään taidekurssia mutta minulla oli mielessäni yksi ihminen, joka on ---, jota rakastan, jonka kanssa minulla oli suhde, mutta josta en ole voinut puhua ja jonka kanssa haluaisin keskustella. tein monia taideteoksia, joiden kautta keskustelin hänen kanssaan, käsittelin sitä suhdetta ja ihmistä, ilman, että kukaan tietää. On paljon taiteilijoita, joista monet todennäköisesti haluavat kertoa yleisölle jotain. Kun minä aloitin taiteen tekemisen, tiesin että en ole taiteilija ja että kukaan muu tuskin koskaan tulee ymmärtämään viestiäni, mutta että saan puhua itseni kanssa tämän kautta.

No ihan rehellisesti, kun osallistuin taideryhmään, siinä projektissa, sitä ennen olin ollut menossa hyvin, hyvin huonoon aikaan elämässäni. Ja kun olin uudessa maassa, en osannut kieltä niin olin tosi yksinäinen eikä ollut oikein mitään tekemistä.. no minä olin onnekas, kun löysin englanninkielisen työpaikan mutta esimerkiksi, jos haluaa tehdä töitä eikä osaa kieltä niin ei ole mitään tekemistä, paitsi odottamista. Minulle tämä projekti oli jotain, mikä tosissaan muutti elämäni, enkä nyt vitsaile. Sen jälkeen olin laittamassa kaiken

energiani, hyvät ja huonot ajatukseni maalaamiseen. Ja se tuntuu niin hyvältä kun on ystäviä ja tutustua uusiin ihmisiin, joista tietää että heillä on samanlaista taustaa, että heillä on samankaltainen tarina, se on niin, niin tärkeää. Se on todella tärkeää turvapaikanhakijoille, etenkin niille, jotka tulivat uutena maahan.

Tunteista voin sanoa, jo se tapa, millä lähestyit meitä, annoit meille rohkaisua ilmaista juuri niitä tunteita mitä meillä oli, ehkä se sai meidät tuottamaan juuri sitä taidetta, mitä teimme, hyvää ja no, enimmäkseen sanoisin hyvää, ei lainkaan pahaa. Se toi esiin positiivisuutta. Parasta oli nähdä, mihin kaikkeen pystyimme. En olisi voinut kuvitellakaan mitä kaikkea osasimmekaan ja kuulla palautetta muilta.

Kyllä, tämä on täysin uusi taito, koska en ollut koskaan tehnyt taidetta mutta täällä aloin opetella. Se oli raskasta, se oli vaikeaa, mutta sanoit aina että kokeile edes ja sinä aina kannustat meitä tekemään edes vähän, vaikka se on uusi asia, jota emme ole koskaan tehneet. En olisi koskaan ajatellut, koko elämässäni, että voisin tehdä niitä asioita, mitä olen täällä tehnyt. Joten tämä on uusi taito, aivan uusi asia elämässäni.

Taide on terapiaa, aina kun teemme taidetta ja kerromme tarinaamme sen kautta se tuo esiin meidän sisäisen elämämme ja minämme, keitä me todella olemme. Joskus on hyvin vaikeaa puhua jostain, mutta jos sen saa maalattua tai piirrettyä ulos, se kertoo paljon. Teemat, värit ja kaikki mitä olemme käyttäneet, ne tuovat esiin sisäisen minän. Tein yläasteella hieman taidetta mutta nyt olen oppinut esimerkiksi värien sekoittamista ja olen oppinut että taiteessa, mikään ei ole väärin, että virheetkin ovat taidetta. Se no todella rohkaisevaa.

Taidemenetelmiin liittyy haastateltujen kokemusten mukaan vahvasti yhteisöllisyys, tarinoiden ja kokemusten jakaminen, sekä mahdollisuus sannaanmuuteen, keholliseen ilmaisuun ja toiminnallisuuteen, joka on koettu helpottavana. Yksi haastateltavista kuvasi erityisesti kehollisen tekemisen sekä leikin hyvää vaikutusta ja toinen toivoi, että keskustelut pidetään lyhyinä ja tapaamisissa keskitytään toiminnallisuuteen.

Monet Together-tyhmien taidetoiminnoista pohjautuvat ekspressiiviseen taideterapiaan jossa tehdään paljon kehollista työskentelyä ja pyritään mahdollistamaan leikkimistä. Leikillä ja sillä, että mielikuvitus päästetään valloilleen, on suuri merkitys ekspressiivisessä taideterapiassa.

Puhutaankin leikkitalasta, jossa mielikuvituksen käyttöä opetellaan uudelleen ja sen kautta etsitään uudestaan yhteyttä itsen ja mielikuvituksen välille. (Levine 1992, 33)

Minulle, koen, että etenkin se käsillä tekeminen, etenkin savella tekeminen tai vaikkapa naamioiden tekeminen, on sellaista, joka vie minut kauemmas minun ajatuksieni kehästä. Sitä haluaisin jatkaa ja tehdä enemmän ja enemmän, se tekee minut onnelliseksi. En edes ihan ymmärrä miksi se tekee minut onnelliseksi, mutta se vain tekee. Tuntuu niin hyvältä leikkiä niillä ja muistan myös kun olemme tehneet niitä erilaisia fyysisiä harjoituksia ja sellaisia haluaisin myös lisää.

Ensinnäkin, haluaisin, että vähemmän olisi keskustelua, olen huomannut, että monet eivät tänne tullessaan halua käydä keskusteluja, vaan haluavat rentoutua. Meillä tulisi olla enemmän erilaisia aktiviteetteja, vaikkapa pelata pelejä, katsoa elokuvia, tehdä niitä rentoutusharjoituksia... mutta keskustelua, keskustelua, sitä en jossain vaiheessa jaksanut yhtään.

Hyvinvointia tuottavaksi sanoitettiin myös oman turvallisen tilan, eräänlaisen kodin löytyminen ja mahdollisuus rentoutua:

Täällä voi tuntea olla olevansa kuin kotonaan ja on ystäviensä kanssa, he ymmärtävät sinua ja tietää että kun kertoo jotain niin toinen ymmärtää. Toisin kuin muualla, siellä tuijotetaan ja tuomitaan, aivan kuin ei olisi ihminen ollenkaan.

Yksi haastatelluista on toiminut ryhmissä vertaistulkkina ja koki sen tärkeäksi. Tulkkaaminen ja muu ryhmässä toimiminen antoi hänelle kokemuksen pystyvyydestä:

Minä olen auttanut tulkkaamisessa ja ehkä se on jotain. Olen myös ideoinut, kun mietimme mitä tehdä ja kun piirrämmme, en osaa piirtää, mutta minulla on ideoita ja annan niitä ihmisille. Tästä tulee sellainen olo, että pystyn tekemään jotain.

6.4 Tulosten yhteenvetoa

Tässä alaluvussa käydään tiivistetysti läpi olennaisimpia tuloksia. Tulosten pohjalta syntyneitä johtopäätöksiä ja kehittämisideoita esitellään seuraavissa luvuissa.

Haastatellut kuvasivat moninaisia haasteita, jotka koskettivat heitä nimenomaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvina turvapaikanhakijoina. Pällimmäisiä haasteita olivat uskottavuusarviointiin liittyvät ongelmat, vastaanottokeskuksessa kohdatut vaikeudet ja syrjintä sekä turvapaikkaprosessin pulmat.

Odotusajan pituus oli hyvin keskeinen teema haastateltujen kertoessa kohtaamistaan haasteista, jotkut toivoivat, että olisivat saaneet alun alkaen tarkemmin tietoa turvapaikkaprosessin pituudesta. Tämä ongelma koskee turvapaikkaprosessia laajemminkin, mutta haastatellut kokivat odotusajan olevan erityisen raskas nimenomaisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville. Syiksi siihen nimettiin muun muassa vastaanottokeskusten turvattomuus ja se, ettei turvapaikanhakijalla ole pääsyä hormonihoitoon piiriin. Laajemminkin tiedon saamisessa oli koettu ongelmia, monille omiin asioihin ja niiden käsittelyyn liittyvät asiat olivat epäselviä.

Vastaanottokeskuksessa koettu syrjintä ja turvattomuus olivat myös suuri haaste. Vastaanottokeskuksissa koettiin niin väkivaltaa, sen uhkaa kuin poissulkemista, kiristystä ja pilkkaamista. Yksi haastatelluista oli raiskattu vastaanottokeskuksessa. Haastatellut joutuivat yhä piilottelemaan identiteettiään vastaanottokeskuksissa.

Seksuaalisuuteen, seksiin ja ihmissuhteisiin liittyvistä asioista puhuminen puhutteluissa ja muissa viranomais tilanteissa oli ollut hyvin haastavaa suurimmalle osalle haastateltavista. Monia ei uskottu, vaikka he kertoivat parhaansa mukaan siitä, keitä he ovat ja millaista uhkaa heihin sen vuoksi kohdistui. Yksi haastatelluista oli ensin saanut kielteisen päätöksen, jossa hänen identiteettiään ei pidetty totena mutta hän sai myöhemmin oleskeluluvan, kun oli käynyt uudestaan puhuttelussa ja sai sen jälkeen positiivisen päätöksen, jossa häneen uskottiin. Hän uskoi vertaistuen ja asiasta puhumisen vaikuttaneen siihen, että hänellä oli paremmat valmiudet pärjätä turvapaikkaprosessissa. Useampi haastateltavista sanoitti vastaavanlaisia kokemuksia siitä, että tilaisuudet saada erityistä tietoa ja tukea mahdollistivat oleskeluluvan saamisen.

Kehittämisideat ja toiveet, joita haastatellut esittivät, liittyivät pääosin palvelujärjestelmään ja viranomaisprosesseihin. Etenkin toivottiin, että turvapaikkaprosessissa asioita selvitettäisiin aktiivisemmin, eikä todistustaakka jäisi niin vahvasti turvapaikanhakijoiden harteille. Myös laadukkaampia tulkkipalveluita, sekä riittävää, varhaisempaa oikeusapua toivottiin toistuvasti. Myös toive uskotuksi tulemisesta toistui haastatteluissa. Lisäksi toivottiin lisää kohdennettua ja ymmärrettävää tietoa

viranomaisprosesseihin liittyen. Vastaanottokeskuspalveluita toivottiin järjesteltävän eri tavalla, turvallisemmin ja yksilöiden vähemmistöihin kuuluvien tarpeisiin vastaavaksi.

Hyvinvointia edistävinä tekijöinä haastatellut tunnistivat muun muassa vertaisyyhteisön, hyvät yhteistyösuhteet työntekijöiden kanssa ja uskotuksi tulemisen. Hyvinvointia edisti myös ammatillinen erityistuki. Erityistuen vahvuuksina koettiin etenkin mahdollisuudet tulla kuulluksi sekä saada tietoa ja lisää valmiuksia viranomaisjärjestelmässä pärjäämiseen.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISIDEAT

Tässä luvussa käydään läpi johtopäätöksiä ja kehittämideoita. Tämän tutkimuksen tulokset tukevat aiempien tutkimusten ja raporttien tuottamaa tietoa siitä, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat turvapaikanhakijat tulisi tunnistaa nykyistä varhaisemmin ja heille tulisi tarjota kohdennettua tukea. Kehittämideoita on koottu niin tämän tutkimuksen tulosten, aiempien tutkimusten, raporttien ja suositusten kuin haastateltavien esittämien toiveiden pohjalta.

7.1 Johtopäätökset

Tässä alaluvussa käydään läpi tiivistetysti se, millaisia vastauksia aineisto antoi kuhunkin tutkimuskysymykseen ja heijastellaan niitä julkiseen keskusteluun, suosituksiin ja aiempiin tutkimuksiin. Tämän pohjalta tehtyihin johtopäätöksiin perustuvia kehittämideoita esitellään seuraavassa alaluvussa.

Ensimmäinen tutkimuskysymys koski sitä, millaisia erityishaasteita seksuaalisuudeltaan ja sukupuoleltaan moninaisilla turvapaikanhakijoilla on ja miten niihin on heidän kokemustensa mukaan vastattu, kun he ovat hakenneet kansainvälistä suojelua Suomesta. Aineiston perusteella voidaan todeta, että haastatellut kokivat moninaisia haasteita, päällimmäisiksi nousivat viranomaisjärjestelmään ja turvapaikkaprosessiin liittyvät haasteet: odotusajan pituus ja se, ettei identiteettiä nähty totena eli uskottavuusarviointien ongelmat. Sekä odote siitä, että puhuu hyvin intiimeistä asioista, joihin liittyy hyvin vaikeita, pelottavia kokemuksia ja joille ei välttämättä löydy sanoja, tulkkauksen laadun ongelmat ja riittämätön oikeusapu.

Suomessa turvapaikanhakijoiden tilanne ja Maahanmuuttoviraston toiminta herättää huolta ja keskustelua niin sosiaali- ja terveysalan työntekijöissä, politiikan toimijoissa kuin kansalaisaktiiveissa. Esimerkiksi

Vihreiden, Vasemmistoliiton, Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen ja Suomen ruotsalaisen kansanpuolueen puheenjohtajat ovatkin vaatineet, että hallitus teettäisi riippumattoman selvityksen Maahanmuuttoviraston toiminnasta. Riippumattoman selvityksen tekeminen on käynnissä tämän tutkimuksen tekemisen aikana. (Eskonen 2018)

Kyseinen selvitys tarvitaan, jotta nähdään, rikkooko Suomi ihmisoikeusoppimusten ja lainsäädännön mukaisia veloitteitaan. Mahdollisiin rikkomuksiin voivat vaikuttaa esimerkiksi se, että nykyisen hallituksen aikana turvapaikkaperusteita on kiristetty, oikeusapua on harvemmin saatavilla ja Maahanmuuttovirastoon kohdistuvien paineiden vuoksi sinne on paljattu paljon uusia kokemattomia käsittelijöitä. (esim. Action Network 2018)

Kentällä työtä tekeville on täysin selvää, että syytä huoleen on. HeSetan asiakkaat saavat yhä useammin negatiivisia päätöksiä ja asiaa onkin käsitelty viime aikoina useasti mediassa. Muun muassa Suomen Kuvalehdessä, Ylen uutisissa ja Helsingin Sanomissa on haastateltu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia turvapaikanhakijoita, joiden turvapaikkakäsittelyissä on ollut vaikeuksia. Artikkeleissa kuvataan sitä, että vähemmistöihin kuuluville turvapaikanhakijoille asetettu todistustaakka on kohtuuton. (esim. Järvinen 2018, Nironen 2018 ja Reinboth 2018)

Toisen tutkimuskysymyksen tavoitteena oli selvittää, millaisia toiveita ja kehittämideoita haastatelluilla on palvelujärjestelmälle ja viranomaisprosesseille. Haastateltujen toiveet ja kehittämideat liittyivät pääasiallisesti Maahanmuuttoviraston toimintaan; toivottiin lyhyempää odotusaikaa, sitä, että Maahanmuuttovirasto selvittäisi aktiivisemmin epäselväksi jääviä asioita ja kohtaisi inhimillisemmin, tulkkipalveluilta toivottiin parempaa laatua ja lisäksi toivottiin riittävää, oikea-aikaista oikeusapua. Monilla oli toive siitä, että heillä olisi asianajaja mukana puhutteluissa, sen nähtiin helpottavan puhumista ja myös ennaltaehkäisevän väriä kielteisiä päätöksiä, jotka johtuivat esimerkiksi siitä, että turvapaikanhakija ei ole ymmärtänyt hänelle esitettyjä kysymyksiä.

Maahanmuuttovirasto on tiedotteessaan selvittänyt, että odottaa seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumiseen turvapaikkaperusteena vetoavien hakijoiden pystyvän kuvaamaan identiteettiään ja kokemuksiään uskottavasti, osoittaakseen kuuluvansa vähemmistöön. Lisäksi tulee osoittaa, että juuri kyseisellä henkilöllä on syytä pelätä häneen henkilökohtaisesti kohdistuvaa vainoa, eli pelkkä vähemmistöön kuuluminen ei riitä. Lausunnossa myös todetaan, että olisi kohtuutonta vaatia keneltäkään identiteettiänsä salaamista pysyäkseen turvassa kotimaansa viranomaisilta. (Migri 2017)

Haastateltavien kohdalla nousi esille se, että he usein kokivat heille esitetyt kysymykset identiteettiänsä ja ihmissuhteisiinsa liittyen vaikeiksi tai

asiaan kuulumattomiksi. Useat myös kokivat, ettei Maahanmuuttovirasto ole selvittänyt tarpeeksi aktiivisesti epäselviksi jääneitä seikkoja. Heidän tapansa hahmottaa identiteettiään todennäköisesti poikkeaa selvästi länsimaisista käsityksistä ja tämä tulisi ottaa vahvemmin huomioon turvapaikkaprosessissa.

Kesällä 2017 Yhdenvertaisuusvaltuutettu antoi Maahanmuuttovirastolle lausunnon, jossa todetaan, että seksuaalivähemmistöihin kuuluvien turvapaikanhakijoiden oikeuksien toteutumisesta on syytä olla huolissaan. Ne tapaukset, joihin Yhdenvertaisuusvaltuutettu oli tutustunut, olivat vaillinaisia käsittelyssään (Yhdenvertaisuusvaltuutettu, 2017)

Tässä tutkimuksessa ilmeni se, kuinka haastavaa seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöihin kuuluville turvapaikanhakijoille on kertoa arkaluontoisista asioista identiteettiinsä liittyen. Haastetta syventää tiedon ja erityistuen, sekä varhaisen oikeusavun puute.

Kentältä nouseva kokemus siitä, että yhä harvempi hakija saa turvapaikan, saa tukea tutkimuksista. Suomen turvapaikkakäytäntö on tutkitusti muuttunut ainakin Irakista tulevien turvapaikanhakijoiden suhteen. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan, Åbo Akademin ihmisoikeusinstituutin ja Yhdenvertaisuusvaltuutetun toteuttamassa tutkimuksessa todettiin, että irakilaiset turvapaikanhakijat saavat aiempaa harvemmin turvapaikan Suomesta. Ero ei selittynyt esimerkiksi hakijaprofiililla tai lainsäädännöllisillä muutoksilla, joten käytännössä on selvästikin tapahtunut muutos vuosien 2015 ja 2017 välillä. (Saarikomäki ym. 2018, 33–34)

Anna Albekoglun keväällä 2018 julkaistussa Pro gradu -tutkielmassa Hetero kunnes toisin todistetaan on tutkittu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien turvapaikkapäätöksiä Helsingin hallinto-oikeudessa vuosina 2015–2016. Tutkimuksessa todetaan, että seksuaalisen suuntautumisen määrittely ja arviointi on monellakin tavalla ongelmallista, joskin vuoksi, että homoseksuaalisuuden määritelmää usein yksinkertaistetaan ja tämän myötä odotukset ovat epärealistisia. Vaatimukset siitä, millainen uskottava kertomus on ei välttämättä tue esimerkiksi traumatisoituneiden ja identiteetiltään moninaisten henkilöiden kertomistyyliä, vaan saattaa suosia harjoiteltuja kertomuksia. (Albekoglu 2018, 69)

Ongelmallista on myös se, kuinka kertomuksia tulkitaan, usein odottaen länsimaissa vakiintunutta tapaa tunnustaa identiteettiä. Albekoglun (2018, 69–70) tutkimuksessa tulikin ilmi, että mikäli hakijat eivät kerro neet tietyllä, odotetulla tavalla identiteetistään, siihen liittyvistä tunteista ja kokemuksista, oletettiin heidät heteroiksi. Myöskään välimuotoja eri identiteettien välillä ei tunnustettu tai tunnustettu päätöksissä. Lisäksi hakijoiden tuli todistaa myös heihin kohdistuvan uhkan todellisuus lähtömaassa ja mikäli hakija ei pystynyt tätä todistamaan, oletettiin hänet heteron lisäksi myös ei-vainotuksi.

Osan haastatelluista toive oli yksinkertaisesti se, että heitä ja muita vähemmistöihin kuuluvia uskottaisiin Maahanmuuttovirastossa: yleinen kokemus oli, että suurta määrää turvapaikanhakijoita, jotka kuuluvat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin ei uskota turvapaikkaprosessissa. Lisää tietoa toivottiin ylipäättään viranomaisprosesseihin, etenkin niiden aika- tauluihin liittyen sekä siitä, mitä turvapaikanhakijoilta odotetaan ja miten he voivat edistää asioidensa käsittelyä.

Vastaanottokeskustoimintaa toivottiin järjestettävän eri tavalla, niin, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat keskitettäisiin turvallisiin, heille varattuihin keskuksiin. Yhtenä toiveena oli, että sukupuolen korjausprosessin (niin sanotun transprosessin) jatkaminen tai käynnistäminen mahdollistuisi jo turvapaikanhakijoille tai ainakin nopeutuisi niille, jotka ovat jo saaneet oleskeluluvan. Tällä hetkellä esimerkiksi toisessa maassa aloitetun hormonihoidon jatkaminen Suomessa on lähestulkoon mahdotonta turvapaikanhakijalle ja oleskeluluvan saamisen jälkeen hoitoa joutuu odottamaan hyvin pitkiä aikoja.

Kolmantena tutkimuskysymyksenä kysyttiin, mikä on erityisesti tukenut haastateltujen hyvinvointia ja onko jokin madaltanut sitä. Haastatellut kuvasivat hyvinvointia tukevin tekijöinä kokemukset yhteisöllisyydestä, ystävyydestä ja ihmissuhteista, hyvät yhteistyösuhteet vastaanottokeskusten työntekijöiden ja muiden työntekijöiden, kuten oikeusavustajien kanssa kannattelivat ja tukivat odotusaikana. Myös uskotuksi ja kuulluksi tulemisen kokemukset sekä erityistuki koettiin hyvin merkityksellisinä.

Riittävä oikeusapu, etenkin oikeusavustajan läsnäolo puhutteluissa toistui myös haastateltujen kertomuksissa. Erityistuen piirissä, kuten HeSetan ja Sopun toiminnassa, erityisen merkitykselliseksi koettiin kokemukset uskotuksi tulemisesta, mahdollisuudet ilmaista itseä ja omaa tarinaa, tuki tunteiden käsittelyyn, kohonnut itsetunto (joka tuki turvapaikkaprosessin aikana ja viranomaisjärjestelmässä pärjäämisessä), turvallinen tila, rutiinit ja kokemus yhteisöstä, jonka useat haastatelluista kuvasivat perheenä. Myös tiedon saaminen esimerkiksi suomalaisesta kulttuurista ja elämästä seksuaali – ja sukupuolivähemmistöinäkökulmasta nähtiin hyvinvointia tukevana.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ohjaama PALOMA eli Pakolaisten mielenterveystoimien valtakunnallinen kehittämishanke on tuottanut käsikirjan, johon on koottu suosituksia ja ohjeistuksia, joita tulisi noudattaa viranomaistyössä pakolaisten kanssa. (Halla 2018, 3) Käsikirjassa suositellaan muun muassa, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien turvapaikanhakijoiden erityinen haavoittuvuus huomioitaisiin vastaanottokeskuspalveluissa ja heitä pyrittäisiin aktiivisesti tunnistamaan

aiemmassa vaiheessa esimerkiksi puheeksi ottamisen ja tiedonantamisen keinoin. Käsikirjassa painotetaan, että kyseisiin ryhmiin kuuluvien voi olla hyvin vaikeaa puhua aiheesta esimerkiksi puhuttelutilanteissa, vaikka vähemmistöryhmään kuulumisella olisikin merkittävä vaikutus heihin kohdistuneeseen uhkaan ja vaaraan. (Castaneda, ym. 2018, 386–387)

Tässä tutkimuksessa tuli ilmi, etteivät PALOMA-käsikirjaan kootut suositukset toistaiseksi toteudu Suomessa. Toistuvasti esille nousi etenkin varhaiseen tunnistamiseen, uskomiseen, vastaanottokeskusten turvallisuuteen ja riittävän psykososiaalisen tuen järjestämiseen liittyviä pulmia.

7.2 Kehittämisideoita

Hetero-olettamus eli käsitys siitä, että jokainen on hetero, kunnes paljastuu tai ilmoittautuu joksikin muuksi, pohjautuu osin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuulumisen historiaan ominaisuuksina, jotka tulisi kätkeä, joiden paljastaminen on vaarallista. Niillä vähemmistöihin kuuluvilla, joita ei voi ulkoisesti tunnistaa vähemmistöihin kuuluviksi, ulostulo on jatkuva prosessi. He joutuvat toistuvasti tulemaan ulos identiteettinsä kanssa eri tilanteissa. (Nissinen 2011, 21– 22)

Albekoglun Pro gradu-tutkielmassa Hetero kunnes toisin todistetaan todettiin, että vaatimukset ja odotukset siitä, millainen uskottava kertomus on, saattavat suosia harjoiteltuja kertomuksia, perustuessaan yksinkertaistettuun käsitykseen homoseksuaalisuudesta. Nämä käsitykset eivät tällöin kohtaa esimerkiksi yksinkertaistetusta käsityksestä poikkeavalla tavalla moninaisen tai traumatisoituneen henkilön kertomuksen kanssa. Lisäksi tutkimuksessa todettiin, että tutkituissa tapauksissa odotettiin länsimaissa tavallisena nähtyä tapaa tulla ulos. (Albekoglu 2018, 69–70)

Länsimaissa ulostulo sekä esimerkiksi oman minän hyväksyntä ja omien tunteiden tunnustaminen on helpottunut huomattavasti muun muassa sen myötä, että vähemmistöihin kuuluvia henkilöitä voidaan nähdä nykyään julkisuudessa ja esimerkiksi elokuvien hahmoina, lisäksi internetin välityksellä voi luoda kontakteja vertaisiin (Nissinen 2011, 17).

Useimmilta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvilta turvapai-kanhakijoilta tällaiset mahdollisuudet puuttuvat, he eivät todennäköisesti näe vähemmistöihin kuuluvia julkisuudessa missään muussa kuin negatiivisessa valossa ja esimerkiksi tämän tutkimuksen haastateltavista vain parilla-kolmella on ollut mahdollisuus etsiä tietoa ja vertaisia internetin kautta ennen Suomeen tuloaan.

Albekoglun (2018, 69–70) Pro gradussa kävikin ilmi, että mikäli turvapai-kanhakijat eivät osoittaneet vähemmistöön kuulumistaan juuri odotetulla

tavalla, oletettiin heidät heteroiksi. Välimuotoja identiteeteissä, eli moninaisuuden moninaisuutta ei tunnustettu ja lisäksi myös todistustaakka vainon todellisuudesta lankesi turvapaikanhakijoiden harteille.

Myös suurin osa tähän tutkimukseen haastatelluista oli oletettu heteroiksi ja he, jotka olivat jo saaneet oleskeluluvan, olivat joutuneet käymään läpi pitkän ja vaikean prosessin murtaukseen heihin kohdistetut oletukset niin heteroudesta kuin siitä, että heidät oletettiin ei-vainotuiksi. Toivottavaa olisi, että Maahanmuuttovirasto pyrki uudistamaan käytäntöjään niin, ettei vääriä kielteisiä päätöksiä muodostuisi näin suuressa määrin ja että turvapaikanhakijat saisivat tilanteessaan riittävästi tietoa, oikeusapua sekä laadukasta tulkkausta. Hetero-olettamuksen purkaminen turvapaikka- ja vastaanottokeskusjärjestelmässä helpottaisi tilannetta huomattavasti.

Kuten PALOMA- käsikirjassakin (Castaneda, ym. 2018, 386) suositellaan, seksuaali- sukupuolivähemmistöihin kuuluvien turvapaikanhakijoiden varhaiseen tunnistamiseen tulisi panostaa niin vastaanottokeskuksissa kuin Maahanmuuttoviraston prosesseissa. Oleellista olisi ymmärtää se, kuinka vaikeata kyseisistä aiheista puhuminen on ja pyrkiä hälventämään niihin liittyvää stigmaa muun muassa psykoedukaation avulla.

Kokemus siitä, ettei identiteettiä nähdä totena, voi pahimmillaan syventää traumaa ja vähintään se vaikuttaa kyseisen henkilön luottamukseen viranomaisia kohtaan. Seksuaalivähemmistöihin kohdistuu usein poissulkeamista, hiljaisuuteen ja piiloutumiseen pakottamista samalla tavalla kuin seksuaalirikosten uhreihin. Traumatisoivinta voi olla itse kokemuksen sijaan se, ettei henkilöä uskota, kun hän kertoo kokemuksestaan. (Tuovinen 2011, 324)

YK:n Pakolaisjärjestön mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden suhteen tulisi pyrkiä nopeampaan käsittelyyn ja lisäksi ottaa huomioon heidän traumataustansa sekä se, että he kaipaavat usein muita pakolaisia tiiviimpää psykologista tukea. Osaltaan tämän nähdään liittyvän myös siihen, että kyse on henkilöistä, jotka yleensä ovat vailla perheensä tukea ja tämä lisää heidän haavoittuvuuttaan. (UNHCR 2010, 13)

Tässä tutkimuksessa tuli hyvin selväksi se, kuinka valtavan tärkeää on yhteisöllisyyden ja vertaistuen mahdollistaminen vähemmistöihin kuuluville turvapaikanhakijoille. Se tukee heidän hyvinvointiaan, turvaa heitä odotusaikana vastaanottokeskuksissa ja vahvistaa viranomaisjärjestelmässä pärjäämistä. Turvallista, laadukkaasti ja ammatillisesti ohjattua vertaistukea sekä yksilötason erityistukea tulisi pystyä tarjoamaan nykyistä suuremmissa määrin.

Tällä hetkellä jono HeSetan yksilötapaamisiin on noin kaksi-kolme kuukautta ja jokainen uusi asiakas käy useassa yksilötapaamisessa ennen kuin voidaan arvioida sitä, onko vertaistuellinen, ryhmämuotoinen toiminta hänelle oikea paikka. Jokainen asiakkaaksi hakeutuva joutuu toisinaan odottamaan hyvin pitkään ennen kuin pääsee mukaan ryhmätoimintaan. Yksilötapaamiset ovat kuitenkin ehdottoman tärkeitä toiminnan turvallisuuden takaamiseksi. Vastaavaan turvalliseen, ammatillisesti ohjattuun toimintaan tulisi taata lisää resursseja tuleville vuosille ja sellaisille tahoille, joilla varmasti on tietoa ja taitoa työn toteutukseen laadukkaasti ja turvallisesti.

Puhuttelutilanteissa tulisi ottaa nykyistä paremmin huomioon turvapaikanhakijan mahdollisesti heikentynyt kyky kertoa kokemuksiaan. Maahanmuuttovirasto ei ole julkisesti avannut sitä, millä keinoin kunkin turvapaikanhakijan yksilöllistä tilannetta selvitetään puhutteluissa ja koska Maahanmuuttovirasto on todennut, että puhuttelijat oppivat työhönsä käytännössä, voi heillä olla hyvin erilaisia tapoja toimia. Epätasainen työskentely ja kirjavat käytännöt voivat pahimmillaan vaarantaa turvapaikanhakijoiden oikeusturvaa. Huomiota tulisi kiinnittää siihen, että traumatisoituneet turvapaikanhakijat tunnustettaisiin ja he saisivat tukea aikaisemmassa vaiheessa prosessia. (Puumala, Määttä, Ylikomi & Ristimäki, H. 2018)

Viranomaisjärjestelmässä selvästi tulisi nykyistä enemmän ottaa huomioon esimerkiksi trauman vaikutus puhutteluihin ja ylipäätään turvapaikanhakijoiden kykyyn puolustaa omia oikeuksiaan. Lisäksi tarkemman tiedon jakaminen ja sen toistaminen olisi tarpeen. Trauma ja pitkittynyt stressi vaikuttavat usein myös muistiin ja kykyyn käsitellä tietoa.

Haastatellut kuvailivat puhutteluita pelottaviksi yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta ja tällä oli sillä tavalla poikkeuksellinen tilanne, että hän oli saanut oikeusapua varhaisesta vaiheesta alkaen eikä hän ollut käynyt yhdessäkään puhuttelussa ilman asianajajaansa. Tämä tuo esiin sen, kuinka tärkeää oikeusavun saaminen on, riittävän ajoissa ja riittävässä määrin. Laadukkaalla oikeusavulla voitaisiin ennaltaehkäistä vääriä kielteisiä päätöksiä ja säästää sen kautta paljon yhteiskunnan resursseja sekä lievittää inhimillistä kärsimystä.

Lisäksi myös psykososiaalisen tuen varmistamiseen ennen ja jälkeen puhuttelujen tulisi kiinnittää huomiota: yksi haastateltava kertoi (kappaleessa 6.2.4) nauhurin sulkemisen jälkeen siitä, kuinka hänelle tuli erilaisia kiputiloja ja univaikeuksia sen jälkeen, kun hän oli joutunut puhuttelussa kertomaan järjestelmällisestä seksuaalisesta väkivallasta, kiristyksestä ja uhkailusta, joiden kohteeksi hän oli joutunut. Hän oli joutunut jäämään yksin niiden reaktioiden kanssa, joita noista traumatisoivista tapahtumista puhuminen oli herättänyt. Psykososiaalinen tuki voisi, kärsimyksen

vähentämisen lisäksi, sujuvoittaa puhutteluita ja vähentää väärin kielteisten päätösten määrää.

Maahanmuuttovirasto ei tilastoi sitä, kuinka monet turvapaikanhakijoista perustelevat suojelutarvettaan seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön kuulumisella (Järvinen 2018, 26). Tämän tilastointi voisi auttaa Maahanmuuttovirastoa kehittämään maakohtaisia tietojaan ajankohtaisemmiksi ja saamaan tietoa muun muassa muutoksista, esimerkiksi mikäli jostain tietyistä maista tulisi enenevässä määrin kyseisiin vähemmistöihin kuuluvia hakijoita. Monet haastatelluista kokivat, että käytetyt maakohtaiset tiedot eivät kuvaa todellista ihmisoikeustilannetta seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöihin kuuluviin kohdistuvasta uhasta heidän kotimaassaan.

Maahanmuuttoviraston (2017) lausunnossa todetaan, että olisi kohtuutonta vaatia keneltäkään identiteettinsä salaamista pysyäkseen turvassa kotimaansa viranomaisilta. Tähän nähden huomattavasti suuremman osan vähemmistöihin kuuluvista tulisi saada turvapaikka, sillä suurin osa tulee maista, joissa heitä uhkaa vankeus- tai kuolemantuomio jo identiteettinsä vuoksi. Lisäksi, kuten aiemmin mainittiin, on usein kohtuutonta odottaa henkilöiden, jotka eivät ole saaneet neutraalia seksuaalikasvatusta ja jotka eivät ole koskaan saaneet pohtia identiteettiään ääneen paljastumisen pelossa, osaavan kuvata identiteettiään sanallisesti, etenkin ennen, kuin he ovat saaneet mahdollisuuksia psykososiaaliseen tukeen erityistyön piirissä.

Näen myös, että Maahanmuuttoviraston ja HeSetan sekä muiden erityistyötä tekevien tahojen keskinäinen keskustelu ja yhteistyö olisi tarpeen enenevässä määrin. Keskustelu ja kouluttaminen voisivat edistää turvapaikanhakijoiden tilannetta ja sujuvoittaa heidän kanssaan tehtävää työtä huomattavasti.

Traumatisoitumista ja traumoja käsiteltäessä ei tule jäädä kiinni liian medikalisoituun lähestymistapaan vaan on kiinnitettävä huomiota myös ympäröiviin rakenteisiin ja kulttuuriin sekä henkilön mahdollisuuksiin toimijuuden suhteen (Ronkainen & Näre 2008, 20). Näiden huomioiminen on erityisen tärkeää tämän tutkimuksen kohderyhmän suhteen, sillä heillä ympäröivät rakenteet saattavat toisintaa traumaa ja ylläpitää kärsimystä. Näitä rakenteita ovat esimerkiksi vastaanottokeskuksessa oman identiteetin piilottelu ja rajalliset mahdollisuudet saada tietoa itseään koskevissa asioissa. Tämä saattaa myös pitää henkilön tilassa, jossa hän ei pääse etenemään tilanteensa kanssa, muun muassa vaikuttamalla siihen, miten hänen turvapaikkaprosessinsa etenee.

Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastatelluista olivat kokeneet vastaanottokeskukset vähintään ahdistavina ja pelottavina paikkoina, osa selvästi vaarallisina ja pieni osa oli joutunut väkivallan kohteeksi vastaanottokeskuksissa tai niiden ympäristöissä. Heidän toiveensa keskitetyistä

majoituksesta tulisi ehdottomasti toteuttaa myös pääkaupunkiseudulla joko vastaanottokeskukseen tai esimerkiksi hajautetusti kerrostaloasuntoihin sijoittamalla. Tällä hetkellä Tampereen vastaanottokeskukseen on keskitetty jonkin verran seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia turvapaikanhakijoita, mutta läheskään kaikkia kohderyhmään kuuluvia ei voida sijoittaa sinne.

Monella haastateltavalla oli toiveena tulla vahvemmin osaksi suomalaista sateenkaarikulttuuria- ja yhteisöä, tulla nähdyksi moninaisen identiteettinsä kautta, sen sijaan, että tulisi aina nähdyksi turvapaikanhakijuuden tai pakolaistaustaisuuden kautta. Tämä tuli esille myös Yhteisötaideprojektiin taidetoimintaan liittyen, eräs haastateltava kuvasi sitä, että haluaisi taiteensa tulevan nähdyksi seksuaalivähemmistöön kuuluvan taiteilijan töinä, sen sijaan, että se nähtäisiin turvapaikanhakijuuden kautta. Samalta haastatellulta tuli toive siitä, että myös HeSetan toimintaa ja sateenkaarevaa toimintaa ylipäätään järjestettäisiin enemmän kaikille avoimena. Hän toi esille vahvan tarpeen tulla nähdyksi yhtenä sateenkaariyhteisön jäsenenä ilman, että hänen turvapaikanhakija-statukseensa kiinnitetään huomiota. Suomalaisen sateenkaariyhteisön inklusiivisemmaksi kehittyminen on varmasti monien yhteinen tavoite ja prosessi, joka on käynnissä jatkuvasti. Ammatillisessa työssä toiminnan turvallisuuden ylläpitäminen on ehdottoman tärkeää ja sen vuoksi en näe täysin avointa toimintaa vielä mahdollisena sosiaalityön kontekstissa, onneksi mahdollisuuksia vertaisuuteen ja ihmisiin tutustumiseen kuitenkin löytyy.

Avointa toimintaa järjestetään esimerkiksi kuukausittain Helsingissä järjestettävissä LGBT Cafe-illoissa, jotka ovat avoimia kaikille seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluille ja heidän ystävilleen. Illat on suunnattu ensisijaisesti pakolaisille ja siirtolaisille, tarjoten heille mahdollisuuden tustua paikallisiin. Tammikuussa 2016 käynnistetyn toiminnan suosittuus on yllättänyt järjestäjät. LGBT Cafe -iltoihin osallistuminen on maksutonta, tarjoten näin mahdollisuuden myös varattomille ja niille, jotka eivät henkilöllisyystodistuksen puuttumisen vuoksi pääse yökerhoihin. (Vapaa Liikkuvuus, n.d) Näen, että sateenkaariyhteisön inklusiivisemmaksi kehittyminen vaatii tämän tyyppisiä, non-formaaleja tiloja ja toimintamalleja sekä paljon oppimista ja tilanantoa.

Tiloja ja mahdollisuuksia vertaisuuteen, erilaisia rajoja ja hallinnollisia tiloja ylittävässä mielessä tulee toivottavasti ajan myötä muodostumaan lisää. Vertaisuuden voima on valtava ja se voi parhaimmillaan luoda suojan haavoittuvassa tilanteessa olevalle. Yksi haastateltava tiivistä yhteisöllisen toiminnan merkityksen myös sen oppimiseen, miltä tuntuu olla turvallisuudessa tilassa, vertaisten parissa. Tämän oppiminen voi olla tulevaisuudessa esimerkiksi kaltoinkohtelulta suojaava tekijä.

8 POHDINTA JA ARVIOINTI

Tässä luvussa käydään läpi tähän tutkimukseen liittyviä erityispiirteitä ja arvioidaan sen eettistä luotettavuutta. Pohdinnassa on käyty läpi tutkimuksen kohderyhmään kuuluvien erityistä tilannetta ja sitä, kuinka se tulee näkyväksi tässä tutkimuksessa. Tutkimusetiikkaan liittyen on vielä tiivistetysti esitetty haavoittuvaisen kohderyhmän haastatteluun liittyviä hyviä käytänteitä.

8.1 Pohdinta

Suomessa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten tilannetta on toistaiseksi tutkittu melko vähän ja tiedon tarvetta selvästikin on. Siihen, että lisätietoa asiasta tarvitaan, on herätty ja vuoden 2018 lopulla sekä alkuvuonna 2019 käynnistyy kaksi väitöskirjatutkimusta ja yksi Pro gradu-tutkimus, jotka tutkivat eri näkökulmista HeSetan Togetherin kävijöitä, heidän kokemuksiaan ja yhteisöään.

Ihmisoikeusliiton selvityksessä vuodelta 2016 todetaan, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvat kunniaan liittyvän väkivallan tapaukset ovat yksi osoitus siitä, että kyseinen väkivallan ja hallinnan muoto kohdistuu myös miehiin. Mitä tulee seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluviin turvapaikanhakijoihin ja pakolaisiin, naiset ja transsukupuoliset on usein tässä keskustelussa sivuutettu. Onkin tutkimustietoa siitä, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat miehet saavat naisia useammin turvapaikan. (Hansen, Sams, Jäppinen & Latvala 2016, 48)

Kokemus kentältä on se, että lähtömaissa tilanne usein on sellainen, että naisten ja transsukupuolisten on yksinkertaisesti paljon vaikeampaa, ja usein mahdotonta, päästä karkuun. Maahanmuuttajataustaisiin tyttöihin ja naisiin Suomessa kohdistuvaa kunniaan liittyvää väkivaltaa tutkinut Katri Karjalainen (2016, 3) toteaa, että turvataloon lähteminen on jo itsessään valtava askel, jolla nämä tytöt ja naiset joutuvat osoittamaan kääntävänsä selkänsä suvulleen ja kulttuurilleen.

Kun otetaan huomioon, että Suomessa jo pitkään asuneiden (kenties syntyneidenkin) on hyvin haastavaa lähteä, on ymmärrettävää, kuinka vaikeaa lähteminen on niille naisille, jotka ovat yhä kotimaassaan. Tämä johtaa muun muassa siihen, että tietoa ja kokemusta on enemmän seksuaalivähemmistöihin kuuluvista miehistä turvapaikanhakijoina, kuin naisista ja transsukupuolisista. Onkin todettu, että naiset, biseksuaalit ja transsukupuoliset saavat turvapaikan suhteessa harvemmin kuin homomiehet (UNHCR 2010, 11-14).

Tässä tutkimuksessa pyrittiin tuomaan näkyviin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien turvapaikanhakijoiden heterogeenisyyttä ryhmänä. Haastateltaviksi valittiin eri tavoin moninaisia henkilöitä. Kuitenkin heidän kokemuksensa olivat huomattavan yhteneviä. Etenkin intiimeistä asioista puhuminen ja uskotuksi tuleminen oli koettu suurena haasteena. Toisena kaikkia haastateltuja vahvasti yhdistävänä tekijänä olivat kokemukset yhteisöllisyyden ja vertaisuuden merkityksellisyydestä.

Tein opinnäytetyöni HeSeta ry:n asiakkaiden parissa ja on tärkeää ottaa huomioon, että läheskään kaikki seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat turvapaikanhakijat eivät päädy asiakkuuteen HeSetalle tai muihin erityistyötä tekeviin tahoihin. Lisäksi on hyvä huomioida, että tähän tutkimukseen haastateltaviksi valikoitui niitä HeSetan Together-työn asiakkaita, joiden tilanne on melko tasapainoinen ja joiden haastattelun näin eettisesti kestävä.

Valitsin tutkimukseen henkilöitä, jotka ovat olleet asiakkuudessa jo pidempään ja joiden suhteen saatoin olla, olosuhteisiin nähden riittävän varma, että he eivät tule katoamaan vaan pystyn käymään jälkikeskusteluita heidän kanssaan tutkimukseen osallistumiseen liittyen. Tuloksia tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon se, että tutkimukseen valikoitui haastateltaviksi henkilöitä, jotka ovat jo lähtökohtaisesti paremmassa asemassa kuin monet muut kohderyhmään kuuluvat.

Tutkimus toi esille vahvasti sen, että varhaisempaan tunnistamiseen ja kohdennettuun tukeen on tarvetta. Haastatellut, jotka kuuluivat kaikki ammatillisen erityistuen piiriin, olivat kohdanneet paljon haasteita ja syrjintää. Tilanne on todennäköisesti vielä vaikeampi niillä, joiden tilannetta ei tunnusteta tai tunnusteta. Tehostetulla, aikaisemmalla tunnistamisella sekä lisättyllä kohdennetulla tuella ja tiedonannolla voitaisiin sekä lieventää inhimillistä kärsimystä, edistää sujuvampaa kotoutumista, että vähentää kuormitusta viranomaisjärjestelmältä.

8.2 Tutkimuksen eettinen arviointi

On hyvän tavan mukaista, että tutkimukseen osallistuvat tietävät, mitä tutkitaan (Ronkainen ym. 2014, 26). Koska haastateltavani ovat positiivisia ja kielikysymystenkin vuoksi hyvin haavoittuvassa asemassa, pidin tarkkaan huolta siitä, että jokainen haastateltava tiesi, miksi ja mihin tarkoitukseen heitä halusin haastatella. Kävin asian läpi heidän kanssaan tulkkien kanssa ja annoin heille miettimisaikaa, ennen kuin sovimme osallistumista tutkimukseen varmaksi. Tein haastateltavien kanssa kirjalliset sopimukset (liite 2) siitä, kuinka haastattelumateriaalia tullaan käyttämään.

Käytin vapaaehtoisia tulkkveja, jolle HeSetan toiminta, eettiset periaatteet, haastateltavien psyykkinen kunto ja sateenkaarisanasto ovat tuttuja. Vapaaehtoiset tulkit olivat tuttuja myös haastateltaville.

Otin sekä haastatteluja tehdessäni että aineistoa käsitellessäni huomioon sekä oman valta-asemani haastateltaviin nähden, että heidän vaikean asemansa ja psyykkisen vointinsa, joka voi vaikuttaa muun muassa musiikkiin, ilmaisukykyyn sekä kykyyn suojata omia rajoja. Käsittelin aineistoa niin, ettei haastateltavia ole mahdollista tunnistaa. Muutin muun muassa heidän ikäänsä ja poistin heidän mainitsemansa kotimaat- ja kaupungit ja vastaanottokeskusten nimet.

Opinnäytettä suunniteltaessa suhteeni haastateltaviin nousi keskiöön pohdittaessa mahdollisia haasteita tutkimusetiikalle. Joidenkin näkemysten mukaan se, että luottamuksellinen suhde tutkittaviin on jo muodostunut, voi olla etu, siinä mielessä, että se voisi rohkaista tutkittavia kertomaan tarinansa avoimemmin, kun taas joidenkin näkemysten mukaan se voi olla haitta ja vaikuttaa lopputulokseen. Luonnollisestikaan en halunnut haastatella omia asiakkaitani esimerkiksi oman työni laadusta ja avasin tämän haastateltaville. Kaikki haastatellut eivät ole omia asiakkaitani yksilötason työssä, mutta olen kohdannut heistä kaikkia useamman kerran ryhmämuotoisissa tilanteissa.

Koska haastattelut ovat ihmisten kohtaamisia, joihin kuuluu aina hierarkiaa ja valtasuhteita, sellaista haastattelua ei ole, jossa valtasuhteet eivät olisi tavalla tai toisella läsnä. Kaikenlaista aineistoa voidaan myös käyttää niin eettisesti kuin epäeettisesti. Lisäksi luottamuksellisen suhteen ei voida odottaa automaattisesti tuottavan parempaa aineistoa kuin muodollisen tai pinnallisen suhteen. Vuorovaikutuksen näkökulmasta tutkimussuhteeseen liittyviä valta – ja muita аспектеja ei tarkastella tutkimusetiikan kannalta vaan vihjeinä, joiden kautta voidaan tutkiskella sitä kokonaisuutta, miten haastateltava kertoi tarinaansa juuri siinä (haastattelu)tilanteessa. (Alasuutari 2011, 146–149)

Kertomukseen liittyy aina merkityksenantoa ja se eroaa selvästi kronikasta, jossa asioita vain lueteltaisiin tapahtumajärjestyksessä. Kertominen ja kokemuksen tulkitseminen ovat oleellista ihmiselämälle (Hyvärinen 2017, 175). Koen, että jotain olisi voinut jäädä kertomatta ja mahdollisesti myös ymmärtämättä, mikäli olisin ollut täysin ulkopuolinen tutkija.

Tutkijan osoittama esiyymmärrys antaa haastateltavalle vihjeitä siitä, mitä häneltä odotetaan, mistä positiosta hänen oletetaan puhuvan. Olennaista on myös se, että millä tavalla haastattelun lähtökohta määritellään; määritelläänkö tutkimuksen kohderyhmä jo lähtökohtaisesti marginaaliin tai tarkastellaanko tutkimuksessa lähtökohtaisesti stigmaa. (Luomanen & Nikander 2017, 293) Koska haastateltavat tunsivat minut työni kautta, tiesivät he minun omaavan jonkinlaista esiyymmärrystä. Pysin sanoittamaan

tutkimuksen heille sitä kautta, että tarkoituksena on tutkia heidän yksilöllisiä kokemuksiaan, hyvinvointiaan ja toiveitaan eikä esimerkiksi turvapaikanhakijuuteen liittyvää stigmaa. Turvapaikanhakija ja paperiton ovat hallinnollisia kategorioita, jotka määrittelevät ihmisen statuksen valtion näkökulmasta. Nämä käsitteet kuvaavat henkilön suhdetta oleskelumaahan ja usein kotimaahansa. Turvapaikanhakijuus ei ole pysyvä olotila tai identiteetti, vaan prosessi. Yleensä turvapaikkaa hakeva tai paperiton henkilö määrittää itsensä jotenkin toisin, joten haastateltavan on tärkeää olla kategorisoimatta ihmisiä (Puumala & Kynsilehto 2017, 358).

Toisaalta, koska tunnen haastateltuja ja monia muita seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia turvapaikanhakijoita ja pakolaistaustaisia työni puolesta, muodostui eräänlaiseksi ongelmaksi houkutus kertoa enemmän kuin aineisto kertoi. Koska koen tietäväni enemmän kuin aineistossa on tuotu esille, muodostui haasteeksi moneen otteeseen se, etten voi ”kirjoittaa aineiston ohji”. Monet haastateltavat tekivät haastattelutilanteessa ratkaisun jättää kertomatta esimerkiksi heihin kohdistuneesta syrjinnästä, kiristyksestä ja väkivallanteoista täällä Suomessa. Olen kunnioittanut sitä, mitä he jättivät kokonaan haastattelutilanteiden ulkopuolelle.

Niin sanotuista ”ovensuukeskusteluista”, joissa haastateltavat alkavat tuottamaan vapaammin tarinoita nauhurin sulkeuduttua, olen opinnäyte-työssä maininnut. Tämä liittyy osaltaan myös siihen, että tutkijan oman esiymmärryksen ja merkitystenannon kriittisen reflektion tulee jatkua halki koko prosessin (Laine 2018, 49).

Olen pyrkinyt katsomaan tutkimusta tuorein silmin, mutta toisaalta, siitä, ettei aihe ole minulle täysin vieras, on voinut olla myös hyötyä tutkimuksen etenemisen kannalta. Olen halunnut antaa mahdollisuuden haastatelluille tulla kuulluksi ja sen vuoksi en ole pyrkinyt tulkitsemaan auki kaikkia haastatteluotteita, jotka laitoin raporttiin. Näen sillä olevan suurempaa arvoa, mikäli lukijat pyrkivät itse ymmärtämään otteiden monitasoisuutta- ja merkityksellisyyttä.

Osaltaan myös kieli- ja kulttuurikysymykset vaikuttavat aineiston monimerkityksellisyyteen. Pyrin olemaan tarkkana siinä, miten ne vaikuttivat haastatteluissa saatuun tietoon ja tutkijan havaintoihin. Käänsin aineiston englannista suomenkielelle litterointivaiheessa ja pyrin mahdollisimman suoraan kääntämiseen. Jos tutkimuksen tyyppi olisi ollut toisenlainen, erilaisista naurahduksista, eleistä ja muusta ilmaisusta olisi voinut saada paljon lisää merkityksen tasoja analyysiin. Toivottavaa olisi, että sentyyppistäkin tutkimusta aiheeseen liittyen tehtäisiin.

Tutkimusaiheen- ja kohteen ollessa sensitiivisiä, tulee ottaa huomioon useita seikkoja, muun muassa se, keitä on oikein haastatella ja milloin. Mielestäni myös jälkipurkujen ja yhteydenpidon mahdollistaminen

haastateltaville on ehdottoman tärkeää. Joidenkin kohdalla, sensitiivinen tutkimusaihe voi johtaa tutkimuksen välttelyyn tai keskeyttämiseen, tämä voi liittyä muun muassa pelkoon leimautumisesta tai siitä, että vanhat tapahtumat palaavat mieleen (Aho & Paavilainen 2017, 341).

Ei ole oikeudenmukaista vaatia ihmisten elävän vaikeita tapahtumia uudestaan, etenkin, mikäli riittävää psykososiaalista tukea ei pystytä tarjoamaan. Tutkijan tulee toisaalta olla myös avoin sille, mitä tutkittavat ovat milloinkin valmiita avaamaan. Usein haastateltavilla on tarve kertoa haastattelijalle kriisitilanteesta prosessinomaisesti, aikajärjestyksessä, haastateltavat myös saattavat tuoda esiin sen aiheen tai näkökulman, josta haluavat puhua ja jonka kokevat merkitykselliseksi. Silloin tutkimuksen näkökulma voi muuttua alkuperäisestä. (Aho & Paavilainen 2017, 345) Aineistopohjainen tutkimusmetodi voidaan nähdä myös eettisesti kestäväksi sensitiivisten tutkimusaiheiden ja sensitiivisten ryhmien kohdalla, sillä sen myötä tutkimusta ei ohjaile ennalta valittu teoriapohja.

Tutkimuksen on oltava aina vapaaehtoista eikä tutkimukseen osallistumisesta tule koitua minkäänlaista vahinkoa osallistujille. Sensitiivisten aiheiden kohdalla on oltava erityisen tarkka muun muassa tutkittavien rekrytoinnin, aineiston käsittelyn, tutkimuksen raportoinnin ja haastattelutilanteiden suhteen. Lisäksi tutkijan on myös oltava valmistautunut siihen, että haavoittuvuus toimii kahteen suuntaan, haastatteluihin valmistautuessa on varauduttava valtasuhteiden vaihteluihin ja sekä tunteiden säätelyyn. (Luomanen & Nikander 2017, 289)

Näin haavoittuvia kohderyhmiä tutkittaessa myös tutkijalla tulee olla mahdollisuus jälkipurkuihin ja muutenkin pitää huolta omasta voinnistaan. Tutkijan oman voinnin ja työkyvyn ylläpitäminen on merkityksellistä myös tutkimustyön laadukkuuden kannalta. Koulutukseni ja työni puolesta omaan valmiuksi ja käytännön työvälineitä tunteiden säätelyyn ja mieleen jäävien asioiden käsittelyyn. Suosittelen aihetta tutkiville ja aiheen parissa työskenteleville ehdottomasti työnohjausta, omasta riittävästä työnohjauksesta huolehtiminen on osa eettisen tarkastelun kestävästä ammattitaitoa.

LÄHTEET

Albekoglu, A. 2018. *HETERO KUNNES TOISIN TODISTETAAN. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen turvapaikkapäätökset* Helsingin hallinto-oikeudessa vuosina 2015–2016. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta.

Aho, A. & Paavilainen, E. 2017. Kriisitilanteessa olevan ihmisen haastattelu. Teoksessa Hyvärinen, M, Nikander, P. ja Ruusuvuori, J. (toim.) 2017. *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino. 336–356

Alasuutari, P. 2011. *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.

Action Network 2018. Maahanmuuttoviraston toiminnasta on tehtävä riippumaton selvitys. Adressi. Haettu 7.4.2018 osoitteesta https://action-network.org/petitions/maahanmuuttoviraston-toiminnasta-on-tehtava-riippumaton-selvitys?source=direct_link&

Carroll, A. & Mendos, Lucas Ramon. *STATE-SPONSORED HOMOPHOBIA. A WORLD SURVEY OF SEXUAL ORIENTATION LAWS: CRIMINALISATION, PROTECTION AND RECOGNITION*. ILGAn julkaisu. Haettu 30.3.2018 osoitteesta: https://ilga.org/downloads/2017/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2017_WEB.pdf

Castaneda, A.E., Mäki-Opas, J., Jokela, S., Kivi, N., Lähteenmäki, M., Miettinen, T., Nieminen, S., Santalahti, P. & PALOMA-asiantuntijaryhmä, 2018. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt. Teoksessa Castaneda, A.E., Mäki-Opas, J., Jokela, S., Kivi, N., Lähteenmäki, M., Miettinen, T., Nieminen, S., Santalahti, P. & PALOMA-asiantuntijaryhmä, 2018. *Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa. PALOMA-käsikirja*. Ohjaus, 5/2018. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja. 384–387.

Eskonen, H. 2018. Sisäministeri Mykkänen: Maahanmuuttoviraston toiminnasta tehdään riippumaton selvitys – "Koskaan ei saada järjestelmää, jossa 45 000 turvapaikkapäätöstä saataisiin täsmälleen kohdalleen". *Ylen uutiset*. Haettu 30.11.2018 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-10382413>

Estrella, K. 2005. Ekspressiivinen taideterapia – Taidemuotojen integrointi. Teoksessa Malchiodi, C. (toim.), 2005. *Ilmaisuterapiat*. Guildford Press. Sivut 229–257.

FRA, 2017. *Current migration situation in the EU: Lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex asylum seekers*. Euroopan Perusoikeusviraston raportti. Haettu 8.4.2018 osoitteesta <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/march-monthly-migration-focus-lgbti>

Halla, T. 2018. Esipuhe. Teoksessa Castaneda, A.E., Mäki-Opas, J., Jokela, S., Kivi, N., Lähteenmäki, M., Miettinen, T., Nieminen, S., Santalahti, P. & PALOMA-asiantuntijaryhmä, 2018. *Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa. PALOMA-käsikirja*. Ohjaus, 5/2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja. 384–387.

Hammarlund, C-O. 2001. *Kriisikeskustelu. Kriisituki, jälkipuinti, stressin ja konfliktien käsittely*. Helsinki: Tietosanoma.

Hansen, S., Sams, A., Jäppinen, M. & Latvala, J. 2016. *Kunniakäsitykset ja väkivalta – selvitykset kunniaan liittyvästä väkivallasta ja siihen puuttumisesta Suomessa*. Ihmisoikeusliiton julkaisu. Helsinki: Picasript. Haettu 10.3.2018 osoitteesta https://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2016/06/Kunniak%C3%A4sitykset-ja-v%C3%A4kivalta_B5_netti-002.pdf

Helve, O., Tuomisto, K., Tiittala, P. & Puumalainen, T. 2016. *Turvapaikanhakijoiden terveydenhuollon toteutuminen 2015–2016. Raportti kyselystä vastaanottokeskuksille*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, raportti 19/2016.

HeSeta, 2018. HeSeta ry. Haettu 3.2.2018 osoitteesta <https://www.heseta.fi/heseta>

HeSeta ry, 2018. HeSetan Toimintasuunnitelma 2018.

HeSeta ry, 2017. HeSetan strategia 2018-2022.

HeSeta Together, 2017. Together. Haettu 30.3.2018 osoitteesta <https://www.heseta.fi/together>

Hivpoint, n.d. Hivpoint. Haettu 18.10.2018 osoitteesta <https://hivpoint.fi/hivpoint/>

Hyvärinen, M. 2017. Kertomushaastattelu. Teoksessa Hyvärinen, M, Nikander, P. ja Ruusuvoori, J. (toim.) 2017. *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino. 174–192

Järvinen, E. 2018. Tarpeeksi homo saadakseen turvapaikan? *Suomen Kuvalehti*. SK 41. 12.10.2018. 26–30.

Karjalainen, K. 2016. *”It is a long process and it will take time but it does not mean that it is impossible – it is possible!” - experiences of workers from three projects in prevention of honour-related violence among patriarchal immigrant communities in Finland*. Master’s Thesis. University of

Lapland. Haettu 10.3.2018 osoitteesta https://soputila.fi/site/assets/files/1051/karjalainen_katri.pdf

Kotimajoitusverkosto, n.d. Tietoa Kotimajoitusverkostosta. Haettu 30.9.2018 osoitteesta <https://kotimajoitusverkosto.fi/kotimajoitusverkosto/>

Laine, T. 2018. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Valli, R. (toim.) 2018. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus. 29–50.

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 17.6.2011/746. Haettu 7.4.2018 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110746#L3>

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621. Haettu 12.11.2018 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 17.8.1992/785. Haettu 12.11.2018 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785>

Lehti, V. 2017. PAKOLAISTEN JA TURVAPAIKANHAKIJOIDEN MIELENTERVEYDEN HOITO ERIKOISSAIRAANHOIDOSSA. Powerpoint-esitys. Kulttuuripsykiatrian poliklinikka HUS 22.8.2017. Haettu 12.11.2018 osoitteesta <https://www.slideshare.net/THLfi/pakolaisten-ja-turvapaikanhakijoiden-mielenterveyden-hoito-erikoissairaanhoidossa>

Levine, Stephen K., 1992. *Poiesis. The language of Psychology and the Speech of the Soul*. Jessica Kingsley Publishers, Lontoo.

Lidman, S. 2015. *Väkivaltakulttuurin perintö. Sukupuoli, asenteet ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.

Lidman, S. 2009. Kunnia ja siveys. Yhteisöllisten konfliktien ja häpeän pelon historiallisuudesta. Teoksessa Tauno, T. ja Van Dijken, M. (toim.) 2009. *Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn*. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto. 116–134.

Luomanen J. 2010. Straussilainen Grounded Theory - menetelmä. Teoksessa Ruusuvoori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) 2010. *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino. 351–371.

Luomanen, J. & Nikander, P. 2017. Haavoittuvat haastateltavat? Teoksessa Hyvärinen, M, Nikander, P. ja Ruusuvoori, J. (toim.) 2017. *Tutkimus-haastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino. 287–298.

Metsämuuronen, J. 2009. *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. Helsinki: Methelp.

Migri, 2017. Miten turvapaikanhakijan kuulumista seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön selvitetään. Haettu 30.3.2018 osoitteesta http://migri.fi/artikkeli/-/asset_publisher/miten-turvapaikanhakijan-kuulumista-seksuaali-tai-sukupuolivahemmistoon-selvitetaan

Migri, n.d. Arki vastaanottokeskuksessa. Haettu 30.3.2018 osoitteesta <http://migri.fi/arki-vastaanottokeskuksessa>

Migri Tilastot, 2018. Kansainvälinen suojelu. Haettu 6.4.2018 osoitteesta <http://tilastot.migri.fi/#applications/23330?start=564&end=575>

Nironen, S. 2018. "Miten voin todistaa olevani homo?" Maahanmuuttovirasto vaatii turvapaikanhakijoilta intiimejä tietoja. *Yle Uutisten verkkosivut, suomennettu alkuperäisestä Yle Huvudstadsregionin artikkelista*. Julkaistu 8.2.2018. Haettu 30.3. 2018 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-9447448>

Nissinen, J. 2011. Luottamuksen rakentuminen moninaisuutta kunnioittaen. Teoksessa Tuovinen, Stålström, Nissinen ja Hentilä (toim.) *Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus*. Gaudeamus, Helsinki. Sivut 11–34

Nummenmaa, L., Holopainen, M., Pulkkinen, P. 2014. *Tilastollisten menetelmien perusteet*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Palosaari, E. 2008. *Lupa särkyä. Kriisistä elämään*. Helsinki: Edita Prima Oy.

Pakolaisneuvonta, n.d. Kansainvälinen suojelu. Haettu 30.3.2018 osoitteesta <https://www.pakolaisneuvonta.fi/asiantuntijajarjesto/tietoa-pakolais-ja-ulkomaalaisoikeudesta/kansainvalinen-suojelu/>

Pietilä, I. 2010. Vieraskielisten haastattelujen analyysi ja raportointi. Teoksessa Ruusuvoori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) 2010. *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino. 411–423.

Pirkanmaan Seta, n.d. Pirkanmaan Seta. Haettu 18.10.2018 osoitteesta <http://www.pirkanmaanseta.fi/>

Puumala, E. & Kynsilehto, A. 2017. Turvapaikanhakijoiden ja paperittomien haastattelu. Teoksessa Hyvärinen, M, Nikander, P. ja Ruusuvoori, J. (toim.) 2017. *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino. 357–397.

Puumala, E., Määttä, S., Ylikomi, R. & Ristimäki, H. 2018. Turvapaikka puheena: mistä puhutteluissa ja arvioinnissa on kyse. Alusta: the New Social Research at Tampere University. Haettu 1.10.2018 osoitteesta <https://alusta.uta.fi/2018/06/26/turvapaikka-puheena-mista-puhutteluissa-ja-arvioinnissa-on-kyse/>

Puumalainen, M. 2018. *HeSetan Yhteisötaideprojekti: yhteisötaiteellinen toiminta seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöihin kuuluvien turvapaikanhakijoiden parissa*. Raportti 2016–2018, Suomen Kulttuurirahaston apurahat.

Pro-tukipiste a, n.d. Majakka-hanke. Haettu 30.9.2018 osoitteesta <https://pro-tukipiste.fi/majakka-hanke-kaynnistynyt-pro-tukipisteella/>

Protukipiste b, n.d. Pro-tukipiste. Haettu 30.9.2018 osoitteesta <https://pro-tukipiste.fi/pro-tukipiste/>

Reinboth, S. 2018. Poikajoukko murhasi nigerialaisen Lisan tyttö-ystävän, ja pakomatalla Lisa raiskattiin – Suomi ei myöntänyt oleskelu-lupaa, kunnes uusi asianajaja kuunteli nauhoitukset. *Helsingin Sanomien verkkokausu* 2.3.2018. Haettu 30.3.2018 osoitteesta: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005587591.html>

Ronkainen, S., Pehkonen, L., Linblom-Yläne, S., Paavilainen, E. 2014. *Tutkimuksen voimasanat*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Ronkainen, S. & Näre, S. 2008. Intiimin haavoittava valta. Teoksessa Ronkainen, S. & Näre, S. (toim) 2008. *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa*. Tampere: Juvenes Print. 7–42.

Saari, S. 2000. *Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen*. Helsinki: Otavan Kirjapaino Oy.

Saarikkomäki, E., Oljakka, N., Vanto, J., Pirjatanniemi, E., Lavapuro, J., Alvesalo-Kuusi, A. 2018. *Kansainvälistä suojelua koskevat päätökset Maahanmuuttovirastossa 2015–2017. Pilottitutkimus 18–34-vuotiaita Irakin kansalaisia koskevista myönteisistä ja kielteisistä päätöksistä*. Turun Yliopisto, Åbo Akademi ja Yhdenvertaisuusvaltuutettu. Oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusraportteja ja katsauksia 1/2018. Haettu 30.3.2018 osoitteesta <http://www.utu.fi/fi/yksikot/law/tutkimus/katsauksia-ja-tutkimusraportteja/Documents/Kansainvalista%20suoja%20koskevat%20paatokset%20Maahanmuuttovirastossa%2022.3.2018.pdf>

Seta, n.d. Järjestö. Haettu 18.10.2018 osoitteesta <https://seta.fi/jarjesto/>

Sopu-työ, n.d. Sopu-tila. Haettu 30.9.2018 osoitteesta <https://soputila.fi>

SOS-kriisikeskus, n.d. Kriisiapua maahanmuuttajille. Haettu 18.10.2018 osoitteesta <https://www.mielenterveysseura.fi/fi/tukea-ja-apua/kasvokain/kriisiapua-maahanmuuttajille>

Suomen Perustuslaki 11.6.1999/731. Haettu 12.11.2018 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Transtukipiste, n.d. Transtukipiste. Haettu 18.10.2018 osoitteesta <http://transtukipiste.fi/>

Tuovinen, L. 2011. Henkinen ja hengellinen väkivalta ja seksuaalinen toiseus. Teoksessa Tuovinen, Stålström, Nissinen ja Hentilä (toim.) *Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus*. Gaudeamus, Helsinki. Sivut 321-330

UNHCR. 2010. *The Protection of Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex Asylum-Seekers and Refugees*. Discussion Paper. Haettu 30.3.2018 osoitteesta <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/45897>

UNHCR, 2015. *PROTECTING PERSONS WITH DIVERSE SEXUAL ORIENTATIONS AND GENDER IDENTITIES. A Global Report on UNHCR's Efforts to Protect Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Intersex Asylum-Seekers and Refugees*. Haettu 30.3.2018 osoitteesta <http://www.refworld.org/pdfid/566140454.pdf>

UNHCR, 2015 b. *UNHCR leads in LGBTI refugee, asylum seeker protection*. Haettu 30.3.2018 osoitteesta: <http://www.unhcr.org/afr/news/latest/2015/12/567bb2869/unhcr-leads-in-lgbti-refugee-asylum-seeker-protection.html>

UNHCR, 2016. *UNHCR Age, Gender and Diversity Accountability Report 2016*. Haettu 30.3.2018 osoitteesta <http://www.unhcr.org/protection/women/595cdf5c7/unhcr-age-gender-diversity-accountability-report-2016.html>

Vaalisto, H. 2018. Kasvava ilmiö: Turvapaikkaa haetaan kielteisen päätöksen jälkeen uudelleen – synnä seksuaalinen suuntautuminen. *Iltä-Sanomat*. Haettu 30.11.2018 osoitteesta <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000005879745.html>

Vapaa Liikkuvuus, n.d. Queers Without borders kollektiivi LGBT Café. Haettu 18.11.2018 osoitteesta <http://www.vapaaliikkuvuus.net/fi/2018/01/15/queers-without-borders-kollektiivilgbt-cafe/>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu, 2017. Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto koskien erityisesti haavoittuviin ryhmiin kuuluvien turvapaikanhakijoiden asian käsittelyä. Lausunto, osoitettu Maahanmuuttovirastolle. Haettu 30.3.2018 osoitteesta https://syrijinta-dev.navigo.fi/documents/10181/0/010617.Lausunto_haavoittuvat+tp-hakijat.pdf/30e7e4c1-cd5b-4efa-8006-afbdec378c92

Ylikomi, R. 2015. Kun niitä ei saa puhumaan – Vakavasti traumatisoitunut henkilö viranomaisjärjestelmässä. Teoksessa Suokas-Cunliffe, A. (toim.) 2015. *Häpeästä myötätuntoon . Näkökulmia vakavaan traumatisoitumiseen*. Helsinki: Traumaterapiakeskus ry. 44-77.

Liite 1
HAASTATELUN RUNKO

Haastattelussa kaksi eri teemaa (tutkimuskysymyksistä juontuvat)

1. Turvapaikkaprosessi, sen haasteet ja kehittämisideat

Miten turvapaikkaprosessisi on edennyt? Missä vaiheessa olet nyt ja kuinka pitkään olet ollut Suomessa?

Millaista tukea olet saanut prosessin aikana?

Oletko saanut oikeusapua, jos sait, niin milloin? Millainen kokemuksesi oli asianajajan kanssa yhteistyöstä?

Miltä prosessi on tuntunut?

Miten koet oman tilanteen eroavan enemmistöihin kuuluvien turvapaikanhakijoiden tilanteesta?

Millaista apua kaipasit eri vaiheissa prosessia?

Miten muuttaisit turvapaikkaprosessia? Mitkä sen hyvät ja huonot kohdat ovat?

2. HeSetalta saatu erityistuki, palaute ja ideat sen kehittämiseen

Miten pitkään olet ollut asiakkaana?

Mitä kautta hakeuduit?

Milloin kuulit HeSetasta ja mistä, millaista tietoa silloin sait?

Miten HeSetan Together-toiminta on vastannut sinun tuen tarpeeseesi?

Millaista tukea olet saanut Together-toiminnasta?

Mihin suuntaan toimintaa tulisi kehittää? Mitä toivoisit lisää, mitä vähemmän?

Jos kerrot kaverillesi Togetheristä, niin mitä kerrot?

Millaisia ovat kokemuksesi taidemenetelmistä Together-toiminnassa (Yhteisötaideprojekti on osa Together-toimintaa)? Mitä kaikkea olet tehnyt ja mitä oppinut? Miltä se tuntui?

Mitä Together merkitsee sinulle?

Liite 2
Suostumuslomake haastateltaville

Lupa käyttää antamaani tietoa tutkimustarkoituksiin /

Permission to use the information I have given for research purposes

FIN: Annan luvan käyttää tässä haastattelussa antamaani tietoa opinnäytetyössä ja mahdollisissa tulevilla artikkeleilla, joita Puumalainen tekee. Tietojani käsitellään niin, ettei henkilöllisyyteni paljastu. Haastattelussa tehdyt muistiinpanot ja nauhoitus säilytetään lukkojen takana (sijainnissa, johon ainoastaan Puumalaisella on pääsy), eikä niissä ole henkilöllisyystietojani. Nauha ja muistiinpanot tullaan hävittämään turvallisesti heti, kun niitä ei enää tarvita tutkimustarkoituksiin.

Tästä luvantantosopimuksesta on tehty kaksi kopiota, yksi kummallekin osapuolelle. /

ENG: I consent to the use of the information I give in this interview for research purposes in a Thesis and in the possible upcoming articles that Puumalainen works on.

All my information will be handled in a manner that my identity won't be revealed. Notes and recording made during the interview will be kept behind locks (in a location where only Puumalainen has access) and the information of my identity will be kept separate from the notes and recording.

Notes and recording will be destroyed in a safe manner as soon as they are no longer needed for research.

There are two copies of this agreement, one for each party.

Helsingissä/ In Helsinki / /2018

Mimosa Puumalainen

Vastaava yhteisöyöntekijä/ Senior Community Worker, HeSeta ry

E-mail: mimosa@heseta.fi, puh. 045 121 0024, HeSeta ry, Tallberginkatu 1 C, 00180 Helsinki